

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 85

ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

(ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ)

Α'

Ἡ ἔρευνά μας πρέπει τώρα νὰ προχωρήσῃ, ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία καὶ τὴν κοινωνιολογία, στὴ θεολογία. Δὲν μποροῦμε νὰ ξεκινήσωμε γιὰ τὸν ἔμπρακτο Χριστιανισμό, χωρὶς μιὰ σωστὴ θεολογικὴ καθοδήγησι. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νὰ ὑπάρξῃ, σὰν σωτηρία γιὰ τὴ σύγχρονη κοινωνία, ὁ ἔμπρακτος Χριστιανισμός, πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴ μελέτῃ τῆς συμβολῆς ποὺ προσφέρει ἡ θεολογία στὴν προσπάθεια αὐτή, στὸ ἔργο τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πρέπει νὰ ἰδοῦμε τί ἔχει νὰ προσφέρῃ ἡ θεολογία στὸν ἀγῶνα γιὰ κάποιον αὐριο καλύτερο ἀπὸ τὸ σήμερα.

1. Τὸ πρῶτο ποὺ θὰ προσφέρῃ εἶναι ἡ ἐμφάνισι τῆς πίστεως. Ἐδῶ τὸν λόγο ἔχει τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐδῶ ἡ θεολογία θὰ παρουσιάσῃ ἐκεῖνο ποὺ εἶδαμε ὅταν μιλούσαμε γιὰ τὸν «συγχρονισμένο Χριστιανισμό»⁽¹⁾. Τῆ μία, αἰωνία, ἀναλλοίωτη, ἀβλητὴ πίστι. Θὰ δώσῃ τὸ στοιχεῖο τοῦ αἰωνίου, θὰ φέρῃ στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο τὴ φωνὴ τῆς αἰωνιότητος. Κι' ἐδῶ θὰ μιλήσῃ κυρίως ἡ δογματικὴ θεολογία. Ἡ δογματικὴ θεολογία διακρίθωνε τὸ δόγμα καὶ παρουσιάζει τὴν πίστι, ὅχι σὰν κάτι τὸ διάχυτο μόνο, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ συγκεκριμένο, τὸ ἀποσαφηνισμένο. Καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀγῶν χριστιανικὸς χωρὶς τὴ διακρίθωσι αὐτή.

Μὲ μιὰ παρατήρησι ὅμως. Πρέπει ἡ δογματικὴ θεολογία νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ

ἀποστολὴ τῆς δὲν εἶναι γιὰ καινούργια δημιουργία (δημιουργία καινούργιων δογμάτων) ἀλλὰ κυρίως ἀποστολὴ γιὰ τὴ διαφύλαξι μιᾶς παρακαταθήκης. Ἴσως θὰ στενοχωρῆ τοῦτον ἡ ἐκείνον τὸν δογματικὸ θεολόγο, ὅτι ἐνῶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, ἀκόμα καὶ θεολόγοι ἄλλων κλάδων, ἔχουν ἐλευθερία γιὰ συνεχῆ νέα δημιουργία, αὐτὸς περιορίζεται σ' ἀπλὴ διαφύλαξι, περιγραφή καὶ διδασκαλία τοῦ «ἅπαξ τεθέντος» δόγματος. Ἀλλὰ κι' ἂν ἕνας τέτοιος περιορισμὸς μποροῦσε τυχὸν νὰ θεωρηθῆ μειονέκτημα, δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ τὸν ἀπογοητεύῃ εἶναι συστατικὸ τῆς ἀποστολῆς του. Καὶ ὅπως ὁ ἀστρονόμος δὲν ἐργάζεται μὲ λιγώτερο ζῆλο γιὰ τὴν Ἀστρονομία, ἐπειδὴ, ἐνῶ περιγράφει μὲ τόση λεπτομέρεια τὸ κάθε τι στὸν οὐρανό, δὲν μπορεῖ καὶ τὸ παραμικρὸ ν' ἀλλάξῃ σ' αὐτόν, ἔτσι καὶ ὁ δογματικὸς θεολόγος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτό του ἀδικημένο, ἐπειδὴ ἔχει γι' ἀποστολὴν του νὰ εἶναι φύλακας καὶ διδάσκαλος τοῦ δόγματος.

2. Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ στροφὴ τοῦ θεολόγου πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθῆ ἡ θεολογία αὐτὴ ἀνθρωπολογικὴ θεολογία. Ἡ θεολογία πρέπει νὰ κἀνῃ ὅ,τι ἔκαμε ὁ Σωκράτης μὲ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Θὰ στραφῆ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Θὰ προσέξῃ περισσότερο τὸν πόνο τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, καὶ τίς ἀρετὲς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ θεολογία πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὴ

(1) Βλ. «Ἀκτίνες» 1947, σ. 145 ἐπ.

σύγχρονη παθολογία τῆς ψυχῆς, τῆς σύγχρονης μορφολογίας τῆς αμαρτίας. Πρέπει, ἀκόμη, ν' ἀποκτήσῃ ἡ θεολογία μεγαλύτερη οἰκειότητα μὲ τὴν σύγχρονη ἐπιστημονικὴ παραγωγή, μὲ τὴν τέχνη, μὲ τὴν φιλοσοφία. Νὰ χρησιμοποιήσῃ περισσότερο τὴν ἐπαφή μὲ τὶς βιολογικὰς ἐπιστῆμες. Νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀκόμη, ἕνα κοινωνικὸν ρεαλισμὸν. Νὰ δείξῃ ἡ θεολογία ὅτι ξέρεי νὰ διακρίνῃ τὸ «ἐδόν» ἀπὸ τὸ «ὄν». Ὅταν λέῃ ὅτι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ὑπακούουν στοὺς γονεῖς ἢ τοὺς δασκάλους, νὰ ξέρεῃ σὲ τί εἶδους γονεῖς, σὲ τί εἶδους δασκάλους τὰ παραπέμπει, σήμερα συγκεκριμένως, νὰ ὑπακούουν. Καί ἔτσι ἡ ἠθικὴ θεολογία θὰ εἶναι συγχρονισμένη θεολογία, ὅχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ νόμοι τοῦ ἦθους θὰ μεταβάλλονται, θὰ χάνουν τὸ αἰώνιο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια, ὅτι θὰ κατανοεῖται τὸ πρόσκαρο. Εἶναι ἡ ἴδια ἐφαρμογὴ πού εἶδαμε στὰ περὶ συγχρονισμένου Χριστιανισμοῦ. Κυκλοφορεῖ δηλαδὴ μεταξὺ αἰωνιότητος καὶ προσκαίρου.

3. Τὸ τρίτο εἶναι ἡ ἀξιοποίησις τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν σύγχρονη ζωὴ. Ἐδῶ θὰ φανῇ ἡ σύγχρονισμένη θεολογία, πού παίρνει τὸν θησαυρὸν, τὴν παρακαταθήκη τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν καὶ δὲν τὸν φυλάει μόνο, ὅπως τὸ τάλαντο τὸ κρυμμένο μέσα στῆ γῆ, ἀλλὰ τὸν ἀξιοποιεῖ γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ θεολογία εἶναι θεματοφύλακες τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν. Ἀλλὰ θεματοφύλακες ὅχι γιὰ νὰ κρύβουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀξιοποιεῖν τὴν ἀλήθεια. Ἔτσι:

α) Θὰ ἀξιοποιητῆ γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἡ Βίβλος, ἡ Ἄγία Γραφή. Ἡ Θεολογία πρέπει νὰ φέρῃ τὴν Ἄγία Γραφή στὸν σύγχρονον ἄνθρωπον καὶ ν' ἀξιοποιήσῃ γι' αὐτὸν τὸν θησαυρὸν πού ἔχει μέσα τῆς ἡ Βίβλος. Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ Χριστιανωσύνη, εἶχε τεθῆ σὲ περασμένες ἐποχὰς μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων: Νὰ μὴ διαβάξῃ καθόλου τὴ Γραφή, ν' ἀπαγορευεῖται σχεδὸν ἡ μελέτη τῆς Γραφῆς, ἢ νὰ τὴν διαβάξῃ γιὰ νὰ κἀνῃ τὶς αἰρετικὰς διαμάχας, νὰ ἀσκολῆται μὲ ἐγενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς (Τίτ. γ' 9), γιὰ νὰ μὴ γνωρίζουν ὅσοι περνοῦσαν τὸν καιρὸ

τοὺς μ' αὐτὰς ἐμῆτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίουσιν» (Α' Τιμ. α' 7). Σήμερα θὰ ξέρεῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι θὰ διαβάσῃ τὴ Γραφή γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ μὲ τὸ φῶς τῆς καὶ τὴ δύναμι τῆς τὶς σημερινὰς ἀνάγκας, θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ σκοπὸ ἀκριβῶς πού ὁ λόγος αὐτὸς ἐδόθηκε: Γιὰ νὰ εἶναι «λύχνος τοῖς ποσὶν ἡμῶν», γιὰ νὰ μᾶς «στηρίξῃ καὶ νὰ μᾶς ὀδηγῇ στὸν δρόμον μας. Θὰ γίνεται λοιπὸν ἐντατικὴ καὶ ἀδιάκοπη μελέτη τῆς Ἄγ. Γραφῆς, ὅχι ὅμως γιὰ ἐρασιτεχνικὴ δογματικὴ ἢ γιὰ ἐπιπολαία θεολογία, ἀλλὰ μελέτη τῆς Ἄγίας Γραφῆς πού θὰ γίνεται ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πλῆροσμα, γιὰ τὸ σκοπὸ πού προορίζεται ἡ μελέτη αὐτῆ. «πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄριστος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρητισμένος» (Β' Τιμοθ. γ' 16, 17). Καὶ σ' αὐτῇ τῇ χρησιμοποίησιν θὰ καθεδηγήσῃ ἡ ἐρημνευτικὴ θεολογία.

β) Ἡ παράδοσις. Καὶ ἐδῶ χρησιμοποιεῖται τὸν δορὸν μὲ εὐρεία ἔννοια, ὅπου περιλαμβάνεται ὁ θησαυρὸς πού μᾶς ἔχει δώσει ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῆς ἀγωνιζομένης Ἐκκλησίας. Γιὰ δὴ τὴ Χριστιανωσύνη εἶναι ἀνεκτίμητος ὁ θησαυρὸς αὐτὸς, ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς Χριστιανούς ἐκείνους πού δὲν δέχονται τὴν ἱερὰ παράδοσι σὰν πηγὴ ἀποκαλύψεως. Ἔνα παράδειγμα, οἱ κατακόμβες. Δὲν ἔπρεπε οἱ κατακόμβες ν' ἀπασχολοῦν τὸ πνεῦμα μας στοὺς σημερινούς καιροὺς ἐντατικά, γιὰ νὰ παίρνομε οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ δύναμι καὶ ἐνίσχυσι καὶ τόνωσι στὸν ἀγῶνα; Δὲν ἀποτελεῖ μεγάλο σφάλμα, ὅτι οἱ κατακόμβες καὶ τὸ Κολοσσαῖο μᾶς ἀπασχολοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι προπαντὸς στὴν ἀρμοδιότητα τῆς χριστιανικῆς ἀγωνιστικῆς; Καί, γενικώτερα, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ παίρνομε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν ἀγῶνων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ παίρνομε τὸ πνεῦμα τοῦ ἡρωισμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς δυνάμεως. Πρέπει ν' ἀξιοποιήσωμε τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας,

τῆ χρυσῆ ἀλυσίδα τῶν ἡρώων τῆς, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων πού μᾶς δημιουργεῖ ἡ σύγχρονη ἐποχὴ.

Β'

Καὶ τώρα παρουσιάζεται ἓνα σπουδαῖο ζήτημα, ἀλλὰ καὶ ζήτημα δύσκολο, πού ὁμως παρὰ τὶς δυσκολίες του δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἀφήσωμε. Πρόκειται γιὰ τὰ διὰ φ ο ρ α α ἰ τ ῆ μ α τ α πού κάθε τόσο προβάλλονται, νὰ γίνουν διορθώσεις, ὄχι βέβαια στὸ δόγμα, ἀλλὰ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ κοινὸς νοῦς ἔχει τὴν ἐντύπωσι, ὅτι μέσα στὶς διάφορες κραυγές πού διατυπώνονται γιὰ ν' ἀλλάξη κάτι στὸν τρόπο πού ἐκδηλώνεται ἔξωτερικὰ ἡ θρησκεία, μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ αἰτήματα ὑπάρχουν καὶ μερικὰ πού πρέπει νὰ προσεχθοῦν.

Δὲν μπορούμε, φυσικὰ, νὰ δώσωμε ἐδῶ σχέδιο γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τέτοιων δικαιολογημένων αἰτήσεων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ σὲ πολλὰ σημεῖα μπαίνομε πὰ στὸν κύκλο ὅπου τὸν λόγο ἔχει ἡ Ἐκκλησία, σὰν ἱεραρχημένος οργανισμὸς. Μερικὰ ὅμως σημεῖα, γιὰ παράδειγμα, μπορούν κ' ἐδῶ ν' ἀναφερθοῦν.

Ὁ κοινὸς λοιπὸν ἄνθρωπος, ὁ κοινὸς πιστός, μὲ τὸ χριστιανικὸ του αἰσθητήριον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὴν πείρα τὴν κοινωνικὴν γιὰ τὸ πῶς ἐπιδρᾷ ἡ σημερινὴ ἔξωτερικὴ ἐμφάνισι τῆς θρησκείας στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, καταλήγει σ' αἰτήματα ὅπως τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἐχει τονισθῆ σ' ἄλλο ἄρθρο, ὅτι καταπολέμησι τῆς τυποκρατίας στὴν θρησκευτικὴ ζωὴ δὲν σημαίνει καταπολέμησι τῶν τύπων, καὶ ὅτι ξεροζῶμα τῶν τύπων δὲν σημαίνει καθόλου ἀναγκαστικὴ εἰσοδο στὴν «ἐν πνεύματι» λατρεία, πού ἐξήγησε ὁ Κύριος⁽²⁾. Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῆ ὅτι ὑπάρχει τυποκρατία πού πρέπει νὰ καταπολεμηθῆ. Ὅχι ὅτι ἡ δημοσία λατρεία δὲν πρέπει νὰ ἔχη τύπους, οὔτε ὅτι μπορεί νὰ βοηθῆ χωρὶς τύπους, ἀλλ' ὅτι ἡ λατρευτικὴ ζωὴ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνον τύπος καὶ μόνον παράδοσι, ἀλλ' ὅτι

πρέπει νὰ ἔχη κ' ἐπαφὴ πρὸς τὴν ψυχὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ λατρεία, βέβαια, εἶναι δεσμὸς καὶ ἐκδήλωσι δεσμοῦ πρὸς τὴν παράδοσι, ἐκδήλωσι τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ πρέπει νάχη καὶ τὴν ἔκφρασι πρὸς τὴν γενεὰ πού ἀσχεῖ τὴ λατρεία. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει νὰ γίνῃ μὰ προσπάθεια, ὥστε ἡ συμμετοχὴ στὴ λατρεία νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερο καθήκον καὶ περισσότερο ψυχικὴ ἀπόλαυσι, νὰ κουράζη λιγώτερο καὶ νὰ τραβάη περισσότερο.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ γενεὰ μας ἀγωνίζεται τὸν πνευματικὸ της ἀγῶνα συνεχίζοντας τὸν ἀγῶνα τῶν περασμένων γενεῶν, ἀλλὰ ὄχι σὰν ἀπλὴ παραπομπὴ σ' αὐτές. Καὶ ἡ γενεὰ μας, λοιπὸν, πρέπει νὰ δώσῃ στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τὸ τραγοῦδι τῆς, τὴ ζωγραφικὴ τῆς, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς. Ἡ κατανόησι τῆς λατρείας, ἡ διαμόρφωσι τῆς σὲ τρόπο ὥστε νὰ μιλᾷ στὴν ψυχὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἡ χρησιμοποίησι τῆς Τέχνης ὄχι μόνον σ' ἐξάρτησι πρὸς τὴν παράδοσι, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν σκοπὸ νὰ μιλήσῃ ἡ λατρεία στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, σύμφωνα πρὸς ὅσα παρατηρήσαμε παραπάνω, ὅλα αὐτὰ μπορούν καὶ πρέπει νὰ γίνων χωρὶς καθόλου ἢ παράδοσι νὰ ἐγκαταλειφθῆ, ἢ μᾶλλον ἴσα-ἴσα αὐτὸ θὰ ἀποτελῆ τὴν ἀληθινὴν ἐφαρμογὴ τῆς παραδόσεως.

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, λόγου χάρι, ἡ διαμόρφωσι τῆς λατρείας στηρίζεται σὲ χιλιόχρονη βυζαντινὴ παράδοσι. Δὲν μπορεί λοιπὸν ἡ θρησκευτικὴ τέχνη, εἴτε σὰν εἰκονογραφία, εἴτε σὰν μουσικὴ, εἴτε σὰν ἀρχιτεκτονικὴ, ν' ἀγνοήσῃ τὴν παράδοσι αὐτὴν, γιατί τότε θὰ καταντήσῃ νὰ κόψῃ καὶ τὸν δεσμὸ τῆς μὲ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δὲν μπορεί ἡ ὀρθόδοξη ἑλληνικὴ λατρεία ν' ἀποτελῆ ἐξάρτημα τοῦ βυζαντινοῦ μουσείου, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ διατηρηθῆ ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ στὶς μέρες μας. Θὰ διαπιστωθῆ λοιπὸν καθαρὰ τὸ αἴτημα ὀργανικῆς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος συνοχῆς πρὸς τὴν βυζαντινὴν παράδοσι, ψυχικῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπαφῆς πρὸς τὴ σημερινὴν γενεά.

(2) Βλ. τὸ ἄρθρο «Κατηγορῶ τοὺς Χριστιανούς» «Ἄκτινες» 1947, σελ. 241 ἐπ., 288 ἐπ.

Τὸ αἴτημα αὐτό, γιὰ μιὰ τέτοια σύνθεσι, εἶναι αἴτημα πού διατυπώνεται ἀναγκαστικά ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσι τῆς λατρείας, πού ἀποτελεῖ ἐκδήλωσι τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου σάν κρῖνον καὶ αὐτοῦ στὴν ἀλυσίδα τῶν γενεῶν. Ἡ πραγματοποίησης τώρα τοῦ αἰτήματος εἶναι, βέβαια, ζήτημα πού πρέπει νὰ μελετηθῆ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς καὶ νὰ γίνῃ μὲ τὸν κανονικὸ τρόπο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ «λειτουργία» μὲ τὴν εὐρεία ἔννοια τοῦ ὄρου, ἡ δημοσία λατρεία γενικά, πρέπει νὰ εἶναι ὄχι μόνο ἀγιαστικὴ εὐκαιρία ἀπὸ ἄποψι δογματικῆ, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρία ἀγωγῆς καὶ οἰκοδομῆς. Ἐπομένως πρέπει νὰ ἐξετάζουμε καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς ψυχικῆς ἐπαφῆς, ὅπως ἐξ ἄλλου πρέπει ξεχωριστὰ νὰ ἐπιδιώκεται νὰ τονωθῆ ἡ ζωὴ τῆς προσευχῆς, ἡ εὐλάβεια, καὶ ἔξω ἀπ' τὴν λατρεία, στὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ, στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ λειτουργία δὲν πρέπει ν' ἀποτελῆ τὴν ἀποκλειστικὴ ἀλλὰ τὴν κεντρικὴ ἐκδήλωσι τῆς ζωῆς τῆς προσευχῆς καὶ γενικώτερα τῆς εὐσεβείας, τὴν κορωνίδα μιᾶς λατρευτικῆς ζωῆς, πού περιλαμβάνει τὸ σύνολο τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου.

β) Ἡ σημερινὴ διαμόρφωσι τῆς πάλῃς τῶν ἰδεῶν ἔδειξε ὅτι ὅλα τὰ διάφορα πνευματικὰ κινήματα πού διέτύπωσαν ἀξίωσι ἐπικρατήσεως, ἐφρόντισαν ὥστε τὸ ἐπίπεδο τῆς εἰδικῆς, γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ κινήματος, μορφώσεως τῶν μελῶν τους νὰ εἶναι ἀνεπτυγμένο, σὲ τρόπο ὥστε καθένας πού μετέχει τοῦ κινήματος αὐτοῦ νὰ ἔχῃ ὅσο τὸ δυνατόν καὶ τὴν ἐπίγνωσι τῆς θεωρίας, τῶν σκοπῶν, τοῦ προγράμματος τοῦ κινήματος.

Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἂν θέλωμε νὰ ἔχουμε χριστιανικὸ πολιτισμὸ, πρέπει ὅσο τὸ δυνατόν τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα νὰ ἔχῃ μεγαλύτερη ἐπίγνωσι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, νὰ τὴν γνωρίσῃ περισσότερο, νὰ μορφωθῆ περισσότερο, καὶ ὁλοένα νὰ καταρτίζεται περισσότερο σὸν περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητες τῆς χριστιανικῆς γενικὰ θεωρήσεως τοῦ κόσμου. Καὶ τὴ στιγμῇ, λόγου χάριν, πού ὁ κομμουνισμὸς ἐνδιαφέρεται ὅλοι του οἱ ὁπαδοὶ νὰ μελετοῦν σινε-

ῶς τὴν κομμουνιστικὴ θεωρία, εἶναι φανερό ὅτι πρέπει περισσότερο νὰ τονωθῆ ἡ ἀνάγκη, ὅλο τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα νὰ ἔχῃ μεγαλύτερη ἐπίγνωσι τοῦ τί πιστεύει καὶ τοῦ τί συνέπειες ἔχει ἡ πίστι του.

Εἰδικώτερα, σπουδαιότητα ἔχει ἡ ἀνάγκη νὰ τονωθῆ ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε παραπάνω.

Γ'

Σχετικὸ μὲ τὸ θέμα μας εἶναι καὶ τὸ αἴτημα γιὰ τὴν τακτοποίησι τοῦ κλήρου μέσα στὴν Ἐκκλησία. Εἶναι γεγονός, ὅτι στὴ γενεὰ μας ὁ κληρὸς δὲν εἶναι ἐκεῖ ὅπου θὰ τὸν περιέμενε κανεὶς, σὲ τρόπο ὥστε ἔχασε καὶ τὴν ἡγετικὴ ἐπαφὴ πού τοῦ ἀνήκει. Στὴν Ἑλλάδα, παραδείγματος χάρι, σὲ περασμένες γενεές ὁ κληρὸς ἦταν πολὺ περισσότερο ἀμόρφωτος ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερα, καὶ ὅμως εἶχε νὰ παρουσιάσῃ πολὺ ἰσχυρότερες προσωπικότητες. Σὲ ἄλλες χώρες πάλι, ὁ κληρὸς ἔγινε πρωτοπόρος σὲ διάφορες ἀβαρίες καὶ συνθηκολογήσεις, τὴ στιγμῇ πού ἔξω ἀπὸ τὸν κλῆρο Χριστιανοὶ διανοούμενοι ἠψωσαν τὴ σημαία τῆς ἀντιστάσεως σὲ ἀρνητικὰ ρεύματα, πού ἔπειτα ἀποδείχθηκαν πόσο ἦταν πρόσκαιρα καὶ μεταβατικά.

Κατὰ λοιπὸν πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ὅπως καὶ νᾶναι πρέπει ἡ καθαρσις τοῦ κλήρου νὰ γίνεται περισσότερο ζωντανή. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποκτήσῃ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο. Οἱ κληρικοὶ ὅλοι, ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους ὡς τοὺς κατώτατους, πρέπει νὰ ἐλέγχονται ἂν πραγματικὰ ἀποδίδουν, τοῦλάχιστο ὅσο ἐλέγχονται οἱ «κοσμικοὶ» κρατικοὶ λειτουργοί, καὶ ἀντίστοιχα νὰ κανονίζεται ἡ θέσις τους καὶ νὰ λείψῃ ἡ μοναδικὴ ἀληθινὰ ἀσυδοσία πού παρατηρεῖται σ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ λειτουργημα ὅπου ἡ ἀσυδοσία εἶναι περισσότερο ἄποψι κ' ἐγκληματικῆ.

Τὸ ζήτημα αὐτὸ βέβαια θὰ τὸ λύσῃ ἡ ἐρχομένη γενεὰ, ὅταν, μὲ τὴν ἐξύψωσι τοῦ ὅλου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, στὶς τάξεις τοῦ κλήρου θὰ προσέρχονται (ὅπως ἄρχισαν τώρα νὰ προσέρχονται) ὄχι γιὰ νὰ

εύρουν επαγγελματική τακτοποίηση, αλλά ίσως, για να θυσιάσουν αποκτημένη επαγγελματική τακτοποίηση, άριστες της κοινωνίας. Όταν πάση ό κλήρος ν' άποτελή μιá επαγγελματική σταδιοδρομία και θ' άποτελέση έναν άγωνιστικό στίβο τών διαλεχτών πραγματικά μελών της Έκκλησίας. Έδώ όμως πρέπει να θυμηθούμε ότι πρέπει να είμαστε ρεαλιστάι. Η γενεά μας έχει τή δίψα και διατυπώνει τó αίτημα. Η εκκλήρωση τού αίτηματος είναι μάλλον τών έρχομένων γενεών έργο.

Δ.

Άπό τήν άποψη τής χριστιανικής ήθικης, υπάρχουν ακόμη μερικά αίτήματα. Τά αίτήματα αυτά δέν ανάγονται βέβαια σέ τροποποιήσεις τού χριστιανικού ήθικου κανόνος, αλλά σέ αύξησι τής έπιγνώσεως για τήν αληθινή έννοια και τόν τρόπο εφαρμογής τού κανόνος αυτού. Ειδικότερα από τήν άποψη τής χριστιανικής ήθικης προβάλλουν τά έξής αίτήματα:

α) Πρέπει να καταπολεμηθί κάποια τυποκρατία πού υπάρχει στην αντίληψη πού έχουμε για τήν ήθική, ακόμα, θά μπορούσαμε να πούμε, στο ήθικό μας κριτήριο. Είναι αλήθεια, πώς ό τύπος έχει αυτό τó πλεονέκτημα, ότι είναι καθαρό τó περιεχόμενό του και φαίνεται καθαρά αν τηρηται ή όχι. Είναι πολύ εύκολότερο να διαπιστώσωμε αν τηρηται τούτος ή εκείνος ό τύπος, παρά αν έδειξαμε απέναντι τού άλλου αδελφού μας τήν αγάπη πού έπρεπε ή όχι. Έτσι και από τήν άποψη τής ήθικης ανησυχούμε περισσότερο για τόν τύπο, και μάλιστα και για τή λεπτομέρεια και για «τό ήδύοσμον και τó άνηθον» (Ματθ. κγ' 23) και λιγότερο για τά βαρύτερα τού νόμου, και μάλιστα για τόν «σατ' έξοχήν» νόμο τής αγάπης. Αυτό έξηγει κατά μέγα μέρος εκείνο πού παρατηρήσαμε άλλοτε, ότι δηλαδή για τó μεγαλύτερο μέρος τού χριστιανικού πληρώματος ή άνησυχία για τήν παράβασι ενός τύπου λατρευτικού, νηστείας κλπ., είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη από τήν άνησυχία μήπως κανείς «ώργισθη» «τῷ αδελφῷ αυτού εικῆ» (Ματθ. ε' 22), ή μήπως άφησε τόν αδελφό του (δηλαδή αυ-

τόν τόν Χριστό, ὅπως ό ίδιος λέει) νηστικό, ενώ θά μπορούσε να τού δώσει να φάη (Ματθ. κε' 31, 35). "Ότι αυτό δέν είναι γνήσιος Χριστιανισμός, δέν χρειάζεται να τó ειπούμε.

β) Γενικότερα, πρέπει στη χριστιανική ήθική συνείδησι να ζωντανέψη περισσότερο εκείνο πού άποτελεί τή βάση τής χριστιανικής ήθικης διδασκαλίας: ὁ νόμος τής ἀγάπης. Η χριστιανική ήθική έχει οίκοδομηθί στην αγάπη, και μάλιστα όχι μόνο στην άνέξοδη αγάπη αλλά και στην αγάπη πού κάνει τó πάν για τόν άλλο. Ειδικότερα τά άμαρτήματα πού γίνονται με παράλειψι, με τó να παραλείπωμε τó καλό πού θά μπορούσαμε να κάνομε, δέν μās άπασχολούν όσο πρέπει. Δέν έχουμε προσέξει όσο πρέπει τó ότι «ειδóτι καλόν ποιείν και μη ποιούντι, άμαρτία αὐτῷ έστι» (Ίακ. δ' 17). Δέν έχουμε προσέξει όσο πρέπει ότι στην περιχοπή τού Ματθαίου πού αναφέρθηκε λίγο πριν (κε' 35) εκείνοι πού καταδικάζονται κατηγορούνται όχι για κακές πράξεις, αλλά γιατί παρέλειψαν τó χρέος τής αγάπης. (Πρβλ. και τήν παραβολή τών τάλάντων).

γ) Άπό τó άλλο μέρος, ή εφαρμογή τών ήθικων νόμων πρέπει να διαμορφώνεται με έπίγνωσι τής σημερινής πραγματικότητας, ὅστε να μὴν καταντούν ό νόμοι αυτοί «φορτία βαρέα και δυσβάστακτα», αντίθετα πρὸς αὐτό τó πνεύμα τής χριστιανικής ήθικης και πρὸς τήν υπέρτατη έντολή τής αγάπης. "Αν λοιπόν ό θεολόγος έξαγγέλλη ήθικές χριστιανικές προσαγές, δέν θά τις έξαγγέλλη σάν έξόκοσμος, σάν άπόκοσμος, πού δέν ξέρει τίποτε γι' αυτά τά πράγματα, αλλά σάν άνθρωπος «πειραζόμενος κατά πάντα καθ' όμοιότητα» (Έβραίους δ' 15), μετά άμαρτίας. Πιστός έρμηνευτής τής θείας ήθικης έντολής ό θεολόγος, θά γίνη συγχρόνως και ό συνετός και δεξιός χειριστής τής χριστιανικής «επεικειας» (πρβλ. Φιλ. δ' 5, Ίακ. γ' 17). Η ὄλη στάσις τού Κυρίου απέναντι στην ανθρώπινη αδυναμία, δείχνει ότι ή χριστιανική ήθική δέν είναι ξένη, ἀλλ' αντίθετα συμφωνώτατη πρὸς τó αρχαίο ρωμαϊκό ρητό πού ανέφερε ό Κικέρων: ή άκρα δικαιο-

σύνη είναι άκρα άδικία (summum jus summa injuria).

Ε'.

Λίγες λέξεις ακόμη για κείνο τόν πόνο πού είναι όλων τών Χριστιανών πόνος: Γιατί νά μήν εΐμαστε όλοι οί Χριστιανοί ένωμένοι σέ μιá κοινότητα λατρείας, σ' ένα δόγμα, σέ μιάν Έκκλησία, γιατί νά μήν γίνη ή λεγομένη ένωσι τών Έκκλησιών, ένωσι πού χωρίς άμφιβολία θά πολλαπλασιάση και την πολιτιστική άξία του Χριστιανισμού;

Γιατί;... Άλλά δέν είναι δικό μας έργο νά βρούμε τό γιατί. Έργο μας είναι νά ποθήσουμε νά έρθη κι' αύτή ή μέρα, νά πραγματοποιηθή ένα όνειρο πού ποτέ δέν έλειψε από τη χριστιανική ψυχή, ένα όνειρο τόσο σύμφωνο μέ τό αίτημα της ένότητας πού ο Κύριος τό διετύπωσε στην άρχιερατική του προσευχή. Ένα τέτοιο όνειρο δέν μπορεί νά χωρισθί από τό πόθο νά μπορέση ο καθένας από μās κάτι νά κάμη για νά γίνη ένα βήμα πρός την πραγματοποίησι του όνειρου αύτου.

Ένα βήμα... Πολλά τέτοια βήματα έχουν γίνει! Άς γυρίσωμε πρός τά πίσω! Άς ίδουμε ποιá ήταν ή ψυχολογική σημασία του χωρισμού τών Έκκλησιών στην περασμένη γενεά και ποιá είναι ή σημερινή, για νά καταλάβωμε την διαφορά. Σήμερα οί Χριστιανοί είναι ακόμη χωρισμένοι σέ δόγματα, αλλά ο χωρισμός αύτός έχει άλλη ψυχολογική σπουδαιότητα από κείνη πού είχε άλλοτε. Δοξάζομε τόν Θεό, γιατί μέχρις ότου πραγματοποιηθή ή δογματική ένότης, αρχίζομε νάχωμε την ένότητα στην τιμή και τόν σεβασμό, την ένότητα στο καρδιοχτύπι και, ακόμη, την ένότητα στην άγάπη. Κι' εύχαριστοΰμε και γι' αύτό και την άρνησι και τόν κατά του Χριστιανισμού πόλεμο, πού πολλές ύπηρεσίες έχει προσφέρει στο σημείο αύτό. Και ίσως, στο τέλος-τέλος, τό μόνο πράγμα πού θά μείνη από όλη την έστρατεία κατά του Χριστιανισμού θά είναι τό ότι έκαμε τούς Χριστιανούς νά έλαττώσουν την άπόστασι πού τούς χωρίζει.

Έν τῷ μεταξύ, χωρίς νά ζητούνται ά-

πό κανένα άβαρίες στην πίστι του, χωρίς βεβιασμένες συζητήσεις και διατυπώσεις, πού ίσως αύξάνουν παρά έλαττώνουν τόν χωρισμό και δημιουργούν αντίδρασι και διάσπασι και μέσα στους κόλπους της Έκκλησίας, χωρίς «περιοριστικότητα» πού νεροουλιάζουν τη δογματική σύνθεσι κάθε Έκκλησίας, άς εργασθοΰμε όλοι μαζί εκεί όπου ή ένότης ύπάρχει, και όπου ή δογματική διαφορά έρχεται σέ δεύτερη μοίρα.

Και Ένα από τά θέματα αύτά, όπου παρ' όλον τόν χωρισμό ύπάρχει ή ένότης και όπου όλοι μπορούμε νά συνεργασθοΰμε χωρίς κανεις από μās νά χρειασθί νά κάμη άβαρίες, αλλά μέ την κοινή επιδίωξι του θησαυρού πού παραμένει κοινός, Ένα από τά πεδία αύτά, ίσως όχι τό λιγότερο σπουδαίο, είναι και ή επιδίωξις του Χριστιανικού πολιτισμού, στον όποίο έχει άφιερωθή αύτή έδώ ή έρευνα.

ΣΤ'.

Και τώρα, άς έλθωμε στο συμπέρασμα μας. Άς μās έπιτραπή, για τόν σκοπό αύτό, νά χρησιμοποιήσωμε μιάν εικόνα. Την εικόνα του πηδαλιούχου, πού στέκεται στη γέφυρα του πλοίου πού ταξιδεύει στη θάλασσα, κι' έχει μπροστά του την ρόδα του τιμονιού και τη ναυτική πυξίδα. Ο πηδαλιούχος αύτός, άφου πάρη από τόν πλοίαρχο τη γραμμή πλεύσεως και γυρίση την πλώρη πρός τη γραμμή αύτή, τρία πράγματα μπορεί νά κάμη:

Τό πρώτο είναι νά ήσυχάση, μέ τη σκέψι ότι άφου μιá φορά έστρεψε τό τιμόνι πρός την κατεύθυνσι πού του ώρισαν, έκαμε μιá για πάντα τό χρέος του, και νά δώση την προσοχή του σ' άλλα πράγματα. Δέν μπορεί τότε νά γίνη άλλοιώς, παρά τά κύματα και τά θαλάσσια ρεύματα νά γυρίζουν την πλώρη πρός τά έδώ και πρός τά εκεί, κι' όσο πιό μακρονό είναι τό ταξίδι, τόσο μεγαλύτερες θά είναι οί παρεκκλίσεις. Στο τέλος, τό πλοίο θά βρεθί σ' έντελώς άλλο μέρος από εκείνο όπου προωριζόταν νά φθάση, ίσως θάχη γυρίση και έντελώς πρός τά πίσω.

Η δεύτερη δυνατότης είναι, ο πηδαλι-

οὔχος νὰ κρατᾷ πάντοτε τὸ τιμόνι στὰ χέρια καὶ ν' ἀλλάξῃ κάθε τόσο τὴν κατεύθυνσι πού τοῦ ἔδωσε ὁ πλοίαρχος, εἴτε σύμφωνα μὲ τις δικές του προτιμήσεις, εἴτε ἀνάλογα μὲ τὴ φορά τῶν ρευμάτων καὶ τῶν κυμάτων, εἴτε κατὰ τις ἐπιθυμίες τῶν ἐπιβατῶν τοῦ πλοίου. Δὲν χρειάζεται νὰ εἰπῇ κανεὶς ποῦ θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα!

Ἄλλὰ ὑπάρχει καὶ τρίτη δυνατότης, ἐκείνο ἄλλωστε πού γίνεται στὴν πράξι: Ὁ πηδاليούχος παίρνει τὴ γραμμὴ πλεύσεως ἀπὸ τὸν πλοίαρχο, γυρίζει τὴν πλώρη πρὸς τὴ γραμμὴ αὐτή, ὅσοτε ὅμως δὲν ἠσυχάζει, οὔτε ἀφίνει τὸ τιμόνι. Ξέροντας ὅτι τὰ κύματα καὶ τὰ ρεύματα ἀδιάκοπα ἐνεργοῦν σὰν δυνάμεις παρεκκλίσεως ἀπὸ τὴ δοσμένη γραμμὴ, κρατᾷ πάντοτε σφιχτὰ στὰ χέρια του τὴν ρόδα τοῦ τιμονιού καὶ τὴν γυρίζει πότε δεξιὰ πότε ἀριστερά, ἀδιάκοπα. Ἔνας παρατηρητὴς πού δὲν θᾶξερε, θὰ νόμιζε ὅτι μ' αὐτὲς τὶς κινήσεις ὁ πηδاليούχος ἀλλάζει τὴν κατεύθυνσι τοῦ πλοίου. Τὸ ἀντίθετο ὅμως συμβαίνει. Μὲ τὶς κινήσεις αὐτὲς ὁ πηδاليούχος ἐξασφαλίζει ἀκριβῶς τὴν σταθερότητα κατευθύνσεως καὶ ξαναφέρει στὴ γραμμὴ πλεύσεως, πού τοῦ ἔδωσε ὁ πλοίαρχος, τὴν πλώρη πού τὰ κύματα τὴν πηγαυνοφέρουν πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια ἡ Ἐκκλησία παραβάλλεται πολλές φορές μὲ πλοῖο καὶ ἡ ἀναλογία μπορεῖ νὰ ἰσχύσῃ καὶ στὴν εἰκόνα πού ἔδωσαμε. Καὶ στὴν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ μέσα στοὺς αἰῶνες παρουσιάζονται οἱ τρεῖς δυνατότητες πού εἶδαμε σχετικὰ μὲ τὸ πλοῖο πού ταξιδεύει.

Ἡ μία δυνατότης εἶναι, ἀφοῦ μιὰ φορά μπῆ ἡ γραμμὴ, νὰ ἠσυχάσωμε μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὅλα πᾶνε καλὰ μόνα τους. Ἔτσι, μὴ θέλοντας οὔτε βλέμμα νὰ ρίξωμε σ' ἄσα κακὰ καὶ ἄτοπα καὶ ἁμαρτωλὰ ὑπάρχουν μέσα στὸ σῶμα τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, θὰ καταγινόμαστε μὲ ὀτιδήποτε

ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεραπεία ἐκείνων πού χρειάζονται θεραπεία.

Ἡ δευτέρη τακτικὴ εἶναι, ἐπειδὴ βλέπομε ἄτοπα καὶ ἐφάρμακα στὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, νὰ ἀλλάζωμε κάθε τόσο τὴν κατεύθυνσι, ἀνάλογα μὲ τις δικές μας ἐμπνεύσεις, μὲ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, μὲ τις ἐπιθυμίες αὐτῶν ἢ ἐκείνων. Εἶναι ἡ θεολογία τῶν ἁβαραίων, τῶν προσαρμογῶν, τῶν συνεχῶν μεταρρυθμίσεων κλπ.

Ἡ τρίτη τακτικὴ εἶναι νὰ κρατᾶμε τὴ δοσμένη γραμμὴ πιστὰ καὶ ἀτρόνταχτα, νὰ ἔχωμε ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει καὶ τὸ ἀνθρώπινο στοιχείο, πού ὑπόκειται, μέσα στὰ χρόνια, στὶς ἀνθρώπινες ἐπιδράσεις. Καὶ νὰ θεωροῦμε αὐτονόητο, ὅτι πρέπει ἀδιάκοπα νὰ ξαναφέρωμε τὸν Χριστιανισμό, σὰν ζωὴ καὶ ἐμπρακτὴ ἐκδήλωσι πρὸς τὴ θεία, αἰωνία γραμμὴ πού τοῦ ἔδωσε ὁ ἀρχηγός του. Αὐτὸ τὸ ξαναγύρισμα στὴ γραμμὴ δὲν εἶναι μεταρρυθμίσεις, δὲν εἶναι ἀλλαγὴ, εἶναι ἀναρροῦθμισις. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐξασφάλισις τῆς σταθερότητος στὴν χριστιανικὴ πορεία μέσα στὴν αἰωνιότητα.

Αὐτὴν τὴν ἀναρροῦθμισις χρειάζεται ἡ σημερινὴ κοινωνία. Μὲ μιὰ σωστὰ συγχρονισμένη θεολογία, μὲ μιὰ Ἐκκλησία ἔτοιμη ν' ἀντιληφθῇ καὶ νὰ ἐκανοποιήσῃ τὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς μας, καὶ μὲ τὴν καθοδήγησι τοῦ σημερινοῦ θεολόγου καὶ τοῦ σημερινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ, πού πρέπει νάβῃ προσωπικότητες ἄρτιες καὶ ἐκάνες ν' ἀνταποκριθῶν στὶς περιστάσεις, ὁ Χριστιανισμός σὰν ἐμπρακτὴ πίστις, σὰν ζωντανὴ κοινωνικὴ ἐμφάνισις, θὰ κάμῃ πραγματικότητα ἐκεῖνο πού ζητᾷ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος: Τὸ Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο σὰν μήνυμα, ἀλλὰ καὶ σὰν πραγματικότητα. ζωντανὴ πραγματικότητα, σύγχρονη ψηλαφητὴ πραγματικότητα, μέσα στοὺς σημερινούς καιροὺς καὶ στὴ σημερινὴ κοινωνία.

Ο ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Εκείνοι που διάβασαν το πανηγυρικό τεύχος των «Ακτίων» του Ιανουαρίου 1948, θα έπρόσεξαν χωρίς άλλο, μέσα στις δηλώσεις των σαράντα κορυφαίων επιστημόνων και διανοουμένων της ύφης, και τη δήλωση του καθηγητού της Γεωλογίας στο Πανεπιστήμιο του Harvard κ. Kirtley Mather. Εκεί βλέπουμε με πόση χαρά ο καθηγητής Mather εκφράζεται για τη δήλωση των Ελλήνων επιστημόνων, Λογιστών και Καλλιτεχνών που δημοσιεύθηκε τον Δεκέμβριο του 1946. Και η χαρά του αυτή ξεγγυείται ιδιαίτερος, όταν προσέξουμε ότι στο τέλος της επιστολής του ο Αμερικανός καθηγητής κάνει λόγο για μια περυσινή όμιλία του στο Όσλο, που, όπως λέγει ο ίδιος, συμφωνεί απόλυτα με τη Δήλωσι.

Ασφαλώς οι φίλοι και οι αναγνώσται των «Ακτίων» θα περιμένουν ύστερ' απ' αυτό τη δημοσίευση της όμιλίας αυτής, ή κάποιου σχετικού άρθρου, και η προσδοκία αυτή είναι απόλυτα δικαιολογημένη.

Στήν όμιλία αυτή, που δόθηκε με την εὐκαιρία του Διεθνούς Συνεδρίου της Χριστιανικής Νεολαίας στο Όσλο της Νορβηγίας, ο καθηγητής Mather μίλησε μπροστά σε περισσότερους από χίλιους Χριστιανούς νέους, που αντιπροσώπευαν τις χριστιανικές νεολαίες διαφόρων χωρών, με θέρημη και με λόγια απλά, αλλά και βαρυσήμαντα. Μίλησε για το νέο πνεύμα που κατευθύνει την επιστήμη των ήμερών μας, για το χριστιανικό πνεύμα που ξεπηδάει και πάλι-γιατί να το κρύψουμε, αφού τόσοι, όχι κατ' όνομα, μεγάλοι διανοούμενοι της ύφης το βεβαιώνουν;—από την Ελλάδα.

Πολλοί νομίζουν, άρχισε να λέη ο Mather, πως μια πύε έκτεταμένη εφαρμογή της επιστημονικής μεθόδου της σκέψης, μιά γενικώτερη χρήση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρεύνης, είναι, τι χρειάζεται για ν' αποκτήση κανείς την πλού-

σια και χαρούμενη ζωή που όλοι ζητούμε. Βλέποντας τα διάφορα κατορθώματα της τεχνικής μας προόδου, πολλοί που δέν ζεύρουν κατά βάθος τί γίνεται στα επιστημονικά μας εργαστήρια υπέθεσαν πως αφού η επιστήμη μας φάνηκε τόσο χρήσιμη στις καθημερινές μας ανάγκες, θα μπορούσαμε να περιμένουμε από την επιστήμη να μās δώση και, τι, επιθυμούμε γενικά, τι, καλό ύπάρχει. Είναι πολύ εύκολο αυτό, να περιπέση δηλαδή κανείς στο επιστημονικό λάθος να βγάλη «επιστημονικά» συμπεράσματα για ζητήματα που άναγονται σε σφαίρες πέρα από τα όρια της επιστημονικής έρεύνης, κι έτσι να υποθέση πως η επιστήμη έχει δύναμη πολύ μεγαλύτερη απ' αυτήν που πραγματικά έχει. Αλλά η επιστήμη αυτή είναι η «αυτάρκης επιστήμη» (self sufficient science) κι, τι, η καθαρή επιστήμη (pure science).

Η καθαρή και γνήσια αυτή επιστήμη συνδέεται φιλικά με τη θρησκεία και, ακόμη περισσότερο, συνδυάζεται μαζί της σ' ένα σύστημα ζωής που υπόσχεται πολλά για το μέλλον της ανθρωπότητας.

Αν ρίξουμε ένα βλέμμα σ' δλόκληρο το διάστημα της ανθρώπινης ιστορίας-έξακολουθεί ο Αμερικανός καθηγητής-θα δοθμε παντού ότι η τεχνική εφαρμογή της επιστημονικής γνώσεως έδωσε στους ανθρώπους πολύ μεγαλύτερη δύναμη απ' τι πραγματικά χρειάζονται για ν' αντιμετωπίσουν τις πρακτικές τους ανάγκες. Κατά τα τελευταία ιδίως χρόνια οι καινούργιες έφευρέσεις έδωκαν στον άνθρωπο μεγάλες ικανότητες. Αλλά ικανότητες και δικαιοσύνη δέν είναι το ίδιο πράγμα. Όλες οι μηχανές και οι έφευρέσεις που η έξυπνάδα του ανθρώπου έχει επιτύχει, μπορούν να γίνουν όργανα για την ωφέλεια, αλλά και για την καταστροφή του. Και άλλοίμονο. Είναι τόσο φανερό, πως με το να γίνουν οι άνθρωποι επιτηδαιότεροι δέν σημαίνει ότι

έγιναν και καλύτεροι.

Έξ άλλου οι βιολογικές επιστήμες, λέγει ο Mather, προσπάθησαν να δώσουν άνεσι στον άνθρωπο και μέσα για μεγαλύτερη εξασφάλισι της υγείας του. Άλλά ή άνεσι και ή εύτυχία δέν μπορούν να ταυτισθουν. Πολλοί άνθρωποι ζουν με εύμάρεια, άλλ' αυτό δέν σημαίνει πως είναι και εύτυχεϊς.

Έρχονται κατόπιν οι κοινωνικές επιστήμες, πού με τή δημιουργία και εφαρμογή διαφόρων πολιτικών κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων προσπαθούν να επιτύχουν εκείνο πού ή ανθρωπότης σήμερα περισσότερο ζητά, δηλ. τήν άρμονική συμβίωσι των ατόμων στην κοινωνία. Έξ άλλου ειδικοί κλάδοι κοινωνικών επιστημών, όπως ή κοινωνική ψυχολογία και ψυχιατρική, ζητούν να επιτύχουν τό ακόμη πιό σπουδαίο, δηλαδή όπως άκριθώς ειπε ο όμιλητής—να καλλιεργήσουν τό άτομο σε μιá ολοκληρωμένη προσωπικότητα, με επίγνωσι του έαυτού του, συντελεστού τής κασμικής τάξεως πού κατέχει τήν πρέπουσα θέσι στό σύμπαν και στην κοινωνία». Μ' αυτό τον τρόπο οι κοινωνικές επιστήμες μπαίνουν αναγκαστικά, από τον δικό τους δρόμο, στον τομέα τής άρμοδιότητος τής θρησκείας, πού με τά ίδια άκριθώς ζητήματα ασχολείται. Άλλά άπ' αυτή τήν άποψι και άλλοι τομείς άρμοδιότητος τής επιστήμης, είναι συγχρόνως και τής άρμοδιότητος τής θρησκείας: Οι φυσικές επιστήμες, με τό ν' ασχολούνται με τήν έρευνα για τήν ανακάλυψι των άρχων από τις όποιες διέπεται τό σύμπαν, μäs απεκάλυψαν τον θαυμαστό άληθινά τρόπο με τον όποιο τό σύμπαν αυτό κινείται και λειτουργεί, αλλά μαζί μ' αυτό μäs απεκάλυψαν και τήν ύπαρξι τής μεγάλης Διανοίας πού τό διευθύνει. Άκόμη και σε ζητήματα πού θά νόμιζε κανείς ότι καμμιά σχέση δέν μπορούν να έχουν με τή θρησκεία, εξ αίτίας τής μηχανιστικής των φύσεως, ή θρησκεία έχει άρμοδιότητα, γιατί αυτή μπορεί να προλάβη τους ανθρώπους, να μη κάνουν κακή χρήσι των έφευρέσεων και ανακαλύψεων.

Οι βιολογικές πάλι επιστήμες μäs αποκάλυπτουν ότι στη δημιουργία και τήν εξέ-

λιξι των όντων ύπάρχει σκόπιμη κατεύθυνσι και ότι οι δημιουργικές δυνάμεις τής φύσεως δέν ενεργούν κατά ένα άπόλυτα μηχανιστικό τρόπο, αλλά με μέθοδο πού θά μπορούσε να χρησιμοποιηθι μόνο από μιá εξαιρετική προσωπικότητα. Κι' εδώ πάλι βλέπομε τον συνδυετικό κρίκο με τή θρησκεία, ή όποια στην προσωπικότητα αυτή βλέπει τό πρόσωπο του Θεού.

Η επιτυχία του ανθρώπινου οργανισμού, εξακολουθεί ο Άμερικανός καθηγητής, όχι μόνο να επιζήση μέσα στις διάφορες δυνάμεις και συνθήκες του περιβάλλοντος, αλλά και να ύψωθι σε μιá τόσο πλεονεκτική θέσι, ενώ άλλοι οργανισμοί ζώνων επίσης τελειοποιημένων δέν κατώρθωσαν να επιζήσουν, σημαίνει ότι ή ανθρώπινη φύσι ταιριάζει με τό φυσικό περιβάλλον. Άλλ' αυτό δέν σημαίνει ότι και στό μέλλον δέν θάχη ν' αντιπαλαίση προς τό φυσικό περιβάλλον. Και είναι μιá από τις άρμοδιότητες τής θρησκείας, να τονώσει τους πόθους και να στηρίξη τις ενέργειες πού θά κάνουν τον άνθρωπο να προσαρμοσθι πιό επιτυχημένα στο περιβάλλον.

Όσον άφορά τις κοινωνικές επιστήμες, αυτές άκριθώς φανερώνουν τή σπουδαιότητα πού έχουν οι ιδέες και τά ιδανικά στη ζωή του ανθρώπου. Οι περισσότεροι κοινωνιολόγοι παραδέχονται, όπως και οι Χριστιανοί, ότι «ούκ έπ' άρτη μόνον ζήσεται άνθρωπος». Στους καιρούς μäs μάλιστα τό πρόβλημα τής οργανώσεως μäs πραγματικής κοινωνίας ανθρώπων και τό ζήτημα του τί ιδανικά πρέπει να όραματισθούμε για να επιτύχουμε τις άρμόζουσες σχέσεις μεταξύ ατόμων για μιá σταθερή τάξι στον κόσμο, έχουν πολύ μεγάλη σπουδαιότητα. Κι' εδώ συνεργασία θρησκείας και επιστήμης.

Ο καθηγητής Mather μίλησε κατόπιν, χωρίς ν' αναφέρη όνόματα, για τά διάφορα καθεστώτα με τά όποια κυβερνάται ο σημερινός άνθρωπος και κατέληξε στο ότι ενώ οι άνθρωποι μέχρι σήμερα έχουν πολλές φορές κυβερνηθι από καθεστώτα βίας, δέν έχουμε ιδι ή ακόμα έθνος πού να μορφή να πη κανείς πως κυβερνήθηκε με τους σκοπούς και τά ιδανικά πού έμπνέει ή θρη-

σκεία. Πρέπει λοιπόν ν' αναγνωρίσωμε την ανάγκη παγκόσμιας συνεργασίας βασισιμένης στις ήθικες αξίες. «Αν και οι αξίες αυτές»-γιά νά μεταχειρισθούμε τὰ ίδια λόγια του Mather-«δέν μπορούν νά μετρηθούν με έπιστημονικά όργανα μετρήσεως, είναι μολοντούτο πραγματικότητες. Οι πνευματικοί παράγοντες στη ζωή του ανθρώπου, είναι το ύλ ά χ ι σ τ ο ν τόσο σπουδαίο όσο και οι φυσικοί παράγοντες».

Η στάσις του Χριστιανού, έξακολουθεί ό Αμερικανός καθηγητής, άπέναντι στο πρόβλημα της κοινωνικής οργανώσεως, είναι φανερό. Πρέπει νά εργασθώ για την τελειοποίησι μιιάς κοινωνίας που νά δίνη τις καλύτερες ευκαιρίες για τό ζωντανέμα του ανθρώπινου πνεύματος και την ανάπτυξι της ανθρώπινης ψυχής. "Αν πραγματικά πιστεύουμε τον Χριστό σαν Κύριο, πρέπει νά ενεργούμε σύμφωνα με την ύπεροχη διδασκαλία Του, για την υπέρτατη αξία της ανθρώπινης προσωπικότητος, την αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινου όντος, τὰ προνόμια αλλά και τις εϋθύνες που του δίνει ό τίτλος «παιδί του Θεού». Κανένα κοινωνικό, πολιτικό, ή οικονομικό σύστημα που διακρίνει τους ανθρώπους σε κυρίους και δούλους δέν μπορεί νά γίνη δεκτό από τον Χριστιανό. "Αν ή ανθρώπινη κοινωνία μπορεί νά οργανωθώ αποτελεσματικά με βási τή χριστιανική αρχή ότι όλοι οι άνθρωποι είναι άδελφοί, αυτό θά ύποστηρίξη πέρα για πέρα τή θρησκευτική άποψι ότι ό κόσμος κυβερνάται από τον Θεό της αγάπης.

Οι νέες έπιστημονικές και τεχνικές ανακαλύψεις, όπως π.χ. της πενικιλίνης, της διασπάσεως του ατόμου κλπ., κάνουν επιτακτική την ανάγκη νά συνδυασθώ στη ζωή του ανθρώπου ή έπιστήμη με τή θρησκεία. Από την αρχή του 20ού αιώνας ό κόσμος μας έγινε ένας κόσμος αναγκαστικής αλληλεξαρτήσεως. Σήμερα για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητος, οι άνθρωποι έχουν τή δύναμη νά διαπράξουν ομαδική αυτοκτονία. Και όμως ή ανθρωπότης αυτή ζή σήμερα σ' ένα κόσμο άφθονίας, τούλάχιστον δυνάμει. Χάρις στη σύγχρονη έπιστήμη και τεχνική, μπορούμε τώρα νά χρησιμοποιήσωμε τις άφθονες πη-

γές πλούτου που βρίσκονται στη γή, και με τέτοιο τρόπο ώστε νά έξασφαλίσωμε την άποδοτική και άνετη ύπαρξ: καθενός από τους κατοίκους της γής. Για πρώτη φορά στην ιστορία ή μητέρα γή μπορεί και πάλι νά θρέψη με άνεσι κάθε άνθρωπο.

Τώρα είναι ό καιρός των αποφάσεων. Σε κάθε χώρα, σ' άλλες πιο πολύ, σ' άλλες πιο λίγο, τὰ χριστιανικά νεύατα έχουν την ευκαιρία νά επιδράσουν στις αποφάσεις αυτές. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος της εποχής μας είναι ή άδιαφορία των περισσοτέρων ανθρώπων και ή προθυμία τους νά δεχθούν μοιραολατρικά ό,τι τους επιβάλλεται. Κι' εν τούτοις ό άνθρωπος είναι τό πρώτο δημιούργημα που, όπως ξαίρει ή έπιστήμη, έχει τό προνόμιο νά έπηρεάξη εκ των προτέρων την πορεία του μέλλοντός του. Πώς θά μεταχειρισθώ ό άνθρωπος τή μεγάλη δύναμη που έχει άποκτήσει με την έπιστήμη; "Ας προσέξωμε! Καταστροφή και θάνατος-άπό τό ένας μέρος. Αποδοτική και άνετη ύπαρξ, με ευκαιρίες που μäs χαμογελούν για μιá χαρούμενη, πνευματική ζωή-άπό τό άλλο. Τι θά κάνωμε; Χρειάζεται διάνοια, για νά κατασκευάση κανείς ατομικές βόμβες, αλλά χρειάζεται κάτι παραπάνω από διάνοια για νά καταλάβη κανείς τή σημασία της δεύτερης από τις δύο περιπτώσεις που αναφέραμε προηγουμένως.

Οι σημερινοί έπιστήμονες δέν παύουν νά φωνάζουν πώς τις αποφάσεις που πρέπει νά πάρωμε πρέπει νά τις αναζητήσωμε στον ήθικό νόμο κι' όχι στη φυσική ή τη χημεία.

Ο Mather κατόπιν εξήγησε ότι ό έπιστήμων δέν έρχεται καθόλου σε αντίθεσι με τή θρησκεία. Ο ώριμος και πεπειραμένος έπιστήμων, είπε, είναι ταπεινός άνθρωπος. Ξέρει πόσο σοφό πράγμα είναι τό νά σέβεται τὰ γεγονότα, όπως κάνει: τό μικρό παιδί, και νά τὰ παρακολουθώ εκεί που τον οδηγούν. Γνωρίζει πολύ καλά τὰ όρια της έπιστημονικής γνώσεως, κι' ότι ένα μεγάλο άγνωστο βρίσκεται πέρα από τὰ όρια αυτά. Για νά εκτεθώ τό ζήτημα με έπιστημονικούς όρους, ή ταπεινοφροσύνη του έπιστήμονος όφείλεται στην αναγνώρισι, πώς ή αρχή του «έντετεριμισμού» έρχεται σ' αν-

συνέπεια της παραδοχής της «στατιστικής ύψης των φυσικών νόμων»⁽¹⁾ και του γεγονότος ότι δεν μπορεί κανείς να εξέλθει αυτού δια να μελετήσει εαυτόν». Τώρα είναι πια φανερό, πώς οι φυσικές επιστήμες δεν μπορούν ν' ασχοληθούν με τα απόλυτα, κι' ότι υπάρχουν πραγματικότητες που δεν υποπίπτουν στον έλεγχο των φυσικών επιστημών. Ποιός είναι εκείνος ο ευπαθής ζυγός που θά μπορούσε να μετρήσει π.χ. την αγάπη προς τον πλησίον;

Χρειάζεται λοιπόν κάτι παραπάνω από τη διάνοια του ανθρώπου, για την τελειοποίησή του. Αυτό το κάτι είναι ή θέλησις, ή καλή θέλησις, ή «εὐδοκία». Ἐκείνου που την θεμελίωσε με τή ζωή και τὸ μαρτύριό Του ἐδῶ στή γῆ και τὴν κατευθύνει με τὴν ἀδιάλειπτη παρουσία Του στὸν κόσμον. Ἡ διάνοια μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προυπολογίσουμε τις συνέπειες τῶν πράξεών μας. Ἀλλὰ ἡ θέλησις μᾶς κάνει νὰ ἐκλέγωμε τις πράξεις ἐκείνες που είναι πραγματικὰ ὠφέλιμες. Για νὰ μπορέσει κανείς νὰ ὀνομασθῆ πραγματικὸς Χριστιανός, πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦ τὸς δύο αὐτοὺς παράγοντας κατὰ τὸν

καλύτερο τρόπο· και μόνο τότε θά μπορῆ νὰ λέη πὼς ζῆ «πρὸς δόξαν Θεοῦ»!

Ἡ ἀνθρωπότης μεταβάλλεται. Ἀπὸ τὸ φλογερὸ καμίνι τῆς ἱστορίας βγαίνουν καινούργιοι τρόποι ζωῆς. Ἀλλὰ τὸ εἶδος τῆς μεταβολῆς, ὁ χαρακτήρας τῶν νέων τρόπων ζωῆς, τὸ τέρμα τῆς πορείας τῶν ἀνθρώπων, εἶναι κρυμμένα στήν ὀμίχλη τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ μέλλοντος. Μία μόνο βεβαιότης ὑπάρχει: για τὸ μέλλον αὐτό: Ὅτι τὸ εἶδος τοῦ κόσμου που θά διαδεχθῆ τὸν σημερινό, θά καθορισθῆ ἀπὸ τις ἰδέες και τὰ ἰδανικά που θά κυβερνήσουν τις ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἀνθρώπινη διάνοια γεννᾷ ἰδέες· ἀλλὰ τὰ ἰδανικά δὲν γεννιῶνται, ἀπακαλύπτονται μόνο στὸν ἀνθρώπο. Τὰ ἰδανικά δημιουργήθηκαν ἀπὸ δυνάμεις και συνθήκες που ὁ ἀνθρώπος δὲν μπορεῖ νὰ τις κυριαρχῆσει. Ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν στὸν κόσμο αὐτό, που κατὰ βάθος κυβερνᾶται τόσο ἐλεύθερα, τόσο δίκαια, τόσο σοφά, και με τὴν ἀγάπη.

Τὸ μεγαλύτερο ἰδανικό, τὸ ἰδανικό τῆς συνεργαζομένης πανανθρώπινης συμπολιτείας, μ' ἄλλα λόγια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, δημιουργήθηκε μαζί με τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ σύμπαντος.

Ἀπὸ τὴν θέλησι τῆς ἀνθρωπότητος ἐξαρτᾶται νὰ τὸ κάνει πραγματικότητα.

Γ. Α. ΠΕΡΡΗΣ

(1) Τὸ θέμα αὐτό ἐκτίθεται με εὐρεῖα ἀνάλογοι στὸ ἀρθρο τοῦ Ρ. Δαμιανοῦ, «Ἡ ὕψη τῶν νόμων τῆς Φυσικῆς». «Ἀκτίνες» τόμ. Ι' σ. 440.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟΣ (*)

ΠΩΣ ΗΡΧΙΣΕΝ Η ΖΩΗ

του Α. Cressy Morrison

Είς την εξερεύνησιν του μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὁ ἐπιστήμων φθάνει εἰς ἓνα σημεῖον ὅπου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σταματήσει, ἔλλειψει ἀποδείξεων. Περιστατικῶν ἀποδείξεων ὑπάρχει πληθώρα, ὅπως ἤμπορεῖ πολὺ καλὰ καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ δειχθῇ. Ἄλλ' ἢ γένεσις τῆς ζωῆς καθ' ἑαυτὴν εἶναι τόσο θυμαστή, τὰ δὲ μεταγενέστερα ἐξαγόμενα, τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτήν, διίστανται τόσο καὶ εἶναι τόσο ἀκατάληπτα, ὥστε καὶ ὁ πολυμαθέστερος βιολόγος καταπλήσεται. Ὡς ἓνας ἐπιστήμων ὁ βιολόγος δυσκολεύεται νὰ πιστεύῃ εἰς θαύματα, ἀλλὰ ὡς σκεπτόμενον ἀνθρώπινον ὃν βλέπει ὡς συμπέρασμα τῆς μελέτης του καὶ τῆς ἐργασίας ὄλων τῶν ἄλλων, ὅτι ἀπὸ τὴν ὑπερμικροσκοπικὴν, σχεδὸν μοριακὴν, ὑποφώσκουσαν, ζώνην τῆς ζωῆς ἀναδύονται πλεῖστα ζωντανὰ ὄντα, τὰ ὅποια ἀναπτύσσονται ἀπὸ ἓνα μεμονωμένον μικροσκοπικὸν κύτταρον. Τὸ κύτταρον αὐτὸ φαίνεται νὰ ἔχῃ προικισθῇ μετὰ τὴν ἀπίστευτον δύναμιν νὰ πολλαπλασιάζεται καὶ νὰ προσαρμόσῃ ἑαυτὸ εἰς τὰς μυριάδας μορφῶν ζωῆς, ὥστε νὰ δύναται νὰ ζῇ εἰς κάθε κοίλωμα καὶ σχισμὴν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Ἡ ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει ὅτι οὕτως ἔχουν τὰ γεγονότα. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται εἰς μίαν σύμπτωσιν χημικῶν οὐσιῶν, ὕδατος καὶ χρόνου. Ἄλλοι βλέπουν τάξιν εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς τεραστίως φάλαγγας ἀποχωριζομένης ζωῆς, καθὼς προωθείται ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν πρὸς τὸν προορισμὸν

τῆς, εἴτε πρόκειται νὰ γίνῃ ἓνα μαλάκιον εἴτε ἓνας ἄνθρωπος, χωρὶς ποτὲ νὰ γεφυρώσῃ ἐκ νέου τὸ χάσμα. Ἄς ἀντικρύσωμεν τὸ θέμα μετὰ αἰσθημα σεβασμοῦ, χωρὶς νὰ δεσμευώμεθα ἀπὸ αὐστηροὺς περιορισμοὺς ἐκ μέρους θρησκευτικῶν ἢ ἐπιστημονικῶν δοξασίῶν ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς, καὶ ἄς ἀναπληρώσωμεν τὰ παραδεγμένα γεγονότα. Οὕτω δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐντελῶς ἐκ τοῦ συνεγγυῶς τὸ ζήτημα. Ἢμποροῦμεν, τοιούτοτρόπως νὰ μάθωμεν ἐὰν σεῖς καὶ ἐγὼ εἴμεθα ἀπλῶς ἓνα τυχαῖον ἄθροισμα ὀλης ἢ ὁποῖα ἐγεννήθη ἀπὸ χημικὰς ἐνώσεις, ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν χρόνον, ἢ ὄχι.

* Προσέξατε τὸ μόνον σημαντικὸν πρᾶγμα, σπουδαιότερον καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Γῆν ἢ τὸ σύμπαν. Περισσότερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑπάρχει σοφὸς Δημιουργὸς ὁ ὅποιος εἶναι ἢ αἰτία τῆς ὑπάρξεώς του-εἶναι μία σχεδὸν ἀόρατος σταγὼν πρωτοπλάσματος, διαφανῆς ὡς ζελλατίνη, ἱκανὴ νὰ κινήται, λαμβάνουσα δύναμιν ἀπὸ τὸν ἥλιον. Εἶναι ἤδη ἱκανὴ νὰ χρησιμοποιῇ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, νὰ διασπᾷ τὸ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακὸς εἰς τὸν ἀέρα, ν' ἀναγκάζῃ τὰ ἄτομα νὰ χωρίζωνται, νὰ ἀρπάξῃ τὸ ὕδρογόνον ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ νὰ παράγῃ ὕδατάνθρακα ὥστε νὰ κατασκευάζῃ τὴν τροφήν τῆς ἀπὸ τὰς σταθερωτέρας χημικὰς ἐνώσεις τοῦ κόσμου.

Αὐτὸ τὸ μοναδικὸν κύτταρον, αὐτὸ τὸ διαφανὲς ὡσὰν ὀμίχλη σταγονίδιον, περιέχει ἐν ἑαυτῷ τὸ σπέρμα πάσης ζωῆς, καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κατανέμῃ αὐτὴν τὴν ζωὴν εἰς πᾶν ζωντανὸν ὄν, μεγάλο ἢ μικρόν, καὶ νὰ τὸ προσαρμόσῃ εἰς τὸ περιβάλλον του ὅπουδῆποτε ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρ-

(*) Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Α. Cressy Morrison «Man does not stand Alone» (Fleming H. Revell Co New York).

ξη ζωῆ, ἀπὸ τὸν βυθὸν τοῦ ὠκεανοῦ ἕως τὸν οὐρανόν. Χρόνος καὶ περιβάλλον διέπλασαν τὴν μορφήν παντὸς ζωντανοῦ ὄντος, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται αὐτὴ εἰς τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τῶν συνθηκῶν, καὶ καθὼς αὐτὰ τὰ ζῶντα ὄντα ἀνέπτυσαν τὴν ἀτομικότητά των, ἐθυσίασαν μέρος τῆς εὐκαφίας των, ἐξειδικεύθησαν καὶ ἐσταθεροποιήθησαν, καὶ ἔτσι ἔχασαν μὲν τὴν δύναμιν ἐπιστροφῆς εἰς τὰ ἴδια, ἐκέρδισαν ὁμῶς εἰς προσαρμογὴν πρὸς τὰς συνθήκας ὅπως αὐταὶ ὑφίσταντο δι' αὐτὰ.

Αἱ δυνάμεις τοῦ σταγονιδίου αὐτοῦ τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ τῶν περιεχομένων του ἦσαν καὶ εἶναι μεγαλύτεραι ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς βλαστῆσεως, ἡ ὅποια ἐνδύει τὴν Γῆν μὲ τὸ πράσινον, μεγαλύτεραι ἀπὸ τὴν δύναμιν ὄλων τῶν ζώων τὰ ὅποια ἀναπνέουν τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, διότι κάθε ζωὴ προῆλθεν ἀπὸ αὐτὸ καὶ χωρὶς αὐτὸ κανὲν ζωντανὸν ὄν δὲν θὰ εἶχεν ὑπάρξει, οὔτε θὰ δυνήθη νὰ ὑπάρξῃ.

Ἡ ἐπιστήμη συμφωνεῖ πρὸς πᾶν ὅτι βῆμα πρὸς βῆμα ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω, ἀλλὰ διστάζει νὰ κάμῃ ἕνα τελικὸν βῆμα καὶ νὰ προσθέσῃ τοῦτο: "Ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἔχει βαδίσει ἐν θριάμβῳ ἐπάνω εἰς τὴν Γῆν αὐτήν, ὡσάν ἕνα παιδί τῆς παγκοσμίου πηγῆς τῆς ζωῆς, ἐξαίρετος μεταξὺ τῶν ζώων, ὡς ἕνα ὑλικὸν κατασκευάσμα ἀπείρως πολὺπλοκον, κατέχον ἕνα νοῦν κατεσκευασμένον σκοπίμως καὶ προωριμένον νὰ δεχθῇ μίαν σπίθαν τῆς Ἱπερτάτης Νοήσεως, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν ψυχὴν.

Πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν ὄλην Γῆν ὡς ἔρημον καὶ μόνον μὲ τὰ συστατικὰ ποῦ ἀπέμειναν ὅταν αὐτὴ ἐψύγη. Ἡ ξηρὰ εἶχεν ἀνυψωθῆ ἀπὸ τοὺς ὠκεανούς καὶ τεραστία διάβρωσις εἶχεν ἀποσπάσει τοὺς βράχους καὶ εἶχεν ἀνεγείρει πελωρίους δευτερεύον-τας βράχους, ἴλην καὶ ἰζήματα. Μόνον ἀνόργανοι οὐσίαι ὑπῆρχον εἰς τὰς χημικὰς ἐνώσεις, ὅπως ὁ βασάλτης, ὁ γρανίτης καὶ οἱ ἄλλοι πυριγενεῖς καὶ μεταμορφωσιγενεῖς βράχοι, καὶ ἡ ἰλὺς ἡ ὅποια προηγῆθη τῶν ἐκ καθιζήσεως ὑπολειμμάτων τῆς ζωϊκῆς ὑπάρξεως. Τὰ ἀποθέματα, ὅπως ἀσβεστόλιθος, κοράλια, κιμωλία καὶ πυριτόλιθος, δὲν

ὑπῆρχον. Ἐχομεν νὰ ἀπασχοληθῶμεν μὲ ὀλίγας οὐσίας. Ἐχομεν ὕδωρ καὶ πιθανῶς μίαν πολὺ σταθερὰν θερμοκρασίαν. Τὸ μυστήριον τῆς ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς ἤμπορε νὰ ἔχῃ ἢ νὰ μὴν ἔχῃ λυθῇ ἀπὸ τὴν αὐτόματον σύμπτωσιν τῶν στοιχείων τούτων. Ὑπετέθη ἀπὸ μερικοὺς ὅτι ἡ ζωὴ ἦλθεν ἐκ τινος πλανήτου εἰς ἕνα σπέρμα ποῦ διέφυγεν ἀδραδῆς καὶ ἔπειτα ἀπὸ μακρὰν περιπλάνησιν εἰς τὸν χῶρον ἦλθεν εἰς τὴν Γῆν. Ἐνα τοιοῦτο σπέρμα μόλις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ ἀπολύτου μηδενὸς ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὸ διάστημα, καὶ ἐὰν ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ, ἡ ἔντονος ἀκτινοβολία βραχείων κυμάτων θὰ τὸ ἐφόνευε. Ἐδῶ, ἐὰν ἐπέζησε, θὰ πρέπη νὰ εὗρηκε τὴν κατάλληλον θέσιν, πιθανῶς τὸν ὠκεανόν, ὅπου ἕνας ἐκπληκτικὸς συνδυασμὸς περιστάσεων ἐπέτυχε τὴν ἀναγέννησιν του καὶ τὴν ἐναρξιν τῆς ζωῆς εἰς τὸν πλανήτην μας. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ μεταφέρει ἀπλῶς τὸ ζήτημα κατὰ ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ὅπισω, διότι ἠμποροῦμεν νὰ ἐρωτήσωμεν πῶς ἤρχισεν ἡ ζωὴ εἰς οἰκονδήποτε πλανήτην. Γενικῶς ὑπεστηρίχθη ὅτι οὔτε τὸ περιβάλλον μόνον, ὡσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι εὐνοϊκόν διὰ τὴν ζωὴν, οὔτε ὅποιονδήποτε συνδυασμὸς χημικῶν καὶ φυσικῶν συνθηκῶν ποῦ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τύχην, δύναντα: νὰ δημιουργήσουν τὴν ζωὴν.

Παραβλέποντες τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς, τὸ ὅποιον εἶναι ἕνα μυστήριον διὰ τὴν ἐπιστήμην, ὑπέθεσαν ὅτι μίαν μικρὰ κηλὶς ὄλης, ἕνα γιγαντιαῖον μόριον, ἀλλὰ πάντως τόσο μικρὸν ὥστε ἕνα σύνθη-θες μικροσκοπίον δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ διακρίνῃ, προσέθεσαν ὑλικά ἄτομα, ἀνέτρεψε τὴν συνεκτικὴν ἰσορροπίαν του διηρέθη, καὶ τὰ χωρισθέντα ἄτομά του ἐπανέλα-σαν τὸν κύκλον, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὰς μορφὰς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ κανεὶς ἀκόμη δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸ ἔλαβε τὴν ζωὴν ἀφ' ἑαυτοῦ.

Μία ἀμοιβὰς εἶναι ἕνα μικροσκοπικόν, πολὺ ἀνεπτυγμένον, ζῶν δημιουργήμα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀπειρα ἑκατομμύρια ἀτόμων εἰς μεθοδικὴν κατάταξιν. Αἱ ἀμοιβά-δες εἶναι μονοκύτταρα δημιουργήματα μὲ

διάμετρον ἴσως ἐνὸς ἑκατοστοῦ τῆς ἴντσας, ποὺ εὐρίσκονται εἰς ὅλα τὰ ὕδατα τοῦ κόσμου. Μία ἀμοιβὰς αἰσθάνεται πείναν, ἐκ προθέσεως δὲ καὶ σκοπίμως ἀναζητεῖ τὴν τροφήν της. Πόσον μεγάλο πρέπει νὰ εἶναι ἓνα ζῶον διὰ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἔχει ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις; Τὸ μέγεθος εἶναι τίποτε ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄπειρον, ἀφοῦ ἓνα ἄτομον εἶναι τόσον τέλειον ὅσον καὶ τὸ ἡλιακὸν σύστημα. Χρησιμοποιούμεν τὴν ἀμοιβάδα ὡς εἰκόνα (ἀλλὰ χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ ὑποδηλοῦμεν ὅτι αὐτὸ τὸ ζῶον δημιουργήμα εἶναι ἢ ἀρχικὴ μονοκύτταρος πηγὴ τῆς ζωῆς) τοῦ ὅτι κάποιο πρωτοπλασματικὸν ζῶον δημιουργήμα ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὴν ὡς ζῶσα ὄλη, ἢ ὅποια ἀφοῦ ἐδιπλασίασε τὴν ἐσωτερικὴν κατασκευὴν της, διηρέθη καὶ ἐσχημάτισε δύο. Αἱ δύο διηρέθησαν καὶ ἐσχημάτισαν τέσσαρας, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐπ' ἄπειρον, ὅπως κáινουν σήμερον τὰ κύτταρα εἰς πᾶν ζῶον δημιουργήμα. Πᾶν κύτταρον περιέχει ἐν ἑαυτῷ εἰς τὴν ἀρχικὴν του διαίρειν τὴν δύναμιν νὰ παραγάγῃ ἓνα πλήρες ἄτομον. Τὰ κύτταρα καθ' ἑαυτά, ἐκτὸς δυστυχίματος ἢ ἀναποφύκτου ἀλλαγῆς συνθηκῶν, εἶναι ἀθάνατα. Σχηματίζουν τὰ ἀπλᾶ κύτταρα ὄλων τῶν δημιουργημάτων, ζῶων ἢ φυτῶν τῆς σήμερον, καὶ τοιουτοτρόπως ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀκριθῆς ἐπανάληψις τῶν προγόνων των. Ἡμεῖς ὡς ἀνθρώπινα ὄντα εἰμεθα καλῶς ὀργανωμένοι δημοκρατίαι δισεκατομμυρίων ἐπὶ δισεκατομμυρίων παρομοίων κυττάρων, κάθε δὲ κύτταρον εἶναι ἓνας πολίτης εὐφυῶς ἐκτελῶν ὀλόκληρον τὸ μερίδιον τῆς ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν ἐργασίας. Μία πλήρης μεταβολὴ ἀπὸ ἓνα ἄψυχον μόριον.

Ἄλλὰ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τονίσῃ κατὶ τὸ ὅποιον συνέθη εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς, καὶ τὸ ὅποιον εἶναι τεραστίας σημασίας. Ἐνα κύτταρον ἀνέπτυξε τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἡλιακὸν φῶς, νὰ διασπάσῃ μίαν χημικὴν ἔνωσιν καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν τροφήν του καθὼς καὶ ἀρκετὴν τροφήν διὰ τὰ ἀδελφὰ του κύτταρα. Ἄλλα παιδιὰ κάποιου ἀρχικοῦ κυττάρου θὰ ἔζησαν μὲ τροφήν παραχθεῖσαν ἀπὸ τὸ πρῶτον κύτταρον

καὶ ἔγιναν ζῶα, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πρῶτον κύτταρον ἔγινε χόρτον τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι, τὰ φυτὰ, τρέφουν σήμερον ὅλα τὰ ζῶντα ὄντα. Ἡμποροῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ γεγονὸς ὅτι ἓνα κύτταρον ἔγινε ζῶον καὶ ἄλλο φυτόν, συνέθη κατὰ τύχην; Ἐδῶ, μὲ τὴν διαίρειν αὐτὴν, ἐγκαθιδρύθη ἢ θαυμαστὴ ἰσορροπία μεταξύ φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς ζωῆς. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακος, εὐρίσκομεν ὅτι ἡ διαίρειν αὐτὴ ἦτο ἀπολύτως βασικὴ, ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἐὰν ὄλη ἢ ζωὴ ἦτο ζωϊκὴ, θὰ εἶχε καταναλώσει ἕως τῶρα ὄλον τὸ ὀξυγόνον ἢ, ἐὰν ὄλη ἢ ζωὴ ἦτο φυτικὴ, θὰ εἶχεν ἐξαντλήσει ὄλον τὸ διοξείδιον τοῦ ἀνθρακος. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις θὰ ἀπέθνησκον καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ.

Ὅπως ἐλέχθη προηγουμένως, προετάθη ἢ γνώμη ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Γῆς δὲν ὑπῆρχεν ἐλεύθερον ὀξυγόνον εἰς τὸν ἀέρα ὄλον τὸ ὀξυγόνον ἦτο ἀποκλεισμένον εἰς τὸν φλοιὸν τῆς Γῆς, εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἰς τὸ διοξείδιον τοῦ ἀνθρακος. Ἐὰν αὐτὸ συνέθη, ὄλον τὸ ὀξυγόνον τὸ ὀποιον ἔχομεν τώρα προῆλθεν ἀπὸ τὴν βλάστησιν. Αὐτὸ ἀπεδείχθη πολὺ πιθανόν, ἐφ' ὅσον τὰ φυτὰ παραλαμβάνουν διοξείδιον τοῦ ἀνθρακος καὶ ἀποβάλλουν ὀξυγόνον. Ἄλλ' ἐὰν ὄλα αὐτὰ ἀληθεύουν, τὰ ζῶα, τὰ ὀποῖα χρειάζονται ὀξυγόνον διὰ νὰ ζήσουν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἔλθει εἰς ὕπαρξιν, πολὺ ἀργότερα, ἀφοῦ δηλαδὴ τὰ φυτὰ θὰ εἶχαν ἀναπτυχθῆ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν. Ὑπῆρχαν λοιπὸν δύο ἀρχαὶ ζωῆς: Αὐτὸ θὰ τὸ ἀφήσωμεν νὰ τὸ ἀποδείξῃ τὸ μέλλον.

Πόσον θαυμαστὰ ἀνεπτύχθησαν, καὶ εἰς τὴν ζωϊκὴν καὶ εἰς τὴν φυτικὴν ζωὴν, ἦδη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων πρωτοπλασματικῶν ὄντων, τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, εἰς τρόπον ὅστε κάθε εἶδος, μετὰ ἀπὸ ἐπανειλημμένας ἐξελίξεις, νὰ συνεχίζεται μὲ διατηρημένα τὰ γενικὰ του χαρακτηριστικά. Δὲν προτιθέμεθα σήμερον νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερῶς τὰς φυσικοχημικὰς ὀθήσεις καὶ πιέσεις αἱ ὀποῖαι ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διαφοροποίησιν. Διότι σκοπὸς μας εἶναι νὰ κάμωμεν τὸ πρᾶγμα ἀν-

τιληπτόν εἰς ὄσους δὲν ἔχουν εἰδικὴν ἐπισημονικὴν κατάρτισιν. Τὸ ζήτημα ἤμπορει νὰ τεθῆ περίπου ὡς ἐξῆς: Αἱ ομάδες τῶν κυττάρων ἐπέξων συχνότερα δταν εὐρίσκοντο εἰς στενὴν συνάφειαν, καὶ οὕτω ἤρχισαν νὰ ἐνώωνται εἰς δυάδας καὶ τετράδας καὶ ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας καὶ τελικῶς κατὰ ἑκατομμύρια. Κάθε κύτταρον ἔκαλεῖτο τώρα νὰ ἐκπληρώσῃ ἕνα καθήκον πού τοῦ ἔλαχε. Βαθμιθδόν, καθὼς τὰ διάφορα αὐτὰ καθήκοντα ὄριζοντο, ἐγίνοντο δυνατὰ διὰ τὴν ομάδα νεαί ἐνέργειαι. Εἰς τὰ ζῶα τὰ βλέφαρα, μικρὰ κατασκευάσματα ὡσάν τρίχες, ἢ τὰ ψευδοπόδια ἐβλήθησαν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τροφῆς, ἐνῶ ἄλλα κύτταρα ἐπεξεργάζοντο τὴν πέψιν. Μερικὰ τμήματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ πολλὰ κύτταρα. Μία ὁμάς ἔκαμινε ἕνα παχὺ προστατευτικὸν κάλυμμα ὅπως ὁ φλοιὸς τοῦ δένδρου. Ἄλλα ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ μεταφέρουν τὴν τροφήν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ ζῶντος δημιουργήματος εἰς τὸ ἄλλο. Ἐν τέλει, τὰ εὐρίσκομεν νὰ σχηματίζουσι μὲ φροντίδα ζύλινον κορμὸν ἢ ὀστέα ἢ ὀστρακα, διὰ νὰ ὑποδαστάσουν τὸν ἡνωμένον ὄγκον των πού ἠῦξαν. Μερικὰ ὀστρακα ἦσαν τοποθετημένα ἐξωτερικῶς, ὅπως εἰς τὸ μῦδι. Αὐτὰ τὰ μαλάκια εἶναι «ἐγκλειστα». Μερικὰ ὀστέα εἶναι κτισμένα ἐσωτερικῶς. Ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται «σπονδυλικὴν» στήλην. Ὅλα τὰ ὄντα πού ζοῦν, ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς ἕνα ἀπλοῦν κύτταρον, καὶ τὸ κύτταρον αὐτὸ ἀναγκάζει ὄλους τοὺς ἀπογόνους του νὰ ἐκτελέσουν τὰς ὑπηρεσίας καὶ νὰ ἀκολουθήσουν ἀπαρεγκλίτως τὸ σχέδιον τοῦ δημιουργήματος τὸ ὅποιον τὸ ἀρχικὸν κύτταρον ἐπρόκειτο νὰ παρουσιάσῃ, εἴτε τοῦτο εἶναι μία τρυγὼν εἴτε ἕνας κόνικλος.

Ἦμπορεῖ νὰ γεννηθῆ ἡ ἀπορία κατὰ πόσον τὰ κύτταρα ἔχουν ἢ ὄχι νόησιν. Εἴτε πιστεύομεν ὅτι ἡ φύσις ἔχει προικίσει τὰ κύτταρα μὲ οὐδὲν ποτε ἔνστικτα, εἴτε ὅτι ταῦτα ἔχουν τὴν δύναμιν τοῦ λογικοῦ, ὀφείλομεν νὰ ὀμολογήσωμεν ὅτι τὰ κύτταρα εἶναι ἀναγκασμένα νὰ ἀλλάζουσι τὸ σχῆμα καὶ ὀλόκληρον τὴν φύσιν των διὰ νὰ ἀναποκριθοῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὄντος τοῦ ὀποίου ἀποτελοῦν μέρος. Κάθε κύ-

ταρον τὸ ὅποιον ἔχει παραχθῆ εἰς οἰονδῆ ποτε ζῶν δημιουργήμα ὀφείλει νὰ προσαρμόσῃ ἑαυτὸ ὡστε νὰ εἶναι μέρος τοῦ σώματος, νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸ ὡς μέρος τοῦ ὄντος, καὶ νὰ καταστραφῆ. Πρέπει νὰ ἐναποθηκεύσῃ τὸ σμάλλον των ὀδόντων, νὰ παραγάγῃ τὸ διαφανὲς ὕγρὸν ἐνὸς ὀφθαλμοῦ ἢ νὰ γίνῃ ρίς ἢ οὖς. Κάθε κύτταρον πρέπει τότε νὰ προσαρμωθῆ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ πᾶν ἄλλο χαρακτηριστικὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἔργου του.

Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν ἕνα κύτταρον ὡς δεξιόχειρον ἢ ἀριστερόχειρον, ἐν τοῦτοις τὸ ἕνα γίνεται τμήμα τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ καὶ τὸ ἄλλο τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ αὐτιοῦ. Ἀπὸ μερικὰ κρύσταλλα χημικῶς ἀπαράλλακτα, ἄλλα στρέφουσι τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἄλλα πρὸς τὰ δεξιὰ. Φαίνεται ὅτι ὑπάρχει μία τοιαύτη τάσις εἰς τὰ κύτταρα. Εἰς τὴν ἀκριβῆ θέσιν εἰς τὴν ὀποίαν ἀνήκουσι γίνονται μέρος τοῦ δεξιοῦ ἢ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτιοῦ, καὶ τὰ δύο αὐτιά σας εὐρίσκονται τὸ ἕνα ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι σας καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀγκῶνα σας ὅπως εἰς τὸν γρύλλον (τριζόνι). Ἡ καμπυλότης των βαινει ἀντιθέτως, καὶ δταν εἶναι τέλεια εἶναι τὸσον ὀμοια ὡστε δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὰ διακρίνετε. Ἐκατοντάδες χιλιάδων κυττάρων ὀθθῶνται νὰ κάμουν τὸ σωστὸ πρᾶγμα εἰς τὴν κατάλληλον ὄραν, εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν καὶ εἶναι τῷ ὄντι πειθαρχικά. Ἡ ζωὴ προωθεῖται κτίζουσα, ἐπισκευάζουσα, ἐκτείνουσα καὶ δημιουργοῦσα τὸ νέον καὶ τὸ καλύτερον μὲ μίαν ἀκάθεκτον ἐνέργειαν ἢ ὀποία δὲν ὑπάρχει: εἰς ἄψυχα πρᾶγματα. Εἶναι αὐτὸ νόησις; Εἶναι ἔνστικτον; Ἡ ἀπλῶς συμβαίνει κατὰ τύχην; Σεῖς ὀ ἴδιος ἠμπορεῖτε νὰ ἀπαντήσετε εἰς αὐτὸ.

Ἄλλ' ἠμπορεῖτε τώρα νὰ εἰπῆτε, ὅτι τίποτε εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον δὲν ἐξήγησε πῶς ἤρχισεν ἡ ζωὴ, δηλαδῆ πῶς ἦλθεν εἰς αὐτὴν τὴν Γῆν. Ὁ συγγραφεὺς δὲν γνωρίζει: κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι ἦλθε ὡς μία ἔκφρασις Θεῖας δυνάμεως, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ὀλική.

A. C. MORRISON

ΟΙΚΟΔΟΜΟΙ

Είμαστε' έμεις τής Νέας Ζωής
οι άληθινοί της οικοδόμοι.
Μέ τά φτερά τής θείας Πνοής
δλοι άνοιχτοί για μäs οί δρόμοι.

Μέ την αύγή ξυπνάμε άγνοι
καί λάμπει γύρω μας ή πλάση.
Φεγγοβολούνε οί ούρανοι
-νά μπόραε ό νοūs μας νά τους φτάση!

Καί μäs χαιδεύει τήν ψυχή
χερουθικής χαράς άγέρας,
ώς πάει νά γίνη προσευχή
τό σωμα άσμάτων τής φλογέρας...

Γειά σας, χαρά σας, άδελφοί,
πού δέν σäs λύγισαν οί κόποι.
πλάί σας βαδίζουμε πιστοί
κι' έμεις τ' Ώραίου οί στρατοκόποι.

Καινούργια πίστη ξεχειλά
στού κόσμου αύτή τήν άγρια πάλη,
καινούργια πίστη μäs γελά
καί γαληνεύει ή άνεμοζάλη.

Μέσ' στούς αιώνες τής φθοράς,
πού ένας τόν άλλον άντιγράφει,
πρώτη φορά τής συμφοράς
θά σθήσουν δλοι οί άρχαίοι τάφοι.

Κι' έμπρός ν' άρχίσουμε δουλειά,
χρυσά νά ύψώσουμε παλάτια,
τ' άγια ν' άνέθουμε σκαλιά
μέ τής σεμνής ψυχής τά μάτια.

Κι' έμπρός άθώοι σαν τά παιδιά
καί φλογεροί ώσαν τόν ήλιο,
λευκά ν' άνοίξουμε πανιά
για τής Άγάπης τό βασίλειο...

Είμαστε' έμεις τής Νέας Ζωής
οι άληθινοί της οικοδόμοι.
Μέ τά φτερά τής θείας Πνοής
δλοι άνοιχτοί για μäs οί δρόμοι!

ΜΕ ΑΠΛΑ ΛΟΓΙΑ

Τόν καιρό πού ὁ αἰῶνας μας ἄρχιζε τή σταδιοδρομία του, μέ τήν ἐξαγγελία πῶς πολὺ σύντομα θάσβυνε καί τήν ἀνάμνησι ἀκόμα τῆς θρησκείας, λιγούστοι ἦταν ὅσοι τῆς ἔμεναν πιστοί. Σήμερα βλέπουμε, βέβαια, πῶς τήν ὑπόσχεσί του αὐτή ὁ αἰῶνας μας τήν ἐκράτησε... ἀπό τήν ἀνάποδη, δίνοντας δηλαδή ὀλοένα καί μεγαλύτερη θέσι στήν ἀνάπτυξι τοῦ Χριστιανικοῦ Κινήματος. Παρ' ὅλο ὅμως αὐτό δέν ἔλειψαν ἐντελῶς ἐκεῖνοι πού, ἀκόμα καί σήμερα, νοιώθουν μέσα τους τήν παρόρησι νά κλείσουν τὸ ἔντυπο πού θά τοὺς παρουσιάξῃ ὅποιαδήποτε «θρησκευτική» ἄποψι.

Κι' ὅμως, ἂν μπορούσε νά εἰσακουσθῇ ἡ θεομὴ παράκλησι αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ἄρθρου, νά τοῦ ἀφιερῶσθῃ ὁ καλοπροαίρετος ἀναγνώστης τὰ ἐλάχιστα λεπτά τῆς ὥρας, πού χρειάζονται γιὰ νά διαβαστῇ πολὺ εὐκόλα ἴσως θά μπορούσαν νά βγοῦν ἀπὸ τὴ μέση ἓνα σωρὸ παρεξηγήσεις, πού ἐμποδίζουν ἀκόμα πολλοὺς νάχουν ξεκαθαρισμένη καί σωστὴν ἀντίληψι γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας...

Ἄς ἰδοῦμε. Μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες πού προκαλοῦν αὐτὴ τὴν ἀποκρουστικὴ ἐντύπωσι εἶναι, βέβαια, ἡ παλὰ πίστι πῶς ἡ Θρησκεία ἦταν κάτι ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀλήθεια τῆς Ἐπιστήμης. Ἀλλά, πρῶτα-πρῶτα, ἡ πεποίθησι αὐτὴ στήν παντοδυναμία τῆς Ἐπιστήμης, ὅπως ἄλλο δέν κάνουν παρὰ νά δείχνουν-δέκα χρόνια τώρα-οἱ «Ἀκτινιστές», κατάντησε σήμερα ἀναχρονισμός. Κι' ἂν βρισκῶνται ἀκόμα ὑποστηρικτῆς τῆς ἀπλοῦχῆς αὐτῆς ιδέας, αὐτοὶ θάναυ ἢ δῆθεν ἐπιστήμονες, πὺ ἔχουν ν' ἀνοίξουν βιβλίον ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ 1800, ἢ ἄλλοι πού, χωρὶς νάχουν καμμιά σχέσι μὲ τὴν ἐπιστήμη, ὀχυρώνονται πίσω ἀπὸ μιὰ ξεπερασμένη πιά ἀντίληψι, μόνο καί μόνο ἐπειδὴ τοὺς συμφέρει, ἀπὸ λόγους πολιτικῆς ἢ ἄλλης σκοπιμότητος. Ὅπως καί νά

ναί, θά πρόκειται γι' ἀνθρώπους πὺ δέν βρισκονται σὲ ἀγαθῆς σχέσεις οὔτε μὲ τὴν ἀλήθεια ἀλλὰ οὔτε καί μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Γιατί ἡ ἐποχὴ μας ἄλλο δέν κάνει παρὰ νά δομῶνται, πέρα ἀπ' τὴ φτωχὴ γνῶσι γιὰ τὰ πέντε-δέκα πραγματάκια πὺ μπορούμε νά τὰ μετρήσωμε, ἕναν ἀπέραντο ἄγνωστο κόσμον, μέσα στὸ πνευματικόν, ἀλλὰ καί στὸ ὕλικόν, σήματα. Κι' ἂν δέν μπορῇ κανεὶς νά εἰπῇ ἀκόμα πῶς ἡ ἐποχὴ μας σὰν σύνολον διάλεξε κατεῦθυνσι καί βρῆκε τὸ δρόμον μέσα στὸν ἄγνωστο αὐτὸν κόσμον, ὅμως εἶναι σίγουρον πῶς ἔχει τόσο γοητευθῆ ἀπὸ τὴν μαντενομένη ὁμορφιά καί ἀξία του, ὥστε πρὸς τὴν ἀναζητήσι του, μ' ὅλες τὶς δυνάμεις πὺ διαθέτει ἡ ἀνθρώπινη ὄντοτητα, ἔχει θετικὰ προσανατολισθῆ: Ἀπὸ τὴν ἀξιοθρήνητη καί γελοία ἐκεῖνη πλάνη, πῶς μὲ τὴν Ἐπιστήμη του τὰ ξέρει ὅλα, ἔχει ὀριστικὰ λυτρωθῆ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος.

Οἱ σημερινοὶ χριστιανοί, ζυμομένοι κι' αὐτοὶ μέσα στήν ἐποχὴ μας, πὺ τὴν χαρακτηρίζει ξεκάθαρη, ὅμη θέσι τῶν ζητημάτων, δέν ἔχουν καμμιά δυσκολία νά πάρουν ἀπάνω τους ἓνα μεγάλο μέρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἀποκρουστικὴ ἐντύπωσι πὺ φέρνει ἴσως ἀκόμα καί σήμερα σὲ μερικοὺς τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας. Φταίμε ἐμεῖς, θά σὰς εἰποῦν, κι' ἐμεῖς προσωπικὰ ἀλλὰ κι' οἱ παλαιότεροι πὺ κράτησαν πρὶν ἀπὸ μᾶς τὴν ἴδια σημαία. Σὰς ἐκάμαμε ἀποκρουστικὸν τὸν Χριστιανισμὸ ἀπὸ δικῆς μας ἀνικανότητος νά ἐμβαθύνουμε στὸ πνεῦμα πὺ ζωοποιεῖ. Σὰς παρουσιάσαμε πολλὰς φορὰς τὴ δικῆ μας στενοκεφαλιά στὴ θέσι του. Σὰς δείξαμε κάτω ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν ροῦχο τὴ μικρότητα καί τὴν κακία μας. Εἶναι γιατί—ἀγριόδεντρα κι' ἐμεῖς, ἄνθρωποι μὲ κακίαις κι' ἐλαττώματα—δέν ἐστέρξαμε τὴ φαινομενικὴ θυσία, τὴν κοινὰ πάνω στὸ κλαδί, πὺ χρειάζεται γιὰ νά ἐγ-

κεντρισθῆν τὸ χριστιανικὸ μὲν καὶ νὰ γίνουμε πέρα γιὰ πέρα ἀληθινὸ χριστιανὸν. Ἡ εὐθύνη μας μένει βέβαια. Ἀλλὰ... καὶ ἡ δική σας τὸ ἴδιο: Μήπως μπορεῖτε νὰ πῆτε πὸς, φεύγοντας ἀπ' τὰ δικὰ μας ἐλαττώματα, ταχθῆκατε μὲ τὸ μέρος τῆς τελειότητος; Κι ὕστερα, τὸ σπουδαιότερο, στὴν προστάθειά σας νὰ γνωρίσετε τὸν Χριστιανισμό, ποιὸς ὁ λόγος νὰ χρησιμοποιήσετε ἀναξίους μεσάζοντες, τῆ στιγμῆ πού ἡ χριστιανικὴ προσφορά, σάν Ἀλήθεια καὶ σάν Δύναμη, σωῆται πάντα μέσα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅσο ἀνάξιους καὶ ἂν παραδεχτοῦμε, σ' αὐτὴν ἢ σ' ἐτοῦτή τῆ χρονικῆ στιγμῆ, τοὺς ζωντανούς εκπροσώπους τῆς; Δὲν φτάνει λοιπὸν οὔτε αὐτὴ ἢ ἐξήγησι.

Κάτι ἄλλο ἔχει παίξει σημαντικότερο ρόλο: Πρόκειται γιὰ τὴν ἰδέα πού εἶχαν ἄλλοτε πολλοὶ (σήμερον ὁ ἀριθμὸς τους ὅσο πάει καὶ λιγοστεύει), ὅτι Χριστιανὸς σημαίνει ἄνθρωπος μωσαϊκόμορφος, θλιμμένος, πού ἄλλο δὲν κάνει παρὰ νὰ τραβῆ τὸν ἑαυτὸ του μακριὰ ἀπὸ κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἐδῶ, ὅσο καὶ ἂν οἱ Χριστιανοὶ ὁμολογήσουν πὸς θάζουν κάμει ἓνα ἀληθινὸ ἐγκλημα ἂν κατάφεραν μὲ τὴ στάσι τους νὰ δείξουν οὔτε λίγο οὔτε πολὺ τὸ ἄσπρο γιὰ μαῦρο, μένει ἀκέραμα ἡ εὐθύνη καὶ ἐκείνων πού ἀφείθησαν νὰ σχηματίσουν αὐτὴ τὴ σφραγερὴν ἐντύπωσι, τῆ στιγμῆ, πού ὑπῆρχε διπλα τους, ὀλοτέλα πρόχειρη, ἢ ἀπόδειξι τῆς ἀλήθειας; Τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ βιβλίον τῆς χαρᾶς! Κακομοιριά, ἀποτροπήματα ἀπὸ τὴ χαρὰ, πού τὰ εἶδατε στὶς σελίδες αὐτές, τίς γεμάτες ἀπὸ πρωτόφαντη ζωντανεία, δύναμι, χαρὰ; Ἄς βουτηχτοῦν μέσα στὴν ὑπερκόσμου εἰρήνῃ πού δίνει ἡ πίστι σ' Ἐκεῖνον πού τρέφει τὰ σπουδαίονα καὶ ντύνει τὰ ζῶντα, ὅσοι νοιώθουν νὰ πνίγονται ἀπὸ τὴ μαύρη μερμίνα πού φορτῶνει στὸν ἄνθρωπον ἢ ἀπιστία. Ἄς γεμισθῶν τὸ στήθος τους ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα τῆς αἰωνιότητος, ἐκεῖνοι πού κάποια ταφόπετρα τοὺς ἐφραξε ἔξω ἀπὸ τὴ χαρὰ. Κι ὅλοι ὅσοι ἀπὸ κάποιοι πόνου τὸ κεντρὸ ματιώνονται, ἄς γυρίσουν τίς σελίδες τοῦ κυριολεκτικὰ θαυμασίου αὐτοῦ βιβλίου, γιὰ νὰ γίνῃ ἀκέραμα ἡ χαρὰ τους.

Ἐδῶ, ὁ ἄνθρωπος πού αἰσθάνεται ἀποχρυστικὴ τὴ θρησκεία, δὲν θὰ ὑποχωρήσῃ εὐκολά. Ἴσως θὰ ἰσχυρισθῆ πὸς ξέρει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀλλὰ ὅσο πὸ καλοπροαίρετος εἶναι, τόσο ἐνκολώτερον θὰ πεισθῆ πὸς οἱ πέντε-δέκα στίχοι πού διδάχθηκε, ἴσως, στὸ σχολεῖο καὶ οἱ ἄλλοι τόσοι πού ἄκουσε, χωρὶς καὶ νὰ τοὺς καλοπροσέχη, στὴν Ἐκκλησία, δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ πῆ πὸς ξέρει τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀλλὰ θὰ ἐπιμενῆ κάποιον ἄλλου: Στὸν ἀσκητισμό. Τί ἄλλο εἶναι ὁ ἀσκητισμός, θὰ μᾶς εἴπῃ, παρὰ ἡ ἄρνησι κάθε ἐγκόσμου χαρᾶς;

Λοιπὸν, πρῶτα-πρῶτα, δὲν εἶναι ἡ ἄρνησι τῆς ἐγκόσμου χαρᾶς ἐκεῖνον πού χαρακτηρίζει τὸν χριστιανικὸ ἀσκητισμό. Ἄλλες εἶναι οἱ βλέψεις του, πού δὲν εἶναι τῆς ὄρας αὐτῆς νὰ τίς ἐξετάσουμε. Ἀλλὰ γιατί ν' ἀνακατέψουμε στὴ συζήτησί μας τὸν ἀσκητισμό; Μήπως αὐτὸς εἶναι ἡ κανονικὴ μορφή τοῦ χριστιανικοῦ βίου; Ἄφρου καθέννας θ' ἀναγνωρίσῃ πὸς πρόκειται γιὰ μιὰ ἐξαιρετικὴ τάξι καὶ ἕναν ἐξαιρετικὸν τρόπο ζωῆς, γιατί θὰ πάρομε τὴν ἐξαιρέσι γιὰ κανόνα; Εἶναι ἡ ὄχι αὐτὸς παραλογισμός;

Κάτι ἄλλο θέλει νὰ πῆ ὁ φίλος πού τροφοδοτεῖ τὴ συζήτησί μας μὲ τίς ἀντιρροήσεις του, καὶ αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ὁ ἠθικὸς νόμος ὁ δοσμένος ἀπ' τὸ Εὐαγγέλιον. Τὸ «μὴ, ἐτοῦτος» καὶ «μὴ, ἐκεῖνος». Οἱ διαφορὲς ἐπιταγές.

Ἐδῶ, μάλιστα. Εὐρήκαμε τὴν πραγματικὴ αἰτία. Τίς περισσότερες φορὲς πού ἄνθρωποι ὀλοασοῦντες σειρὰς δίνουν ἀνηθικὴ ἀπάντησι στὴ χριστιανικὴ πρόσκλησι, τὸ «ὄχι» τους δὲν τὸ λένε αὐτοὶ, ἀλλὰ, μέσα τους, ὁ φόβος πὸς ἂν ποῦν ναί, θὰ πρέπῃ νὰ πεῖθαρχήσουν στὸν ἠθικὸ νόμον. Μπορεῖ ν' ἀραδιάξουν ἓνα σορὸ ἐπιχειρήματα δῆθεν ἐπιστημονικά-θμωῶς ἂν ψάξετε λιγάκι παρακάτω, θὰ ἰδῆτε πὸς ὄλ' αὐτὰ εἶναι... ἀέρας φρέσκος. Πίσω τους, κωμικοφλαρισμένους, θ' ἀνακαλύψετε, ἐνὸς θ' ἀγωνίζονται μὲ μανία γιὰ νὰ διώξουν τὸν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, τίς ἀνήθικες ἐπιθυμίες! Αὐτὲς εἶναι πού διευθύνουν τὸν ἀγῶνα. Κάτω λοιπὸν τὸ κωμικοφλαρισμα.

Γιὰ ν' ἀποφύγουμε τίς ἀπόλυτες γενι-

κεύσεις που είναι πάντα επικίνδυνες, ως παραδεχθήμμε πως υπάρχουν και πρόσωπα που ή πιστι στο υπερφυσικό τὰ κραταίει μακριά από τον Χριστιανισμό. Οι πολλοί όμως είναι σίγουρο πως στον ήθικό νόμο βρίσκουν τὸ ἐμπόδιο. Πρὸς τί λοιπόν νὰ συζητή κανείς για θεωρίες, για φιλοσοφικές σχολές κι' ἄλλα παρόμοια. τὴ στιγμή που ἄλλοῦ βρίσκεται ἡ οὐσία:

Αὐτὸ είναι ἓνα κέρδος. "Ὅσοι κἀμιν μέσα στον ἑαυτό τους αὐτὴ τὴν ἀναγνώριση, θέχουν πραγματοποιήσει ἓνα πρώτο βήμα στὴν προσπάθεια νὰ λάβουν (στὰ σοβαρά, ὄχι για τὸ «θεαθῆναι») μὴ θέσι ἀπέναντι στον Χριστιανισμό. Καὶ σήμερα δὲν μπορεί παρὰ νὰ πάρη κανείς αὐτὴ τὴν θέσι. Ἡ ἐξέλιξι τῶν πνευμάτων στὴν ἐποχή μας είναι τέτοια ὥστε ὁλοένα καὶ στενεύει γύρω ἀπ' τὸν καθένα κάποιος κλοιός, που θὰ τὸν ἀναγκάσει (χωρίς κανέναν ἔξωτερικό καταναγκασμό, μονάχα με τὴν ήθικήν ἐπιβολή) ν' ἀντιμετώπιση κι' αὐτὸς με τὴ σειρά του τὸν Χριστιανισμό σχετικὰ με τὸ αὐτό του, νὰ πάρη μὴ θέσι ἀπέναντί του. Κι' ἡ εὐλιχνεία σ' αὐτὴ τὴν ἀντιμετώπισι είναι μὴ βασική προϋπόθεσι για καθέναν που δὲν θέλει νὰ ξεγελάση τὸν ἑαυτό του.

★

Στον ήθικό νόμο λοιπόν σκωλιώνουν (κατὰ βάθος, ἔστω κι' ἂν δὲν τ' ὀμολογοῦν) οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἀρνοῦνται νὰ δεχθῶν τὴ χριστιανική πίστι. Καὶ λένε πως θέλουν νὰ τραβήξουν ἀνεμπόδιστα σ' ἄλλο δρόμο, ἀντίθετο, τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἄς ἰδοῦμε, λοιπόν. Είναι ἄρνησι τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς ὁ ήθικός νόμος; Παρμερίζοντας για τὴν ὄρα κάθε υπερβατική ἀποψι, δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἰδοῦμε ὅτι τὶς περισσότερες φορές ὁ ήθικός νόμος ἄλλο δὲν είναι παρὰ μὴ σοφὴ καθοδήγησι πως νὰ γεντῆ, ἀκριβῶς, κανείς τὴ χαρὰ αὐτή... χωρίς νὰ στοιαχιάση. Κι' ἀπ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἀποψι, ἀγάπη κι' ὄχι κακεντρέχεια για τὸν ἄνθρωπο, μαρτυραίει ὁ ήθικός νόμος. Είναι ἡ συνταγή τοῦ μέτρου που ἔχει τὴ νοστιμάδα γιατί ἀποφεύγει τὸ μούχτισμα, που ἔχει τὴ διαύκετα γιατί ἀ-

ποφεύγει τὴν ἀπληστία, που δίνει καθαρή χαρὰ, ὄχι ἓνα κόμπο χαρᾶς μέσα σὲ μὴν ὀλόκληρη θάλασσα ἀπὸ φαρμάκια καὶ πικρες, ἀρρώστειες κι' ἄλλες δραματικὲς συγκρούσεις, ἀπ' αὐτὲς που σκάνουν τὰ συνθέμελα τοῦ ἄνθρώπου. Μπορεὶ νὰ περιορίζη τὸν ἑαυτό του ὁ ἄνθρωπος τοῦ ήθικού νόμου, νὰ τοῦ στερῆ κάποτε τὴν ἀγκόσμη χαρὰ, δηλαδή κάποιαν ἡδονή, καὶ μπορεὶ ὁ περιορισμὸς νὰ τὸν πονή. Σίμφωνοι. Ἄλλὰ ὁ περιορισμὸς αὐτός, κι' ὁ πόνος που φέρνει, δὲν ἔχουν αἰτία τὸν ήθικό νόμο. Ἄλλῃ είναι ἡ αἰτία κι' ὁ ήθικός νόμος είναι, ἴσα-ἴσα, τὸ φάρμακό της. Αἰτία είναι τ' ὅτι ὁ κόσμος αὐτός δὲν είναι φτιαγμένος ἔτσι που νὰ μπορεῖ κανείς νὰ δίνη στον ἑαυτό του ὅ,τι τοῦ κατέθη. Τὸν ἄνθρωπο που δὲν σέβεται κανένα ήθικό νόμο, πολλές φορές ἀνάγκη ἀκατανίκητη, ἡ πραγματικὴ τὴν ἐμποδίζει, κι' ἄλλοτε πάλι νόμοι που μοιάζουν με τοὺς φυσικοὺς νόμους τὸν τιμωροῦν σκληρὰ κάθε φορά που θὰ ξεπεράση κάποιο βελμένο ὄριο. Νὰ τὰ βάλῃ κανείς μ' αὐτὲς τὶς πραγματικότητες τῆς ἀνάγκης, αὐτὸ δὲν θὰχε ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ τοικιστῆ πάνω στους βράχους της. Ἐνῶ με σιγουριά πορεῖται ἀνάμεσα τους ἂν ἀφήση τὸν ήθικό νόμο νὰ τὸν ὀδηγήση. Ἐτσι στο τέλος κι' ἀπὸ τὴν ἀποψι ἀκόμα τῆς ἐγκόσμης χαρᾶς, ἂν μὴν ἔχουν ἓνα εἶδος ἰσολογιασμοῦ ὁ ἄνθρωπος τοῦ ήθικού νόμου κι' ὁ ἀρνητῆς του, ὁ δεύτερος θάναι ὁ χαμένος. Μπορεὶ, ἴσως, νὰχη περισσότερα στο «νευρογνικὸς» του. Ἄλλὰ θὰ τοῦ τὰ πινίξη στον ἀέρα ἓνα παθητικό βαρυνφοτωμένο ἀπὸ κάθε λογῆς δυστυχίες.

Κι' αὐτὰ χωρίς νὰ ὑπολογίσουμε ἓνα ἄλλο κέρδος που φέρνει στον ἄνθρωπο ὁ ήθικός νόμος: "Ὅπως καὶ νάρθουν τὰ πράγματα, στὴ ζωῆ αὐτὴ δὲν μπορεὶ κανείς νὰ μὴ δοκιμάση τὸν περιορισμὸ που ἐπιβάλλει στον καθένα ἡ ἀνάγκη. Ὁ καταναγκασμὸς αὐτός, τὰ δεσμά, είναι μὴ πρόσθετη θλίψη που τὴν ἐξοικονομεῖ ὥστόσο ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους τὸν ὁ ήθικός νόμος. Μπαζοντάς τους στο νόμο του καταναγκασμοῦ, δίνοντας τους νὰ καταλάβουν πως ἔχει σκοπὸ νὰ βοηθήση σὲ μὴ τελείωσι,

τους κάνει να τον αγαπήσουν, να εγκαταλείψουν την αλοπαιδιά που τον υπαγόρευσε κι έτσι να τον ακολουθήναι με τη θέλησή τους. Με τον τρόπο αυτό ο καταναγκασμός, τα δεσμά, χάνονται. Γι' αυτό καρπός του ήθικου νόμου είναι η ελευθερία. Και η χαρά της.

Έτσι μπαίνουμε σε μιαν άλλη κατηγορία χαράς. Ως τώρα είχαμε υπ' όψη την υλική χαρά, δηλαδή την ήδονή. Είτε όμως το θέλουμε, είτε όχι, δεν μπορούμε να είμαστε μονάχα σωματικοί οργανισμοί και να νοιώθουμε μόνο την ήδονή και τον σωματικό πόνο. Θέλοντας και μίη, κοιβαλάμε μαζί μας και μιαν πνευματική οντότητα, άλλος λιγότερο κι' άλλος περισσότερος ανεπτυγμένη. Αυτή η πνευματική οντότητα διψάει κι' είναι ικανή να προσδεχθή άλλες χαρές, όπως μπορεί να τυραννιέται από άλλου είδους ψυχικούς πόνους, πολλές φορές σε αντίθεση προς τη σωματική ήδονή και το σωματικό πόνο: Αυτή νοιώθει χαρά μέσα στην κούρασι του μόχθου πάνω στην εύλογη δουλειά, αισθάνεται μιαν αλλοιώτικη ευφροσύνη κι' όταν στερούμε από τον έαυτό μας κάποια σωματική χαρά για να την προσφέρουμε στο διπλανό μας. Και φαρμακώνεται πολλές φορές πού άλλο δεν κάνουμε παρά να πνίγουμε τον έαυτό μας στην ήδονή.

Την ψυχική αυτή οντότητα δεν γίνεται με κανένα τρόπο να την αγνοήσουμε. Μ' ό,τι λογής σκουπίδια κι' αν τη σκεπάσουμε, θάρρη ή ώρα πού θα τα πετάξη από πάνω της, θα σπάση τα δεσμά πού θα της έχουμε επιβάλει. Άλλοιόμιονό μας αν με το κνηγτό της ήδονης την έχουμε τραυματίσει. Άλλά κι' αν ακόμα-πραγμα πού σχεδόν είναι αδύνατο-κατωρθώσαμε να μη την θίξουμε, πάλι αργά η γρήγορα θα μās πετάξη κατάμουτρα την αηδία της για όλ' αυτά τα γλέντια και την κραπάλη, για την ανάξια ζωή πού της έχουμε φορτώσει.

Λοιπόν, τί λένε οι ύμνητες της «χαράς της ζωής»; Δεν είναι λόγια αυτά, θεωρίες, «ήθικολογίες». Είναι η πραγματικότητα, η δική σας κι' η δική μου πραγματικότητα, πού κι' αν ακόμα δεν μās παρουσιάσθηκε μέχρι σήμερα, αθριο ή το πολύ μεθαύριο

θα χρειασθῆ να την αντιμετώπισουμε. Είναι η πραγματικότητα του αιώνα μας, το «δράμα μās γενεάς», της γενεάς μας, η χαρακτηριστικότερη συμβολή της για ν' αρχίσῃ και πάλι η καταρτημένη από την αργησι πνευματική ζωή. Και είναι, ούτε λίγο ούτε πολύ, η επίσημη χρεωκοπία της θεωρίας εκείνης για τη «χαρά της ζωής», είναι δηλαδή-για να λέμε τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη-χρεωκοπία του κνηγτού της ήδονης πού ξέχναγε όλότελα την ανθρώπινη ψυχή και τις ανάγκες της.

Πάνω σ' αυτή τη χρεωκοπία φανερόνεται ο ήθικος νόμος. Όπως είπαμε, είναι ένας πάνσοφος οδηγός, πώς να γευτῆ ο άνθρωπος την άμορφιά της ζωής έτούτης, άμόλυντη όσο γίνεται από το φαρμάκι της δυστυχίας. Άλλά είναι μαζί και κάτι άλλο, κάτι παραπάνω: Άνοίγει διάπλατα μπροστά στον άνθρωπο έναν όλόκληρο κόσμο χαράς άλλης πάστας: Της ήθικης χαράς.

*

Άπό όλα όσα είπαμε ως τώρα, τίποτε δεν άγνοεί ο καλοπροαίρετος αναγνώστης πού μολοντούτο ένοχλείται από τα «δραματικά». Και κατά βάθος, τώρα μάλιστα πού δεν έχει άπενάντι του ένα συζητητή έτοιμο να κωμωδύση για τη νίκη του, τα παραδέχεται κιόλα. Γιατί λοιπόν αυτή η δυσφορία;

Αίτια είναι κάτι πού υποδηλώθηκε παραπάνω, όταν είπαμε πώς μέσα στη σωματική, υλική μας όργανωση, ζυμωμένη μαζί της, κοιβαλάμε και μιαν πνευματική οντότητα, κάθε μιαν με αντίθετες βλέψεις. Δεν πρόκειται βέβαια για δυο χωριστές υπάρξεις, άλλα για μιαν. Αυτό όμως άκριβώς κάνει να μās κοστίζει ακόμη περισσότερα η άντινομία πού ξεσπάει ανάμεσα σε δυο στοιχεία άναγκασμένα να συνυπάρχουν, να κοιβαλάη το ένα το άλλο. Όταν δεν έχουμε βρη τη μακάρια λύσι της άντινομίας αυτής-πού άποτελεί τη μεγαλύτερη αίτια της ανθρώπινης δυστυχίας άλλα και της ανθρώπινης εδτυχίας-δεν μέσα μας άφεντικό πέρα για πέρα είναι ο σωματικός οργανισμός κι' οι όρέξεις του, φυσικό είναι να νοιώθουμε-να νοιώθη αυτός-δυσφορία και κίνδυνο μόλις καταλάβη πώς ζυγώνει στην

περιοχή του ή αλήθεια πού θα τοῦ βάλῃ φρένο. Μ' ἄλλα λόγια, λέμε «ὄχι» στή θρησκεία, ἐπειδὴ κάτι ἀπὸ μέσα μας φωνάζει πὼς δὲν μπορούμε, δὲν θέλομε. νὰ δεχθούμε πάνω μας τὸν ἠθικὸ νόμο.

Κατανόησι καὶ συμπόνια ἀληθινὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, δὲν θὰ βρῆ κανεὶς πουθενὰ ἄλλου ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανικὸ κήρυγμα. "Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσί μας ἔχει τρόπο νὰ μᾶς βοηθήσῃ ὁ Χριστιανισμός. Γιὰ νὰ τὸν γνωρίσωμε σωστά καὶ νὰ τὸν κρίνωμε ἀπροκατάληπτα, ἄς ξεχάσωμε τὸν ἑαυτὸ μας. "Ἄς συζητήσωμε τὸ Εὐαγγέλιο «ἀκαδημαϊκῶς» ὅπως λέμε, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ὄλον τὸν ἄλλο κόσμὸ ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς. Μὰ δὲν εἶνε αὐτὸ ἀνελλιγκρίνεια, φαρισαϊσμός; "Ὀχι, γιατί δὲν εἶπαμε πὼς ἐγίναμε κιόλα Χριστιανοὶ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος, μόνο μὲ τὴν ἀκαδημαϊκὴν αὐτὴ συζήτησι. Κάνομε ἀπλούστατα ἓνα πρῶτο βῆμα, γιὰ νὰ σχηματίσωμε σωστὲς ἀπόψεις, καὶ λέμε πὼς ἡ κρίσι μας ἂν εἶναι ὠραῖοι καὶ ἄξιοι νὰ τοὺς περπατήσῃ κανεὶς, κάποιος δρόμοι, δὲν θὰ ναι σωστὴ ἂν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἂν ἔχωμε, ἐμεῖς προσωπικά, κατ'ἀλλῆλα πόδια. "Ἄν πραγματικὰ ζητᾶμε τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθεια, θάναυ παραλογισμὸς νὰ θέλωμε κάθε φορὰ νὰ τὴν κόβωμε σύμφωνα μὲ τὰ δικὰ μας μέτρα.

Ψευτιά καὶ ἀνελλιγκρίνεια θὰ εἶναι νὰ λέμε ἄγονρα τὰ ὠραιότερα σταφύλια, ἐπειδὴ ἐμεῖς δὲν μπορούμε ἢ δὲν θέλομε νὰ τὰ φτάσωμε. "Ἄς μελετήσωμε λοιπὸν τὸ Εὐ-

αγγέλιο καὶ τὸν ἠθικὸ νόμο σὰν γενικὸ ὁρυθμὸ ζωῆς πρῶτα-πρῶτα. Γιὰ ν' ἀπαλλαγούμε χοντρικὰ τοῦλάχιστον, ἀπὸ τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο πού φέρομε μαζί μας, ἄς συζητᾶμε τὸν Χριστιανισμὸ σὰ νὰ πρόκειται νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος ἐκτὸς ἀπὸ μᾶς, ἂν ἐμεῖς νοιώθωμε δυσφορία στὸ ἄκουσμά του. "Ἄς μὴ μεταφέρομε, μὲ τὴ φαντασία, ἀπάνω μας, τίς ἐντολές του, γιατί τότε θὰ μᾶς θολώνῃ τὸ νοῦ, φωνάζοντας, χειρονομώντας, κλωτσώντας, ὁ ἄνθρωπος τῆς σάρκας πού μέσα του ζοῖμε. "Ἄς στήνωμε ὀλοένα μπροστὰ μας διὸ ὑποθετικούς ἀνθρώπους, ἀκέρηους ἀνθρώπους, ὀλοκληρωμένους, μ' ὄλη τὴ σωματικὴ συγκρότησι καὶ τίς ἀνάγκες τῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ ὄντοτητα πνευματικὴ, κι' ἄς ἀφίνομε τὸν ἕναν ἀπ' αὐτούς νὰ ἐγκολπώνεται τὸ χριστιανικὸ βίωμα καὶ τὸν ἄλλο νὰ τὸ ἀρνῆται. Κι' ἄς τοὺς κρίνωμε. "Ἄς ζυγίζωμε, ἂν τολμᾶμε, τὴ χαρὰ τους. Κι' ἄς μετρήσωμε τὴν ἀξία τους. "Ἄς ποῦμε ποιὸν θὰ θαυμάζωμε καὶ ποιὸν θὰ σχαινόμεσθε. "Ἄς ποῦμε μὲ ποιὸν ἀπ' τοὺς δύο θὰ θέλωμε νὰ μοιάζον οἱ ἄνθρωποι πού ἀγατᾶμε-λόγου χάριν τὰ παιδιὰ μας.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θάχομε ξεκαθαρίσει τὰ πράγματα.

Ὅμᾶ, ντόμπρα: "Ἄλλο τὸ ζήτημα, ποῖα εἶναι τὰ δικὰ μου κότσια. Ἄλλὰ σίγουρο εἶναι πὼς ὁ Χριστιανισμὸς δίνει τὸ μέτρο τῆς εὐτυχημένης κι' ἀξίας ζωῆς.

N. ΒΑΣΣΑΜΗΣ

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΝΟΤΑΡΑΣ

Β.

Ὁ Μακάριος Νοταρᾶς, ὁ μεγάλος δάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα, πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στὸ δεύτερο τοῦτο ἄρθρο γιὰ νὰ ἴδωμε καὶ τίς ὑπολοίπες πλευρὲς τῆς πνευματικῆς του προσωπικότητος.

III ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

«Ὁ κύρ Σωφρόνιος, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εἰς μίαν του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μακάριον τὸ 1775» τοῦ λέει ἀνάμεσα σ' ἄλλα, κί' αὐτό:

«Ἀδελφέ, μὴ νομίσῃς ὅτι ἀναχωρῶν τῆς ἐπαρχίας σου, ἐλευθερος γέγονας πάσης ἐπιμελείας ἐκκλησιαστικῆς. Τοιαύτην γὰρ ἐλευθερίαν ὁ Θεὸς οὐ βούλεται, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς θέλει ὑπηρέτας εἶναι καὶ γεωργούς τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ ἀμπελῶνος, ἀχρι τελευταίας ἀναπνοῆς ἡμῶν. Λοιπόν, μὴ διαλίπῃς διδάσκων λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τὰς τοῦ Κυρίου σωτηριάδεις ἐντολάς».

Τὰ σαράτα αὐτὰ λόγια γίνονται σύνθημα τῆς ζωῆς του. Σύνθημα ἰσόθιο, βγαλμένο ὕστερα ἀπὸ πολλὴν ἐσωτερικὴν προπαρασκευή, ἐνῶ ἡ βαθειὰ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸν βοηθεῖ νὰ μῆ στῆν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Μὲ τούτους τοὺς λογισμούς, σημειώνει κί' ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, ἀντὶ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ φωτίζῃ ἕνα μικρὸ μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἐθάλθη μὲ ὄλην του τὴν ἐπιμελείαν νὰ ὠφελῇ καὶ εἰ δυνατόν νὰ σώζῃ ὅλους τοὺς ἀπανταχοῦ χριστιανούς».

Ἄγιον Ὅρος, Ὑδρα, Πάτμος, Ἰκαρία, Πελοπόννησος, Στερεά, Μικρὰ Ἀσία, καὶ τέλος ἡ Χίος, ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς εἶδε τὸν ἀκαταπόνητον αὐτὸν ἐργάτη. Δὲν τὸν εἶδε ὅμως μόνο σάν ἐμπνευσμένο ρήτο-

ρα⁽¹⁴⁾, σάν «λαμπρότατον καὶ μεγαλοφώνωτατον κήρυκα», ὅπως τὸν θέλει ὁ Πάριος, τὸν γνώρισε καὶ ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνομίος καὶ σάν ἀγωνιστὴ τῆς πέννας. Ὁ Μακάριος, σὲ πολλὰ, στάθηκε καινοτόμος, στὴν πένα στάθηκε ἀφανής, ταπεινός, ἀγωνιστής. Δὲν εἶναι ὁ φανταχτερός συγγραφεὺς, εἶναι ὁ ἀπλὸς ὑπηρέτης τῆς πέννας. Δὲν γράφει γιὰ τὸνόμα του. Ὅχι. Τὰ περισσότερα βιβλία του τὰ τύπωσε χωρὶς ὄνομα ἢ μὲ ψευδώνυμο. Δὲν γράφει γιὰ νὰ κάμῃ διαφήμισι καὶ θόρυβο γύρω ἀπ' τ' ὄνομά του. Γράφει μόνο ἀπὸ στοργὴ καὶ ἀγάπη γιὰ τὸν σκόλοιο χριστιανό. Γράφει μόνο ἀπὸ τὸν ἐπόθο καὶ τὸν φλογερὸ ζῆλο ποῦ ἐνοιωθε νὰ ὠφελῇ ψυχὰς, κί' ἀπ' τὴν δίψα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν χριστιανῶν».

Κατάλογος τῶν βιβλίων του δὲν ὑπάρχει πλήρης, δυστυχῶς. Ὁ συνεργάτης του καὶ ὁμόψυχός του Πάριος λέει ὅτι εἶναι πάμπολλα τὰ βιβλία τοῦ Νοταρᾶ. «Τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχοσωτήρια βιβλία του, μὲ τὸ νὰ εἶναι πάμπολλα εἶναι δύσκολον καὶ νὰ τὰ ἀπαριθμήσωμεν ἕνα πρὸς ἕνα». Καὶ τὰ γράφει, ἐνῶ διαρκῶς ταξειδεύει. Παντοῦ βρίσκει ἀνθρώπους πρόθυμους νὰ τὸν βοηθήσουν. Ὁ Μακάριος εἶναι ὁ ἀνθρώπος ποῦ ξέρει νὰ διαλέγῃ καλὰ τοὺς συνεργάτας του. Ἐφωδιασμένος μὲ γράμματα, ἐξεκίνας γιὰ τὴν Σμόρνη. Ἐκεῖ βρίσκει τὸν Ἰωάννη Μαυρογορδάτο, ποῦ τὸν ὑπεδέχθη «μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ εὐλαθείας». Σὲ λίγες μέρες, τὸ σπῆτι τοῦ Ἑλληνοσ αὐτοῦ ἔχει μεταδληθῆ σὲ πνευματικὸ ἐργαστήρι. Συγ-

(14) «Κατὰ τὰς συνεχεῖς ταύτας περιδρομὰς ὁ Μακάριος δὲν ἔπαυε συμβουλεύων καὶ κηρύττων καὶ προτρέπων εἰς ἀγάπην τοὺς Χριστιανούς». Σάβα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 587.

κεντρώσεις, κηρύγματα γίνονται κάθε μέρα. Καί, γιά νά μή δώσουν ὑποψία στόν κατακτητή, ἔχουν κάθε βράδυ καί μιᾶ θρησκευτική ἀκολουθία. Στή Σιμόρη, μέ τήν οἰκονομική ὑποστήριξη τοῦ Μαυρογορδάτου, ἐκδίδει μιᾶ «φιλοκαλία τῶν Πατέρων» (15). Δέν σταματᾶ ὁμως ἐδῶ. Κυκλοφορεῖ καί τήν Ἱερά Κατήχησι τοῦ Πλάτωνος Μόσχας. Καί τά δύο βιβλία στάθηκαν γιά πολλές γενιές δροσερές, κρυστάλλινες, καθάρειες πηγές. Ἐκεῖ ἕνας ἄλλος Ἕλληνας, ὁ Ἰωάννης ὁ Καννάς, βρέθηκε πρόθυμος νά πραγματοποιήσῃ ἕνα πόθο θερμό τοῦ Μακαρίου: Νά τυπώσῃ τόν «Εὐεργετινόν, βιβλίον καί τοῦτο ψυχωφελές».

Ἐμπόδια γιά τόν ἀγωνιστή δέν ὑπάρχουν. Τό «δεῖ δὴ χρημάτων» δέν ἔγινε ποτέ γι' αὐτόν ἀνυπερβλήτο πρόσκαμμα. Ὁπου ὑπάρχει ψυχὴ, παλμός, ὄρεξι, τὰ ὑλικά μέσα μπαίνουν σέ δεύτερη μοῖρα. Ἔτσι κάποτε σέ λίγες μέρες «σύναξε πεντακόσια γρόσια» καί τᾶδωσε γιά ν' ἀνατυπώθῃ ἕνα μικρὸ ἀνώνυμο βιβλίο, πού κυκλοφοροῦσε πολὺ ἀνάμεσα στό λαό, ἢ «Χριστιανική ἀπολογία». Κι' ἡ συγγραφική του δράσι κλείνει μέ τό «Νέον Λειμωνάριον» (16). Στις σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔκλεισε ὁ Μακάριος τήν ἱστορική του ἔρευνα πάνω σ' ἕνα ἀπ' τὰ πιό ἀγαπητά του θέματα, στοὺς «νεοφανεῖς μάρτυρας». Μέ τό ποιήμα του αὐτό, πῦθταν καί τό κύκνειον ᾄσμα του, πῆρε θεοὶ ἀνάμεσα στοὺς λιγοστοὺς συγγραφεῖς ποῦχαν γράψῃ γιά τοὺς νεομάρτυρες.

Ἄλλὰ τό βιβλίο, ποῦφερε ἀληθινὴ ἀναστάσι τήν ἐποχὴ ἐκείνη, ἐπὺ στάθηκε ἀφορμὴ γιά νέες ἐριδες στό Ἅγιον Ὄρος καί σ' ὅλη τήν ἐκκλησία, εἶναι τό «ἐγχειρίδιον ἀνωνύμου τινός, ἀποδεικτικόν περὶ τοῦ ὅτι χρεωστοῦσιν οἱ χριστιανοὶ συγχρότερον νά μεταλαμβάνωσι τὰ θεῖα μυστήρια. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθὲν δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου καί φιλοχρίστου κυ-

(15) «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, συναρτισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων θεοφόρων πατέρων ἡμῶν...».

(16) Γιά τίς ἐκδόσεις τοῦ «Νέου Λειμωναρίου» βλέπε καί I. Petit. Bibliographie des Acolouthies Grecques, Bruxelles, 1926.

ρίου Δημητρίου, προσκυνητοῦ τοῦ ἐκ Δρύστας, ἀμφ' Ἐμετίσι 1777. Παρὰ Νικολῶ Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων».

Τό βιβλίο αὐτό πού ἀργότερα ξανατυπώθηκε ἀπ' τόν Νικόδημο, δέν μπορούσε νά γραφῆ παρὰ ἀπὸ ἕνα ἀγωνιστὴ σάν τόν Μακάριον τόν Νοταρᾶ. Τό ἀγωνιστικὸ του πνεῦμα πού κίνησε τήν πένα του νά χαράξῃ τίς γραμμές τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σημειώνεται κι' ἀπ' τόν Petit. «Ὁ πρῶην ἐπίσκοπος τῆς Κορίνθου, πού πῆρε μέρος στό ζήτημα τῶν Κολλυθάδων, βρέθηκε ἀκόμα ἀνακατωμένος σ' ἕναν ἀγῶνα ποῦχε ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα καί πού κράτησε σέ ἀγῶνα τὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιά πολλὰ χρόνια, τὸ ζήτημα τῆς συχνῆς θείας κοινωνίας (17). Τό βιβλίο ὑποστηρίζει τήν θέσι του μέ πολυάριθμα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀποφάσεις τῶν συνόδων καί λόγια τῶν Πατέρων, κι' ἀντικρούει ἀναλυτικὰ ὅλες τίς ἀντιρρήσεις» (18).

Θόρυβο μεγάλο καί ταραχὴ προξένησε τό ρηξικέλευθο αὐτό βιβλίο. Κι' ἦταν, ἀλήθεια, ἐπόμενο. Σέ μιᾶ ἐποχὴ δουλείας, πνευματικῶ μαρτυροῦ, τὸ βιβλίο αὐτό ἦταν ἀγωνιστικὴ καινοτομία μεγάλῃ. Κάθε ὁμως ξεκαινούργωμα θέλει ἀγῶνα, θέλει τὴ φωτιὰ πού λαμπικάρει τό χρυσάφι, γιά νά βρῆ κανεὶς κάτω ἀπ' τὴ θρησκευτικὴ ἀγνοια κι' ἀμάθεια τὸ γνήσιο. Ὁ Μακάριος θέλει νά ξαναδῇ τὸν ζωντανὸ Χριστιανισμό. Ἄλλὰ ζωντανὸς Χριστιανισμὸς δέν εἶναι δυνατὸν νά ὑπάρχῃ, χωρὶς συχνὴ μετοχὴ τῶν πιστῶν στὰ μυστήρια. Αὐτὸ τῶχει νοιώσει βαθεῖα, γι' αὐτὸ μ' ἀποφασιστικότητά καί θάρρος ἀγωνίζεται. Δέν δειλιάζει, δέν κάμπτεται οὔτε στιγμὴ ἐμπρὸς σὲ κάθε ἐμπόδιο. Ἔτσι βλέπει

(17) Γιά τὴ διαμάχη πάνω στό ζήτημα τῆς συχνῆς θείας κοινωνίας, βλέπε ἄρθρο τοῦ Μ. Γεωργίου στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κων/πολις 1883, τόμος III σελ. 671-72 καί P. H. Meyer, Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Λειψία, 1894 σελ. 78, 79. Πατριαρχικὰ γράμματα γιά τὸ θέμα αὐτὸ βρίσκονται στὸν Μ. Γεωργίου, Κανονικὰ Διατάξεις, τόμ. I, σελ. 269 κ. ε. καί στὸ Mansi, Concil., τόμ. XXXIX.

(18) Γ. Βαρίτης, «Τὸ ἀναμαρτυρικὸ κίνημα τῶν Κολλυθάδων... Ἄκτινες 1943, σελ. 101.

μέ πιστι ἀπ' τὶς πρώτες μέρες τῆς κυκλοφορίας του τὸ πόνημά του νὰ γίνεται στόχος.

Οἱ «ζηλωταὶ» ἀγιορεῖτες σηκώνονται στό πόδι. Διαιμαρτυρίες ἀκούονται συνεχῶς καί τὸ βιβλίον στέλνεται στό Πατριαρχεῖο. Ὁ Μακάριος, κι' ὅταν τὸ βιβλίον κατακρίθηκε ἀπ' τὸν Πατριάρχη Προκόπιο, δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ ξεκαίνουργημα τῆς χριστιανικῆς λατρείας καί ζωῆς. Τὸ φωτισμένο του μυαλὸ ξέρει καλά ὅτι, ὅταν ξαναζωντανέψη «ἡ χαριτωμένη αὐτὴ συνήθεια τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν», τὸ νεώτερο χριστιανικὸ κίνημα θάχη κάνει ἕνα μεγάλο βῆμα. Κι' ἡ δικαιοσύνη τοῦ μεγάλου του ἀγῶνος δὲν ἀργεῖ νάρθη. Ὁ Νεόφυτος Ζ' ἀποκαθιστᾷ τὸ βιβλίον του. «Περὶ τοῦ πονηματός σου τοῦ γράφει-δηλοποιούμεν σοι ὅτι ἐθεωρήθη συνοδικῶς καί ἐξητάσθη ἐσκεμμένως καί ἐνεκρίθη, καί ἀπεδείχθη ἐκκλησιαστικῶς νόμιμον καί μηδὲν ἔχον τὸ κωλῶν»⁽¹⁹⁾.

Μὲ τὴν ἱκανοποίησι τοῦ ἀγωνιστοῦ νικητοῦ, ὁ Μακάριος περνᾷ τὰ τελευταῖα του χρόνια στὴ Χίο⁽²⁰⁾.

IV. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΕΡΓΑΤΗΣ

«Εὐφημεῖ γεραίρουσα πόλις ἡ Χίος ἐνθῶς τὸν θεῖον Μακάριον» (Κοντάκιον Ἀθ. Παρίου). Καί δικαίως. Γιατί ὁ Μακάριος ἔγινε γιὰ τὴ Χίο, μαζί μὲ τὸν Πάριο καί τὸν Νικηφόρο τὸ Χίο, ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης, ὁ πατέρας τοῦ σκλάβου λαοῦ. Σύνθημα τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου τῆς ζωῆς του στάθηκε ἕνα παλαιόν, ἀλλὰ τόσο δοκιμασμένο, σύνθημα, ποῦ πρωτακούσθηκε στό βαθυπράσινο λόφο τῆς Παλαιστίνης: «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ὁ Μακάριος ἀγάπησε περισσότερο τὸ

σκλάβο λαὸ παρὰ τὸν ἑαυτὸ του. Σὰν λαμπάδα ἐκάηκε ἡ ζωὴ του στὸν βωμὸ τῆς ὑπηρεσίας γιὰ τοὺς ἄλλους. Τὸ μέρος τὸ ἐρημικὸ, ποῦ πῆγε νὰ ἡσυχάση, γίνεται γρήγορα τόπος πολυσύχναστος. Ἔρχονται ν' ἀκούσουν τὴ διδασκαλίαν του, νὰ πάρουν λίγο μᾶνα, τὸν λόγο τοῦ Κυρίου. Κι' ὁ γέροντας ἐπάρχης «ὡσὰν ἀπαραίτητον χρέος, δὲν ἔπαυεν νὰ διδάσκη ἀκατάπαυστα τὰ θεῖα θελήματα». Δὲν ἀρκεῖται ὁμως σ' αὐτό. «Ἄν καὶ ἦταν πάντα καχεκτικός, «μὲ τὸ νὰ εἶχε κράσιν ἐπίνοσον, συχνὰ ἔπασχεν καί πάντοτε σχεδὸν ἀσθενῶς διέκειτο»⁽²¹⁾, ἐν τούτοις, μὲ ὀρμητήριο τὴν Χίο, ἔκανε πολλὰ ἱεραποστολικά ταξείδια στὴν Πελοπόννησο καί τὴν Ὑδρα καί τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου: «Μὲ ὕψος ἡρεμον, ἡσύχιον, γαλήνιον, μὲ σχῆμα ταπεινότατον, μὲ ἐνδύματα πενιχρότατα, μὲ ἕνα φαινόμενον ἀπλοῦν», ἐσαγήνευε παντοῦ τὰ πλήθη. Συναγεμῶδες γινόνταν ὄπου περνοῦσε. Καί ἡ ὠφέλεια ποῦ ἄφινε, ὅπως ὁ βιογράφος του λέει, ἦταν μεγάλη. Μιά γυναικοῦλα, κάποτε τοῦ λαοῦ, ὅταν ἐπέστρεφε στὸν κάτοχο κάτι ποῦ βρῆκε, εἶπε: «Δὲν τὸ κρατῶ, γιατί ἔτσι μᾶς δίδαξε ὁ Μακάριος». Καί τέτοιες πράξεις ψυχικοῦ μεγαλείου ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πολλές τὸ κήρυγμα τοῦ ταπεινοῦ ἱεράρχου. Γιατί δὲν ἔμεινε μόνο ὁ κήρυκας τοῦ λαοῦ, ἔγινε ὁ στοργικὸς τοῦ πατέρας. Ὁ Πάριος, μὲ ἰδιαίτερο θαυμασμὸ καί ἔξαρσι, διηγεῖται τὴν κοινωνικὴν του δράσιν, ποῦ μοιάζει τόσο πολὺ μὲ τοῦ Μ. Βασιλείου. Ὁ Μακάριος, ποῦ πούλησε τὴν πατρικὴν του περιουσίαν, ποῦ ἔσχισε τὰ χρεώγραφα τοῦ σπιτιοῦ του καί τὰ ἔρριξε στὴ φωτιά, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ἕνα πλήθος ἀνθρώπων ἀπ' τὸ χρέος, δὲν πῆρε ποτὲ ἀπὸ κανένα οὔτε λεπτό. «Ὅχι μόνον δὲν ἐπῆρε, ἀλλ' ἔβιδεν ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ εὕρισκοντο, εἰς ἄλλον ἔβιδε διὰ νὰ ἀγοράσῃ ζῶον, εἰς ἄλλον διὰ νὰ κτίσῃ τὸ σπίτι του, εἰς ἄλλον πρὸς κατασκευὴν καϊκίου, εἰς ἄλλον διὰ νὰ ξεπληρώσῃ τὸν χρεωφειλῆτην του, εἰς ἄλλον πρὸς ὑπανδρεῖαν τῆς κόρης του». Καί βρέθηκαν πολλοί, ἄνδρες καί

(19) Ὁ Μακάριος ἔγραψε κι' ἄλλα βιβλία ἀγνωστα σὲ μᾶς σήμερα. Νὰ, τί γράφει ὁ L. Petit: Ὁ Βιογράφος τοῦ Μακαρίου Νοταρᾶ τοῦ ἀπέδωσε ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἄλλων ἔργων, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶναι ὅλα τυπωμένα μὲ τὸν πέπλο τῆς ἀνωνυμίας, γι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ μὴ μνημονεύσωμε παρὰ ὅσα καθόρισε ρητῶς. Στὸ Diction, σελ. 1451.

(20) Βλ. Ἰ. Ἀνδρεάδου, Ἱστορία τῆς ἐν Χίῳ ἐκκλησίας, 1940 σελ. 317.

(21) Ἐνθ. ἀν. σελ. 198.

γυναίκες, μετά τὸν θάνατό του, πὺ ἔλεγον ὅτι, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸ ξέρη, τοὺς «εἶχε μνησιαὶαν δόσιν διωρισμένην εἰς χρόνους πολλοὺς καὶ τοὺς ἐκυθέρινα καθένα κατὰ τὴν ἀνάγκην του»⁽²²⁾.

Ἡ ἀφανὴς ὁμως αὐτῆ κοινωνικῆ του πρόνοιαν πέρασε τὰ ὄρια τῆς Χίου. Γι' αὐτὸ «πολλοὶ ἀπὸ συμφορὰς καὶ ἀνάγκας κλυδωνιζόμενοι, εἰς τοῦτον ὡς εἰς λιμένα σωτήριον ἔτρεχον ἀκατάπαυστα». Τὸ ἐρημητήριό του ἔχει γίνεи κέντρο πνευματικῆ καὶ ὕλικῆ ἐφοδιασμοῦ γιὰ τὸ λαό. Τί μπορεῖ νὰ κάνη, ἀλήθεια, ἕνας ἄνθρωπος, πὺ θέλει ὀλοπρόθυμα νὰ δώσῃ θυσία στὸν βωμὸ τῆς ἀγάπης τὸν ἑαυτὸν του; «Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν πολλοὶ οἱ δυστυχεῖς καὶ οἱ ἄποροι καὶ ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι ἐχρειάζοντο πολλάκις καὶ μεγάλας βοηθείας, ἠναγκάζετο νὰ πηγαίῃ ζητῶντας ἀπὸ ἄλλοις ἐλεημοσύνην διὰ νὰ τοὺς βοηθῇ».

Καὶ ἡ ἐκπολιτιστικῆ του δράσι κορυφώνεται μὲ τὴν ἱδρυσι σχολείων καὶ μοναστηριῶν. «Μὲ τὰ χρήματά του καὶ, πρὸ παντός, μὲ τὸ κύρος του, βοήθησε στὴν ἱδρυσι μοναστηριῶν στὴν Ἱκαρία καὶ στὸ Ἁγίασ⁽²³⁾, μοναστηριῶν πὺ στάθησαν κέντρα πολιτισμοῦ καὶ καταφύγιο τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821⁽²⁴⁾.

Ἄν ὑπῆρξε γιὰ τὸν λαό ὁ στοργικὸς πατέρας, γιὰ τοὺς νεομάρτυρες ὑπῆρξε ὁ θερμὸς ἐνισχυτής. «Οἱ νεομάρτυρες Θεόδωρος, Πολύδωρος, Δημήτριος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, ἀπὸ αὐτὸν διεθερμάνθησαν πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς Πίστewος ἀθλησιν»⁽²⁵⁾. Εἰς τὸν Μακάριον εὑρισκαν οἱ νέοι αὐτοί, ἀγνωστοὶ ἥρωες τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τὸν πνευματικὸ πατέρα, πὺ πάντα πρόθυμος

ἦταν νὰ τοὺς δίνῃ κουράγιο. Σὰν νὰ τοὺς ἀλειφε, ὅπως ἔκαναν στοὺς ἀρχαίους καιροὺς στοὺς παλαιστάς, μὲ λάδι, μὲ τὰ θερμά του λόγια, τίς πατρικὲς του συμβουλές, μὲ τὸ ἄναμα τῆς ἀγάπης γιὰ τὸ Χριστό. «Χριστὸν ἐκέκτηρο-γράφει κι' ὁ ὕμνωδὸς τοῦ Μακαρίου-Χριστοῦ συνέξης ἐπὶ τῆς γῆς». Ἰκαὶ «δὲν τοὺς ἔλεγε μονάχα πέντε-δέκα λόγια πρὸς ἐμπύχωσιν, καὶ νὰ τοὺς ἀπολύη, ἀλλὰ τοὺς ἐκράτει ἐκεῖ πλησίον του ἡμέρας πολλὰς καὶ τοὺς ἐγύμναζε μὲ προσευχάς, ἕως ὅτου ἀναπτεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τὸ πῦρ τῆς θείας ἀγαπήσεως»⁽²⁶⁾.

Οἱ κόποι ὁμως καὶ οἱ ἀγῶνες λύγισαν τὴν ἀντοχὴ του. Παθαίνει ἡμιπληγία καὶ μένει ὀκτῶ μῆνες ἀκίνητος στὸ κρεββάτι. «Ὀκτῶ μῆνες, πλήθη χριστιανῶν καθ' ἐκάστην ἔτρεχον ἀναβαίνοντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τόσοι οἱ γνωστοὶ καὶ φίλοι, ὅσοι καὶ οἱ ἀδιάφοροι, διὰ νὰ λάθουν τὰς ἀγίας του εὐχὰς καὶ εὐλογίας». Αὐτὸ τὸ αὐθόρμητο ξέσπασμα τοῦ λαοῦ, ἦταν ἡ μεγαλύτερη δικαίωσι τῶν ἀγῶνων του. Ὁ λαὸς τὸν ἀνεκήρυξε ἅγιο.

Ἄς ὑποκλιθοῦμε καὶ μεῖς σήμερα μπρὸς στὸ ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνθρώπου. Ὑπῆρξε ἀληθινὸς ἀναμορφωτής, ταπεινὸς ἀγωνιστής, δάσκαλος ζηλωτής, ἀφιλάργυρος, γεμᾶτος αὐταπάρνησι κοινωνικὸς ἐργάτης. Ἀφύπνισε τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, ἀνέπτυξε χριστιανικὴ ζωὴ σὲ χιλιάδες ἀνθρώπους σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, κατέστησε τίμια στοὺς φίλους καὶ σεβαστὴ στοὺς ἐχθροὺς τὴν ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνέπνευσε ἀγάπη πρὸς τὸ θρησκευτικὸ βιβλίον, ἐξύψωσε τὴν κοινωνία. «Ὁ Μακάριος, κατὰ τὸν Κ. Σάθα⁽²⁷⁾, ὑπῆρξε ὄντως ἀνὴρ ἀγῶν ἡθῶν, σεμνοπρεπής, πεπαιδευμένος, πολλῶν καὶ καλῶν γενόμενος πρόξενος εἰς τὸ ἔθνος, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἀξιωματικὸν ὑπόδειγμα χριστιανικοῦ βίου κατέστη ἐν τῇ Ἄνατολιῃ».

Ι. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

(22) Ἐνθ. ἀν. 201.

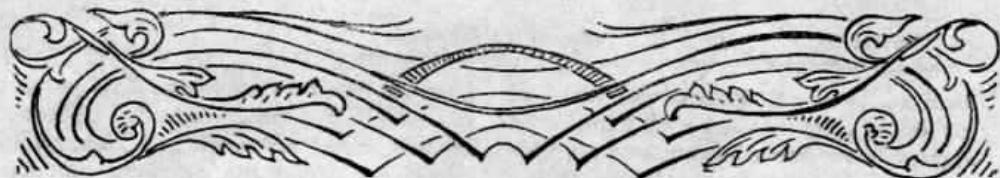
(23) Μ. Παπαζωάννου... σελ. 27.

(24) Βλέπε: Τρ. Εὐαγγελίου: Ἡ νῆσος Σκιάθου, καὶ Φραγκοῦλη: Ἱεραὶ μοναὶ τῆς νῆσου Σκιάθου.

(25) Ὁ Δημήτριος ὁ Πελοποννήσιος ἐξωμολογήθη ὑπὸ τοῦ μακαρίου τοῦ Νοταῆ. Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ νέος... μετ' αὐτοῦ ἠύλισθη ἡμέρας τινὰς (εἰς Ρεστᾶ), καθὼς καὶ ὁ Ἅγιος Ἀγγελῆς». Βλ. Ἱ. Ἀνδρῆδου, Ἱστορία τῆς ἐν Χίφ ἐκκλησίας, 1940, σελ. 315.

(26) Ἐνθ. ἀν. 203.

(27) Κ. Σάθα Νεοελληνικὴ Φιλολογία σ. 587.

Π Ο Ρ Ε Ι Α

Κι' έφυγες τότε μακριά, κόντρα στ' άγιάζι του βοριά
και κόντρα στους κυκλώνες.

Μπήχες σέ μάνητες καιρών, χειμώνες άγριων μερών:
χαλάζια, άγέρες, χείμαρροι... Κακοί χειμώνες.

Στών στεναγμών τή λαγκαδιά, σκέλεθρα δέντρα και κλαδιά
και στών λυγμών τίς έριμες χώρες,
άττρο δέ λάμπει πουθενά, κούφιας καρδιές, μάτια κενά,
μαδούν τ' άνθη άμύριστα, πέφτουν άγούριμαστες οί δούρες...

Κι' έρευγες πάντα μακριά' και πάντα κόντρα στο βοριά,
κόντρα στα τετρανέμια:

Μέσα σ' όμιχλεις και σκιές κρατούσες θύμισες παλιές,
για κάτι άτια κάτασπρα, φτερόποδ' άτια δίχως γκέμα...

Έτσι χλωμός, δίχως μιλιά, μιάν άνοιξη, μιάν άντηλιά
χρόνια και χρόνια καρτερούσες.

Κι' ήρθεν ή άνοιξη χρυσή, ή μάλλον έφτασες έσθ
στη νέα τούτην εποχή, που τόσο τήν ποθούσες.

Και τώρα, τώρα στην καρδιά, καινούργια φύλλα, νέα κλαδιά,
βλαστοί, άνθοι και μύρα.

Και νά, φανοί οί πελαργοί' κι' οί γερανοί στη Νέα Αύγή
τά χελιδόνια έφεραν σέ μιá λαμπρή φωτοπλημμύρα.

Έφτασες πιά! Έδω μιλρύν γλυκά, άπαλά κι' όταν γελούν
έξαίσια άκούγεται άρμονία.

Κι' άς ή ψυχή σου σαν πουλί, χαράς κοτσούφι, κελαιδεϊ
γλυκά λαλει μέσ' τή χρυσή, τή λιόχαρη εύλογία.

Τ Α Σ Α Ε Κ Τ Ω Ν Σ Ω Ν

Γιατί μου χάρισε πολλά,
κάτι κι' εγώ για να Σου δώσω
στοχάστηκα δικό μου, αλλά
δικό, δε βρήκα ούτ' ένα ώστόσο.

Σε κάθε απάτητη κορφή,
στά δέντρα του βαθύσκιου δάσου,
σε κάθε άκρογιαλιά κρυφή,
αίδα γραμμμένο τ' Όνομά Σου.

Θρόνος Σου ό θόλος τ' ουρανού
κι' έργα χειρών Σου όσα κλείνει
θαυμάσια, του γαληνού
Σύμπαντος ή άπεραντωσύνη.

Σύ τα χαρούμενα κύματα
ξυπνάς τον ήλιο να σκορπίσει
τό χρυσό φώς. Τά δειλινά
Σύ τον άποκοιμιάς στη δύση.

Δικά Σου τ' άνθη, που εύωδιές
σκορπούν κι' άρώματα αιθέρια
κι' ή μυστικόπαθος βραδυές
μέ τα τρεμόλαμπα τ' αστέρια.

Όλα δικά Σου, όσα μπορεί
γύρω ή ματιά μου ν' άγκυλιάσει,
ή θάλασσα ή άπλόχωρη,
οί κάμποι, τά βουνά, τά δάση.

Γι' αυτό λοιπόν κι' εγώ κοιτώ
μέσα, βαθειά στον έαυτό μου
μήπως σε κείνον κάτι βρω
που να να: όλότελα δικό μου.

Κι' έμένα όμως, μ' έπλασε Σύ
-είκόνα Σου κι' όμοιώσί Σου-
και μουδωικες ζωής πνοή,
άπό τή θεϊκή πνοή Σου.

Και σαν με ζώσανε βαρεία
σκοτάδια κι' άμαρτίας ύπνο
κουμήθηκα, Σό μια βραδυά
στο Μυστικό Σου έκείνο Δείπνο,

Άπ' όλα Σου, τό πιο τρανό
δώρο μου χάρισε ακόμα,
όταν μ' έκανες κοινωνό
στο τίμιο Σου Αίμα, στ' άγιο Σώμα.

Κι' ώ τί μυστήριο βαθύ!
Σκυφτός μέσ' στην άνεμοζάλη
σαν γέρνω, ή θεϊκή Τροφή
όρθό με ξαναστήνει πάλι.

Τόσα πολλά!... Κι' όμως εγώ
ένα μικρό δέν έχω δώρο
για να Σου δείξω, έστω μ' αυτό
κάποιες εύγνωμοσύνης φόρο.

Κι' αφού δικό μου δέν μπορώ
όσο κι' αν θέλω να Σου φέρω,
άπ' τά δικά Σου, ό,τι άκριθό
τόρα και πάντα Σου προσφέρω.

ΣΤΟ ΑΣΥΛΟ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Κάτι ψιθύρισε ό κύρ Άγγελής με την παπαγαλία μύτη, κι' αυτοί όλοι οι μικροί άλχητες, καλογνωρισμένοι τόσες μέρες έδω, στάθηκαν τάχα σκεφτικοί, για να πετάξουν ύστερα ένα σιμάρι φωνές, να κάνουν ξωπίσω του καζούρα.

Μόνο σά γύρισε με τον βούρβουλα, λούφαξαν και δέν άνασαιναν.

Άλλά σε λίγο, ήταν όλα όπως πριν.

—Ίσα μάγκες! φωνάζει ό Θωμάς κι' άπλώνει την κεφαλα του απ' τό σκαμνί. Ή βιαστική μηχανή του μπαρμπέρη, την έχει κάνει σωστή βρώμικη μπάλα. Είπε γιομάτη γρατζουνιές, ματώματα, σκληθρες. Και σε λίγο τολμάει, σηκώνεται και όπ, άργοςέρνει τά γυμνά λερά πόδια του. Ό κύρ Άγγελής ως φαίνεται, θά πήγε να κάνει τσιγάρο.

—Α-ού-ού-α! Ποιά θάναι πάλι αυτή ή γκίτσα;... Πεταεί τό λόγο του και πάει κατευθεία και εξαπλώνεται από κάτω απ' τό τζάμι που μπαίνει ήλιος. Ή άχλύ, του μισοναρκώνει τά μάτια και μονομιās κάνει πώς ροχαλίζει.

Οί άλλοι, μπήγουν τά γέλοια.

—Θάναι ή σουπιά, ή γυναίκα του άστυνόμου!... άποκρίνεται με άλλαγμένη φωνή ό Σβίγκος. Και βάζοντας τά δάχτυλα στο στόμα, άφίνει δυνατή σφυριξιά. Αυτός έδω, μοιάζει νάναι μεγάλος, μοιάζει σωστός άντρας! Στο γιομάτο φακίδες μούτρο του δυό μαύροι ταραγμένοι βολθοί, τά μάτια.

—Ωχου, ώχου... τήνε φέρνουν να με ψαρέψει... Ξαναλέει, λίγο άνήσυχα και κοντένει τον άπλυτο λαιμό του, φροντίζοντας να χώσει τό μούτρο του στη μαθιά μπλούζα.

—Τί να σε ψαρέψει, χάχα; άκούγεται να λέει πιό πέρα, ό Τάσος, ξεπροβάλλον-

τας απ' τό σκαμνί του σωστός παληάτσος τό δικό του κουρεμένο κάτωσπρο κεφάλι, τό ξεπλυμένο ισχνό του κούτελο με τά θολά άτονα μάτια, που σχεδόν χάνονται στη τόση πλαδαρή άσπράδα. Μόλις τον πρωτοφέρανε, κάποιος τον φώναζε «φιδε» και μ' αυτό τώρα τό παρανόμι, τον ξεχωρίζουν.

Ό Σβίγκος, χιμάει και τον άρχίζει στίς γροθιές.

—Ποιόν είπες χάχα, μισοπεθαμένο; κάνει καθώς του δίνει στη πλάτη.

Άλλά να, σηκώνεται άργά-άργά και μπαίνει άναμεσό τους ό Θωμάς. Με τις μαύρες χερούκλες του που μοιάζουν άτσάλινες; ώσπου να μετρήσεις «ένα, δύο, τρία...» τους χωρίζει. Ρίχνει τον Σβίγκο κατάχαμα και τον κάνει να ούρλιάζει, να βγάζει βροχή τις βρσιές:

—Τόν μισοπεθαμένο λοιπό καταδέχεται να ξεθγάλεις; λέει σοθάρá, σά νάναι δικαστής. Και πάει άργά-ναχελικά φτυστός άρχοντας, να ξαναγείρει στον ήλιο.

—Είπες... είπες, να σε ψαρέψει; Έρχεται πηδηχτά σά νυφίτσια από πάνω του να ψιθυρίσει με τη φιλή του φωνή ό Θόδωρος, ό καμπούρης. Δίνει για μιá στιγμή τό καλαμένο χέρι του και σηκώνει τον Σβίγκο. Ή μπλούζα λίγο πιό φαρδύτερη απ' τις άλλες, του καταπίνει όλη τη καμπούρα, τον πλακωτό λαιμό και τον κάνει με τά ισχνά πόδια να θυμίζει τά μικι-μάτους. Χρειάστηκε να περάσουν μέρες, να τον συνηθίσουν, να μη γελάνε. Άλλά τά μάτια του, λές κι' είναι δυό μικρές-τόσες δά, φλογίτσες. Κάθε τόσο τά στρέφει άνήσυχα στη πόρτα μη τυχό και φανεί ό κύρ Άγγελής.

—Μηδά ήσουν... ήσουν και σού σε κείνους που βάρεσαν τον έμπορα; Ξαναλέει

σέρνοντας τὰ καλάμια του, πίσω ἀπ' τὸ Σθῆγγο πού πάει κι' ἔρχεται σκεπτικός.

—Νά-ά, ὄρνιο! ἀποκρίνεται κείνος καὶ τοῦ δίνει μιὰ κατακεφαλιά. —Εἶγώ δουλεύω μέσα τσέπη... Τοῦτος ὁ χαμένος ὁ Φιδὲς ἔχει νὰ βρεῖ μελά... τὸν ἔδιωξε ἡ κυρά μὲ τὰ χρυσᾶ βραχιόλια, ἡ κυρά πού χά-χά, ἦτανε λέει, μάνα του καὶ σοῦ τὸν τά-ιζε τσικουλάτες.

—Δάγκωσε τὸ κοριτσάκι της... σὰ νὰ λέ-με τὴν ἀδρεφή του... χά, χά, χά, μουγκρί-ζει καὶ γελάει ὁ Θόδωρος πονηρά.

Τὸ ξαφνικὸ φτέρνισμα κεῖ κάτω τοῦ Μα-νώλη, τὸς κόβει ψαλιδιά, τὴν κουθέντα. Σὰ νὰ φερνίστηκαν σαράντα μαζεμένοι. Τὸ γιομάτο σπυριά δικό του κεφάλι δὲν τῶχει ἀλήθεια κανεὶς, κανεὶς... Καθὼς πιά-νει νὰ σκουπίζει μὲ τὸ μανίκι τῆς μπλού-ζας τὰ σάλια του, χασμουριέται καὶ χά-σκει.

—Ἕνας κορηὸς στ' αὐτί σου! φωνάζει ὁ καμπούρης καὶ πάει κατὰ κεῖ. Ὁ Μα-νώλης σηκώνει τὸ χέρι του ψηλά. "Ὅ,τι μὰ ὅ,τι καὶ νὰ τοῦ πεις, τὸ πιστεύει.

Ἡ πόρτα τρίζει στενάζοντας, ἀνοίγει, καὶ μπαίνει ὁ κύρ Ἀγγελῆς μὲ τὸ βούρ-δουλα.

—Στὰ σκαμνιά σας, ζαγάρια! οὐρλιά-ζει γιομάτος ἀγριάδα. Καὶ πάει νὰ χυμῆ-ξει καταπάνω τους. "Ὅποιος δὲν κάτσει σὰν ἀρνί, θὰ τὸ σπάσω τὰ κόκκαλα.. Ἡ δασκάλα, ἔρχεται!

Σὲ λίγο, ὁ ψηλὸς ὁ διευθυντὴς μὲ τὸ σκληρὸ κολλάρο κάνει τόπο καὶ περνάει μιὰ νέα γυναῖκα καστανή, ντυμένη στὰ πράσινα μὲ δυὸ ἥρεμα μάτια. Ἰκοντοστέ-κεται ἐκεῖ στὴ μέση τοῦ θαλάμου καὶ τοὺς κυττάζει, καὶ τοὺς κυττάζει. Μαζεμένοι στὰ σκαμνιά τους, καμώνονται τάχα πῶς ἦσαν τὸ ἀμίλητο νερό.

—Δὲν εἶναι ἡ γυναῖκα τοῦ ἀστυνόμου! καταφέρνει νὰ μουρμουρίσει ὁ Σθῆγκος στὸ Θόδωρο τὸν καμπούρη.

Ὁ ψηλὸς ὁ διευθυντὴς στερηώνοντας τὰ τόξα τῶν γυαλιῶν του, βλέπει τὴ γυ-ναῖκα συλλογισμένη καὶ ἀρχίζει νὰ κάνει σχέδια μὲ τὰ χέρια του.

—Τὸ ἀσυλον δὲν ἔχει δυνατότητα... τὸ κράτος δὲν μᾶς προσέχει... Ὁ πόλεμος,

ὁ πόλεμος πάντων τῶν κακῶν δημιουρ-γός... Τὴν προσεχῆ Κυριακὴ ἐλπίζω, νὰ δώσωμεν διὰ κλήρου μερικά σάνδαλα...

Ἡ γυναῖκα μὲ τὰ πράσινα, σιγοκαρ-φώνει ὀλοῦθε λυπημένη τὴ ματιὰ της. Στὰ βρώμικα πλακάκια χάμου, στὰ γιομάτα λερωματιῆς σκαμνιά; στὸ λυγδωμένο τρα-πέζι, στὰ τενεκέδια τῆς κονσέρβας ποῦ-χουν ὄλοι ἐκεῖ γιὰ πιάτο καὶ ποτήρι... Πιὸ πολὺ καταπάνω τους, καὶ καταπάνω τους.. Δυὸ μεγάλα ἥρεμα μάτια πάνω σ' ἕνα σύν-ολο κουρεμένα κεφάλια, μούτρα ὠχρά, τὸ περισσότερο πληγιασμένα. Ἐκεῖ στὴ πρῶ-τη γραμμῆ, φιγουράρουν καὶ τὰ γυμνά ἄσαρκα πόδια, γιομάτα σκόνη, Ἴδρωτα, μουντζούρες.

—Ἄν ἐπιτρέπετε, νὰ κάνω ἀρχή, νὰ μεί-νω μαζί μὲ τὰ παιδιά... λέει μὲ φωνὴ πού ἀντηχεῖ ξαφνικὰ σὰν ἀνάερος παλμός.

—Καλωσύνη σας! ἀποκρίνεται ὁ διευ-θυντὴς. Ὁ κύριος ἐπιστατοφύλαξ, θὰ εἶναι στὸ πλευρό σας.

—Γιατί; κάνει ἀπορεμένη, ἡ γυναῖκα.

—Λησμονῆτε πῶς ἔχομεν ἔμβρυα ἐγκλη-ματολογίας;... Λόγου χάριν αὐτὸς ἐδῶ μὲ τις φακίδες-καὶ δείχνει τὸν Σθῆγγο-εἶναι νόθος κλεπτομανῆς καὶ ἔχει δράσει μὲ κα-κοποιούς...

—Δὲν πειράζει... ξαναλέει ἥρεμα ἡ γυ-ναῖκα. Κι' ἡ φωνὴ της ἀπλώνεται ἕνα γύ-ρω μελωδικῆ.

—Ὅπως νομίζετε, κάνει παραξενεμένος ὁ διευθυντὴς. —Ἄγγελε, θὰ μείνει λίγο ἡ κυρία ἐδῶ μόνη... ψιθυρίζει τοῦ φύλακα μὲ τὴ παπαγαλία μύτη καὶ κάπως χα-μογελάει.

★

Ὁ κύρ Ἀγγελῆς ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ θάλα-μο, παραξενεύεται πολὺ πού δὲν ἀκούει ἀκόμα φασαρία... «Τί νάπαθαν ἄραγε οἱ φίλοι μας;» ἀναρωτιέται.

Ναί, ἔχουν περικυκλώσει ὄλοι τους χω-ρίς πολλές φωνὲς τὴ νέα γυναῖκα. Φαίνε-ται προσπαθοῦνε νὰ μαντέψουν ποῦθε κρα-τάει ἡ σκούφια της καὶ γιατί νᾶρθει ξα-φνικὰ ἐδῶ, ἀνάμεσό τους, τάχα...

Ὁ Σθῆγκος βρῆκε μονομιᾶς εὐκαιρία νὰ τῆς πάρει τὸ μαντήλι. Τῶχωση βιαστι-κά κάπου στὸν κόρφο του κάτω ἀπ' τὴ

μαθιά μπλούζα. Άλλά σέ λίγο τό πετάει χαμηλά στό Νότη, πού δέν καλοφαίνεται ένα άρρωστειάρικο Ισχνό παιδί πού τό πιάνει κάθε τόσο θέρμη και τώρα άνοιξαν λίγο τά ρουθούνια του και τρέχει αίμα.

Ό Τάσος μέ τ' άσπρουλιάρικα μάτια, ό Τάσος ό Φιδές, ζαρώνοντας τάχα κατάχαμα, σούρθηκε ως τά σκαρπίνια της κι' ένώ θέλει ν' άφίσει τό βλέμμα του νά χαζέψει, νά φτιάξει σκιές γύρω από τή γυναικεία κορμοστασιά, γιά μιá στιγμή κάποιο τρυφερό χαμόγελο ψηλότερά του τόν κρατάει άβουλο, μαρμαρωμένο εκεί. Μονομιás σαστίζει, τά μάγουλά του πάνε λίγο νά ροδίσουν από άμχανία. Κεινη ή πλούσια κυρά πού τόν τάτζει τοικουλάτες άλλοιώς χαμογελοΰσε...

Ό Θόδωρος ό καμπούρης, λοξοπροέχοντας όλους τριγύρω, κάνει παράξενες γκριμάτσες, χιλια τόσα σινιάλα μέ τά καλαμένα χέρια του πού εκείνη τά βλέπει και κάνει πώς δέν τά βλέπει. Θέλει, θέλει μάτια μου, νά τής δώσει νά καταλάβει πώς αυτός ξέρει πέρα γιά πέρα του καθενός έδω τό μουσικό. Νά, θα μπορεί μιá χαρά νά τής τά πει, νά χρησιμέψει...

Πλάι του ό Μανώλης μέ όλάνοιχτο στόμα, γέρνει τό γιομάτο σπυριά κεφάλι του, ρουθουνίζει, χασμουριέται, κυττάει χαζά.

—Μανώλη, κάνε τό γάτο! φωνάζει ξαφνικά από πέρα ένα πολύ κίτρινο παιδί πού σιγοτρέμει και ξύνεται.

Κι' αυτός, συνηθισμένος νά ύπακούει, χωρίς καν νά σηκώνει τό γερμένο του κεφάλι, άφίνει άτονα δύο τρία βραχνά νιαουρίσματα.

Τότε ή ξένη αυτή νέα γυναίκα μέ τά καστανά μαλλιά και τά πράσινα ρούχα, σηκώνει τά μάτια της ψηλά στό ταβάνι και τ' άφίνει κάμποσα δευτερόλεπτα στηλωμένα στους γύψους. "Όταν σέ λίγο πάστρεψε πάλι κάτω, βρέθηκε νά γυαλίζουν, νδναι ύγρά κείνα τά δυό παράξενα μάτια...

—Ρέ σύ, κλαίει!.. μουρμουρίζει ό Σθίγκος. Κι' ένώ θέλει, λαχταράει νά κάνει καζούρα, νά γελάσει, νά ξεκαρδιστεί, σκύβει βιδώνεται άγάλι-άγάλι στη γωνιά του. Νοιώθει γιά πρώτη φορά κάτι πού έπίμο-

να του σφίγγει, του σιγοκαίει τήν άνασπία.

—Δώσε, δώσε τό μαντήλι... έγώ... τό πήρα! κάνει άσθμαίνοντας στό παιδί μέ τά ματωμένα ρουθούνια.

—Είναι... είναι σάν Παναγιά! μουρμουρίζει μέσα άπ' τά δόντια του ό Τάσος ό Φιδές.

—Δηλαδή πύ καλή άπ' τήν κυρά μέ τά βραχιόλια; ρωτάει ό Θόδωρος ό καμπούρης πικαρισμένος πού δέν έπιασαν τά σινιάλα του. Και ξεφεύγοντας πίσω, σκύβει μέ άμχανία και δαγκώνει τά νύχια του.

Μόνο κείνος ό Θωμάς δέν ξεσηκώθηκε, κι' άπόμεινε άποκαρωμένος στον ήλιο. Μισανοίγει κάθε τόσο τά ματόκλαδα και θαμποθλέπει.

—Παιδιά, άρχίζει νά λέει μέ τή μελωδική της γλυκειά φωνή κι' όλοι εϋτός σταματούνε ν' άνασαιούν. —Παιδιά, βρισκομαι τώρα κοντά σας, γιατί... γιατί σάς άγαπούσα! Θέλω λίγο, νά τόσο δά και σεις, παιδιά...

Πρώτη φορά άκούνε τέτοια. Μυστήριο... Παραξευεύονται, πάνε νά γελάσουν, δέν καταλαβαίνουν. Πίσω άπ' τά κανελιά τά πορτόφυλλα, σίγουρα λαφροπερπατάει ό κύρ Άγγελής και κάνει στράκες μέ τόν βούρδουλα. Και λίγο πύ πέρα, κείνος ό διευθυντής μέ τό σκληρό κολλάρο πού δέν ξέρει ποτέ-ποτέ νά γελάει...

—Ούίτς! πάει νά δώσει τό σύνημα πρώτος ό καμπούρης, πικαρισμένος.

—Σκάσε βρέ! του φωνάζει μονομιás ό Σθίγκος.

—Παιδιά, ξαναλέει άβόζα εκείνη. Τι θέλετε νά σάς φέρω, αύριο πού θα ξανάρθω... "Ας πει, δέν πειράζει, ό καθένας διτι λαχταράει. Νά έγώ, θα ξανάρθω, θα ξανάρθω... Θα φροντίσω όλα νά γίνουν άγάλι-άγάλι... Και μονομιás πάλι γυαλίζουν τά μάτια της, σιγοστενάζει.

Τά παιδιά τότε μένου βουθά και δέν λένε τίποτα. "Η μιλιá κόβεται σάν άγέρας στό λάφυγγά τους. Κυττάει ό ένας τόν άλλο δύσπιστα, μέ έλαφριά τρεμάμενη άγριάδα, προσμένοντας νά ξεδιαλύσει μη τυχόν παίζουν οι κουβέντες άμπάριζα και

κοροϊδεύοντας πιάνουν σκλαθάκια και βάζουν τρικλοποδιά...

Μά δχι... κόττα! Μυστήριο... Η νέα γυναίκα είναι άκομα δλόμονη εκεί σιμά και τὰ παράξενα μάτια της τώρα, πολύ-πολύ γυαλίζουν.

Γι' αυτό στριμώνουνται-στριμώνουνται πίο πολύ δλόγουρά της και τήν κυττάζουν,

★

Η Φιλιά Άγραίου, ή νέα γυναίκα του φαρμακοποιού, περπατάει απόγεμα στο πάρκο. Περπατάει σκυφτή και συλλογιέται.

Τ' άγέρι π' άναρριγιεί τις πιπεριές και κάνει και πέφτουν ένα-ένα από τις άκακίες τὰ φύλλα, άκομπανιάρει έδω μέσα βαθειά, έδω-έδω που βρίσκεται έτσι θρονιασμένη ή δύναμη της ζωής, τó φτερούγιασμα στά μεγάλα κι' άπιαστα μυστικά...

Είναι κάτι συνηθιαμένο κι' άλλόκοτο, που άπασχόλησε έδω και τρία χρόνια τήν Φιλιά Άγραίου κι' έρχεται κι' άπόψε τώρα, με τή δύση του ήλιου, ύστερα από τήν άπόφαση νά χαρίσει λίγο τόν έαυτό της στά κλεισμένα κείνα τ' άποπαιδιά... Τότε ή Φιλιά ήταν χρονιάρικη στή καινούργια ζωή με τόν Τηλέμαχο Άγραίο τόν κληρονόμο της φαρμακαποθήκης. Κι' ενώ όλα πήγαιναν φίνα γλυκά κι' ώραία, χωρίς καν νά τó καταλάβει και νά τó φιλοκοσκινήσει, λαχτάρησε, ναι πολύ λαχτάρησε νά ζήσει τὰ καρδιοχτύπια και τις χάρές της μάνας. Νά πάρει κι' αυτή μερτικό στο ένα κι' αιώνιο άλφάδι του τραγουδιού της ζωής. Άλλά στερνά άρρώστησε, άρρώστησε για καλά κι' άπόμεινε ή λαχτάρα στράφι. Η φίλη της, ή παλιά της συμαθήτρια που έκοθαν μαζί τις γαζίες, ή Τατιανή Λαμπριόδη συνομηλική από καλό σόι, έφερε στόν κόσμο τρεις καινούργιες ψυχές και τούτη ή λαχτάρα άπλώθηκε-άπλώθηκε μέσα της τόσο βαθειά, ώστε έφτασε ν' άγαπάει και νά συλλογιέται όλα τὰ παιδιά της γής... "Έφτασε νά τήν κάνει συχνά νά τρέχει, νά παραστέκεται σέ δσα λαχάινει νά ναι δλόμονα και θανατοκρώνουν. Η Τατιανή, διάβαζε τó

βράδυ τó Ευαγγέλιο, σπούδαζε τήν άγάπη. "Ηθελε λέει, στό ξόδι της, νάχει κάτι νά πεί στόν Σωτήρα του κόσμου για τó πέρασμά της από χαμηλά έδω.

Και νά τώρα, αυτή έδω ή Φιλιά που ó καλός της ó άντρας έγινε και δημητικός σύμβουλος, άνάμεσα σέ γλυκόλογα και λουλούδια χωρίς παιδιά, με τή λαχτάρα σιμά κάπου στήν καρδιά, πληγωμένη.

"Έτσι λοιπόν μεγάλο νά ναι αυτό τó μυστικό, έτσι μεγάλο!.. Η φίλη ή Τατιανή λέει, πώς όλα πέρα για πέρα τὰ παιδιά, έχουν άδερφό τόν Χριστό-Σωτήρα. Και φυσικά και κείνα τ' άρρωστα, τὰ κιτριανάρικα, τὰ παραπεταμένα. Και κείνα που δέν έφέρουν γιατί ζούν και κείνα που μαθαίνουν νά κύλιουνται στ' άπονέρια... Κι' ό Σωτήρας, τó τρανό τó χρυσαδέλφι τους, που γεύτηκε φαρμάκι και σταυρό και νίκησε θριαμβικά τόν άδη, τóχει κρυφό παράνοιο, άχ τήν κάθε στιγμή τὰ συλλογιέται. Θλίβεται νά βλέπει δλόγουρά τους άνέγγιχτη άράχη τή λησμονιά... Κι' όσοι λοιπόν θέλουν σώνει και καλά νά ναι κι' αυτοί άδέρφια του, όσοι συνηθίζουνε νά λένε, νά λένε...

Η Φιλιά βέβαια έχει άτσαλένια δύναμη μέσα της. Μιά σταλιά άγουρο κορίτσι όταν είδε νεκρό με κλειστά ματόκλαδα τόν πατέρα της στο κιθούρι, κατάφερε νά πιξει τούς λυγμούς. Κατάφερε νά πάει στήν μηριά της νά τή χαϊδέψει σιωπηλή και συγκεντρωμένη. Όσοσο πίσω από τούτη τή δύναμη, έχει μαζευτεί, έχει φωληάσει με τόν καιρό, σωρός ή εύραιθσία... Ναι διαβάζει κι' αυτή τώρα τó Ευαγγέλιο, συχνοπηγαινει με σπουδή στο σπίτι της παλιάς συμαθήτριας. Νοιώθει θλίψη που δέν έτυχε από τότε, από μικρή, νά μάθει νά πίνει από τó άθάνατο αυτό νερό... Τι παναπέι, που ή λαχτάρα μένει πάντα λαθωμένη έδω στήν καρδιά; Τά γλυκόλογα και τὰ λουλούδια πάνε φεύγουν-χιονάτες σκιές-άμα δέν ραντίζεις τή γραμμή που διαβαίνει, άγάπη... Άμα άπ' όσα ύπάρχουνε δέν έμαθες νά δοκιμάζεις πρώτα τὰ λυπηρά.

...Όλα εκεί τὰ παιδιά πασαλεμένα με λάσπη. Έχει γράψει στο καρνέ και θυ-

μάτια μερικά όνόματα. Σθίγκος, Τάσος, Μανώλης, Θωμάς... Πάντα σέ γνωστά χνά-ρια στό Ιστορικό τους. Πάντα σέ μοτίθο, μιάς άλφα ή βήτα πώσης. Σέ ποιανού άχ, τό κοινό τό Ιστορικό, νά πρωτοστα-θει; Λοιπόν ό Σθίγκος, είχε μιά μάνα δού-λα πού τόν πέταξε σέ φώλητά τσιγκάνιας κι' από κεί έμαθε νά κλέθει... Τοῦ Τάσου ή μάνα μιά κάποια άρχόντισσα, μέ χρυ-σάφι κι' άγιάτρεφτη άμαρτία. Δέν τό θέ-λει πιά τό παιδί γιατί στά καμώματα κα-θρεφτίζει τόν έαυτό της και λογαριάζει πολύ τήν καταλαλιά. Τοῦ Μανώλη ό πα-τέρας γυρολόγος άμαξάς, ξεψύχησε στό κατηλιό κι' ή μάνα του χτίκιασε στή σκά-φη... 'Η άλχητεία μπορεί και ξέρει νά τόν βάζει νά κάνει ό,τι φανταστείς. 'Ο Θω-μάς, έμαθε στό χουζούρι, κανείς ποτέ δέν τοῦπε τίποτα. 'Ο Θόδωρος ό καμπούρης συναντάει τή μάνα του νά γυρίζει τίς νύ-χτες έδω και κεί... 'Ο Θόδωρος ζητιανεύ-ει συμπόνια. 'Ο Γιάννης, ό Νότης, ό 'Α-λέξης, άχ σέ ποιανού, σέ ποιανού τό κοι-νό τό Ιστορικό νά πρωτοσταθει;

«Τρελλάθηκές;» τής είχε πει ό άντρας της ό φαρμακοποιός. «Τρελλάθηκές νά θέ-λεις νά βάλεις μυαλό στους άλχητες;» 'Αλ-λά οι άλχητες, οι άλχητες... δέν είναι οι «έ-λάχιστοι» εκείνοι; Το χρυσάδελφι τούς βλέπει και τόχει παράπονο και πολύ-πο-λύ θλιβεται εκεί ψηλά, πέρα άπ' τ' αστέ-ρια πού μόλις πάνε νά ξεπροθάλλουν.

Χτές τό πρωϊνό, δίχως πολύ νά κουρα-στεί, μάζεψε είκοσι ζευγάρια σάνδαλα. 'Η συντρέχτρα ή Τατιανή πόσο άλήθεια τής παραστάθηκε! Μάζεψε κουβέρτες, κάμπο-σα άλφαθητάρια και πολλά-πολλά ζαχα-ράτα. Σήμερα πήρε έμαγέ κούπες, κάτι όλόλαμπρα κουταλάκια. Κείνο, Θεέ μου, τό παιτό της τό άστραχάν, πού φορεϊ με-ρικές βραδυές τό χρόνο, γιατί, γιατί... νά-χει σωστή περιουσία και νθανι στή ντου-λάπα;... Θεέ μου, άς καταφέρει νά κερ-δίσει τήν ύπόθεση μέ τούς άλχητες.. 'Ας καταφέρει κι' αυτή στό ξόδι της, αυτή πού δέν δοκίμασε σέ μεγάλη δόση τά λυπηρά, κάτι νάχει νά Σού πει...

Τ' άγέρι π' άναρριγει τίς πιπεριές και κάνει και πέφτουν άπό τίς άκακίες τά φύλ-

λα, άκομπανιάρει λοιπόν έδω μέσα στον έαυτό τή δύναμι τής ζωής, πού φτερουγι-ζει, πετά στα μεγάλα μουσικά. Κι' ή Φι-λιώ 'Αγραιού κοντεύει νά φτάσει έξω άπ' τή πόλη και τόσην ώρα δέν πήρε μυρωδιά πώς ό ήλιος βασιλείψε, ή ώρα πέρασε κι' έχει μουσκέψει για καλά τό μικρό της με-ταξωτό μαντήλι...

*

Στό σπίτι μέ τόν μαντρότοιχο, πέφτουν οι πρωϊνές άχτινες και τό λούζουν μέ γλυ-κό φως. 'Από τής αύλης τό βάθος άργο-φτάνει τό κελάρισμα του νερού πού γορ-γοτρήει από μαντέμινη βρύση. Παντού ή-συχία. Στή σιδερένια έξώπορτα, κουβεν-τιάζουν δυό άνθρωποι.

—Θάχουμε τρεχάματα σήμερα, λέει λί-γο κατσούφης ό πρώτος, πουναι ψηλός ξεραγκιανός κι' έχει παπαγαλλία μάτη.

—Μέ πόσους λές έσύ, νά γυρίσει; ρωτά-ει ό άλλος.

—Μέ κανά δυό, τούς πιό μικρούς... τό πολύ-πολύ, νά κρατήσει μέ τά χέρια της και κείνο τό χαζο-Μανώλη... άποκρίνεται ξερά-ξερά και μέ φτειαχτό θυμό, αύτός.

—Πώς τά κατάφερε μάτια μου, νά τό παραδεχτεί ό διευθυντής;...

—Πές και πές μέ τά λιμά... είναι και γυναίκα δημοτικού συμβούλου... Τόχει πά-ρει και ζεστά, βλέπεις... Ήμεροβραδυά-ζεται νά φέρνει ρούχα, νά μαζεύει ζαχα-ράτα.

—Δέν ξέρω άν τό πρόσεξες. Οι έριφη-δες χαζεύουν πολύ μέ τά λόγια της. Πολ-λές φορές τά πέρνουν και κατάκαρδα. Προχτές έμαθε τραγουδάκι.. Νά δεις τήν άλεπού τόν Σθίγκο νά γίνεται άγγελάκι.

—Που νά ξέρει ή δόλια από κόλπα, το-νίζει πιό έντονα ό ψηλός ό ξεραγκιανός κι' άνάθει τσιγάρα.—Χίλια τόσα κόλπα, για νά λάχει σά και σήμερα, νά βγουνε, νά τό σκάσουν... Θα δεις και θα μέ πείς μάγο... Ούτε ό Μανώλης δέν θα γυρίσει. Θάχουμε τρεχάματα, θάχουμε λαχτάρες.

—Πήγανε άντικρύ στή μικρή τουλάχι-στον έκκλησία;

—Ποιά μικρή, στον άγιο-Σιδερή, πάνω άπό είκοσι λεφτά γοργό βήμα!

—Ἐ, χέ! Οἱ μάγκες λοιπὸν μὲ τίς κλεψιές καὶ τίς μανοῦθρες καμώθηκαν τὰ πρόθετα, πᾶνε νὰ μεταλάβουν...

Καὶ νὰ τώρα γελάει, γελάει μὲ τὴν καρδιά του ὁ ἄλλος ἄνθρωπος.

Ἄλλὰ καθὼς φτερουγίζει ἓνα περιστέρι καὶ τὸ νερὸ στὴ βρύση παύει ν' ἀκούγεται, ὁ ψηλὸς ὁ ξεραγκιανὸς τσιτώνει τὸν λαϊμὸ του ἐπίμονα καὶ βάζει τὸ χέρι του γιὰ σκιά στὰ μάτια... Χαμηλὰ ἐκεῖ στὰ στριφογυρίσματα τοῦ δρόμου μιὰ οὐρά μὲ μαῦρα σημάδια κινεῖται καὶ μεγαλώνει.

—Ἐρχονται, σιγολέει μὲ ἀπορία.

—Εἶναι, εἶναι... πολλοί; ρωτᾷ ὁ ἄλλος ποῦναι καὶ λίγο κοντός.

—Γιὰ νὰ δοῦμε...

Ἡ οὐρά μεγαλώνει, μεγαλώνει, ὅσο πάει παίρνει παλμό, φωνή, γίνεται πέρασμα παιδιῶν ποῦ ἔρχονται τραγουδώντας. Εἶναι κάπως χλωμά ἀκόμα τὰ πρόσωπά τους μὰ πᾶνε νὰ ροδίσουν μὲ τὸν ἀγέρα καὶ τὴ χαρά. Αἰφρῶς γαλήνη ἀχνοφέγγει στὸ βλέμμα τους. Φοροῦν παστρικά ντριλίνα ροῦχα καὶ καφετιά σάνδαλα. Στὰ χέρια τους βαστοῦνε κλαριά, φύλλα καὶ πρασινάδες ἀπὸ τὰ δέντρα. Δυὸ τρία πιδὲ μεγάλα π' ἀκολουθοῦν, σηκώνουν θριαμβικά ἓνα στενόμακρο μπλοῦ χαρταετό, ποῦ ἡ ἀτσάκιστη γυαλάδα του σοῦ δίνει καὶ καταλαβαίνεις ὅτι μόλις ἀρματώθηκε καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ μαγαζὶ καὶ πὼς δὲν πήρε ἀκόμα τὴ γνωριμιὰ τ' ἀνέμου. Λίγο παρέκει τους, μιὰ γυναῖκα μὲ καστανὰ μαλλιά, ντυμένη κάτασπρα, λαφροπατάει λές καὶ διαθαίνει ἀφροῦς.

Ἡ πρώτη τετράδα σχεδὸν κοντοζύγωσε, περνᾷ τὸ πλατύσκαλο τῆς σιδερένιας ἐ-

ξώπορτας. Τὰ μάτια μὲ τὴ λαφριά γαλήνη στὸ βλέμμα, πέφτανε ἀφοθα στοὺς δυὸ ἄνθρώπους. Χαρωπὴ «καλημέρα» ἀντηχεῖ.

Κεῖνοι πανιάζουν κι' ἀπομένουν.

Στὴν αὐλὴ πιδὲ ὕστερα μὲ τὴ μαντέμινη βρύση, σκορπιοῦνται χεῖμαρρος οἱ παιδικές φωνές. Κάπου σὲ μιὰν ἄκρη γίνεται σύσκηψη γιὰ τὸ πέταγμα τοῦ χαρταετοῦ.

—Θέλει κι' ἄλλα σκουλαρίκια!... ξεφωνίζει ὁ Σθῆγκος.

—Ὅ,τι θὰ πεῖ ἡ κυρία! ἐπιμένει ὁ Θωμᾶς.

Ἡ ψηλὸς ὁ διευθυντὴς μὲ τὸ σκληρὸ κολλάρο, ποῦ ἔχει κατέθει μουδιασμένους μὲ κάποιον γραμματικὸ καὶ προσέχει τὴν κίνηση, στερηλώνοντας τὰ τόξα τῶν γυαλιῶν του, ἀρχίζει νὰ κάνει σχέδια μὲ τὸ χέρι του.

—Ἐλάτε δά, ἐλάτε! ξεφωνίζει μόλις βλέπει τὴ γυναῖκα μὲ τὰ καστανὰ μαλλιά. Μὲ τὸν κύριο συνάδελφο ἐδῶ, συζητοῦμε γιὰ ὅσα, λέμε πόσους καὶ πόσους τρόπους δὲν μεταχειριστήκαμε στὸ παρελθὸν χωρὶς ἀποτέλεσμα...

—Μὲ συγχωρεῖτε, δυὸ λεπτά... ἀποκρίνεται χαμογελώντας ἐκείνη καὶ σκύθει καὶ δένει τὸν ἐπίδεσμο ἀπὸ τὸν λαϊμὸ ἑνὸς παιδιοῦ ποῦ ἔχει κάνει ἐγχείρηση.

—Ὅυτε ὁ Σθῆγκος, οὔτε ἡ ἄλεπού ὁ Τάσος, οὔτε... οὔτε... ψελίζουν ἔξω στὴ σιδερένια ἐξώπορτα χλωμά τὰ χεῖλη τοῦ ξεραγκιανοῦ μὲ τὴ παπαγαλία μύτη...

—Θᾶναι μάγα ἡ λαλιά της! κάνει σοθάρὰ ὁ ἄλλος ἄνθρωπος καὶ σκύθοντας, προχωρεῖ, σέρνει τὰ πόδια του πάνω στὸ πεζοδρόμιο.

ΣΩΤΟΣ ΚΟΜΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΤΑΝ ΝΙΚΗΣΗΣ

Πέφτεις...

σηκώνεσαι ξανά και πάλι πέφτεις,
φτωχέ οδοιπόρε και τὸ δρόμ' ἔλο τραβάς
ἄλλοτε μὲ τὴν νικηφόρα δάδα
ὀρθόστηθος σ' ὀρίζοντες κοιτᾶς,
κι' ἄλλοτε μὲ τῆς τύψης τῆ γλωμάδα
σ' ὄνειρα μαῦρα ζεῖς ἀράδα,
καὶ τὸν ἀγῶνα παρατᾶς.

Κι' ἔλο σηκώνεσαι και πέφτεις ἀνθρωπέ μου
θεῖε ἀγωνιστή... -φτωχέ ἑαυτέ μου.

Τὰ ματωμένα γόνατα σημάδι

τῆς πάλης τοῦ φωτός μὲ τὸ σκοτάδι.

Κι' εἶναι ἀνήλεη ἡ πάλη, κι' ὁ ἀγῶνας,
κι' εἶναι οἱ ὀχθροί σου ἄμετρα φουστάτα,
κι' εἶναι μεστή ἀπ' ἀγκάθια ἔλ' ἡ στράτα,
κι' εἶναι μακρὰ-ὁ φωτεινὸς ξενῶνας-
Κάποια ἁμαρτία λὲς κάποια κατάρρα
τὰ βήματά σου..., τὴ ζωὴ σου κυριεύει,
καὶ σὲ κρατᾶ μακρὰ ἀπ' τὴ λαχτάρα
ποῦ ἡ ἄρρωστη ψυχὴ σου τὴ γυρεύει.

Ὅμως:

ποτὲ δὲν πρέπει νὰ δευλιάσης στρατοκόπε

τὴ λύτρωση γιὰ νάβρης ποῦ ζητᾶς

πρέπει σφιχτὰ στὰ χέρια νὰ κρατᾶς

τὸ θεῖο λίθαρο... Καὶ τότε

ἡ σπίθα ποῦ λουφάζει μὲς τὰ στήθια

θὰ γίνῃ φῶς,... Ὀδηγητὴς,... Ἀλήθεια,

τὸν κόσμον τὸν παλὸ σου θὰ γκρεμίση

πάθη, ψευτιὲς ἀνθρώπων,... μίση

θ' ἀφανίση,

καὶ θὰ ξανοίξῃ

ἀπ' τὰ μαῦρα σου τὰ βύθια

Νέα Ζωή... Μεγάλ' ἀλήθεια.

-Νέα ζωή-

θὰ σκορπιστοῦν τὰ θάμνη

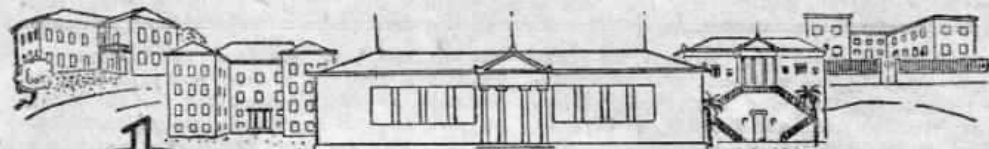
θ' ἀνθίσουνε βουνά, θ' ἀνθίσουν κάμποι

κι' ὁ κόσμος γύρω σου θὰ λάμνη

κι' ἡ κάθε πράξη σου, καθῶς

Ἐκεῖνος... ποῦ σοῦ χάρισε τὸ φῶς.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΒΥΣΗΣ

Φοιτητική Στήλη

Η ΝΕΑ ΚΛΗΣΙΣ

Τό φθινόπωρο τοῦ 48 φέρνει τόν Ἑλληνα φοιτητή ἔμπρός σέ νέα προβλήματα καί σέ νέα καθήκοντα, ἔμπρός σέ μιὰ νέα κλήσι. Ἡ ἐφεστεινὴ ἀτμόσφαιρα, πῶς ἠλεκτριωμένη Ἰσως ἀπὸ ἄλλοτε, εἰρησὶ καί ἀχαρη, σάν νά κρύβη πίσω ἀπ' τοὺς συννεφιασμένους τῆς ὀρίζοντες νέους κινδύνους κι' ἀπειλές νέων καταστροφῶν. Ἐξακολουθοῦν τὰ χρόνια μας τὴν πορεία τους μέσα στὴν πῶς τραγικὴ περίοδο τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ γενικοῦ οἰσμοῦ καί φωτιᾶς πῶς δοκιμάζει τὰ ἔργα ἀνθρώπων, ἰδῶν, ἐλόκληρων πολιτισμῶν. Ἐποχὴ πάλης καί ἀγωνίας ἀποπνευκτικῆς, κάτω ἀπ' τὸ θαμπὸ φῶς ἐνός τραγικοῦ μεγαλοῦ διαχρῶμένου παντοῦ.

«Μὰ ἔπρεπε στὴ δική μας ἐποχὴ νά συμβαίνον ὅλα αὐτὰ;» Τὸ συνηθισμένο παράκονο πῶς ξεφεύγει ἀπὸ χεῖρ πολλῶν νέων, ἀλλὰ—γιά νά εἰμαστε κάπως εἰλικρινεῖς—ποτισμένο κάποτε μὲ τὸ δηλητήριο τῆς φυγῆς, πῶς στὴ στρατιωτικὴ γλῶσσα λέγεται λιποταξία. Ἰσως, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀκριβῶς νά εἰτοιμάζεται ἀθόρυθα καί ἡ δόξα τῆς γενεᾶς μας. Γιατί στὴν φοβερὴ αὐτὴ δοκιμασία καλοῦνται νά μετασχούν πρῶτοι οἱ νέοι, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἡλικία τῆς θυσίας καί τῆς δημιουργίας, καί μάλιστα τὰ μορφωμένα νεῖατα. Ὅχι σάν θάταται καί ἄβουλοι κριταί τῆς σκληρῆς προσπάθειας τῶν ἄλλων ἀλλὰ μὲ μιάν ἀπάντησι καταπραυτικὴ. Μὲ τὸν ἀγῶνα τὸν χριστιανικό. Δυσκολίες ἀτομικῆς ὑπάρχουν, πολλές—ἀλλὰ καμμιὰ δὲν θά πρέπη νά μᾶς συντρίψη. Τὰ μονοπάτια ἀνηφορικὰ καί ἀπειτοῦν ἀνάβαισι ἐπίπονη κι' ἐξαντλητικῆ. Ἀλλὰ ὁδηγοῦν χωρὶς παρέκκλισι στὴν ἐλόφωτη κορυφὴ τῆς νίκης, στοὺς ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες τῶν χριστιανικῶν κόσμων τῆς ἀγάπης καί τῆς εἰρήνης. Μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς καί στῆς δυνατότητας ἐποχῆ, ἀπαιτεῖ πραγματικὰ μοναδικῶς καί μεγαλειοῦδας ἀγῶνας γιά νά ὁδηγήσῃ σὲ μιὰ μοναδικὴ κι' εὐτυχημένη νίκη. Καί ἡ ἀπάντησι τοῦ κάθε σπουδαστοῦ στὴ νέα κλήσι τοῦ φθινόπωρου τοῦ 48 θά ἔχη θραυκὴ σημασία. Γνωρίζουμε πῶς θά εἶναι ἀναποτρεπτο ἡ ἐνν ἀκόμη εἰρησὶ ἀπὸ καινούργια θλιβερὰ εἰρησὶα ἢ μιὰ καινούργια ἀνάβασι τοῦ κόσμου ὅλου πρὸς τὴν πρόοδο, μέσα ἀπὸ τῆς λεωφόρους τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

ΣΤΡΟΦΗ 180 ΜΟΙΡΩΝ

Μιλοῦν τώρα τελευταῖα γιά τὴν ὀριμότητα τῶν νέων μας. Καί δὲν ἔχουν ἄδικο. Ὁ μορφωμένος νέος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς δὲν ἐπιδέχεται:

καμμιὰ σύγκρισι μὲ τὸν νέο πῶς ξέραμε πρὶν ἀπὸ μιὰ δεκαετία. Μέσα στῆς πολυποικίλης δοκιμασίας, ἔχει ὀριμώσει πῶς ὁ φοιτητὴ τῆς ἐποχῆς μας. Πέρασι μὲ ἀπὸ τὸ καμινὴ τῆς κατοχῆς, τὸν κινῆγγσαν ἀνθρώποι—λύκοι, ζῆ ἀκόμα ἐναν τιτάνιο ἀγῶνα.

Ἡ ὀκτάχρονη αὐτὴ σκληρῆ πείρα ἔκανε τὸ φοιτητὴ μας νά νοιώσῃ, ὅτι ἡ περιφρόνησι πρὸς τῆς πνευματικῆς ἀξίας ἰσοῦται μὲ τὴν πλήρη ἀρνησι κάθε πολιτιστικῆς δυνατότητας. Εἶδε ὡς πῶς ἀφάνταστο σημεῖο διαφθορᾶς ἐξελλίχθηκε ὁ ἐγωκεντρικὸς. Ἄκουσι τὸ τραγοῦδι τῶν «νικημένων τῆς ζωῆς», μέτρησι τὰ ἑκατομμύρια τᾶφους τῶν νέων σάν σύμβολα ἀποτυχίας καί τὸ αἷμα τοῦ πάγῶσι στῆς νεανικῆς τοῦ φλέδας.

«Ἐίδαμε, πάθαμε, μάθαμε, ξέρουμε τώρα», εἶπαν οἱ νέοι μας. Καί ἔκατοντάδες φοιτηταί, νεαροί ἐπιστήμονες, γύρισαν τὸ τιμόνι τῆς ζωῆς τους κατὰ 180 μοίρας. Ἐξέφυγαν ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ θανάτου καί προχῶρησαν πέρα ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ρουτίνα. Ἀνεκάλυψαν τότε μιὰ καινούργια γῆ. Κι' ἡ καινούργια γῆ ἦταν ἡ ζωντανὴ πείρα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Φρέσκοι, καθαροί, δυνατοί στὴν αἰσιοδοξία τους καί χαροῦμενοι γιά τὴν ἐλπίδα τους, ξαναβάδισαν τὸν «λίθον τῶν ἐξουθενωμένων» εἰς «κεφαλὴν γωνίας». Ἐνοιώσαν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κάθε ἄλλο πᾶρ ἑνας τρόπος φυγῆς. Βρῆκαν κοντὰ Του τὸ «δυναμικὸ ἰδεῶδες». Ὅσοι εἶχαν δοκιμάσει πρῶτα τὸ κενὸ τῶν ἀπραγματοποιήτων ἰδανικῶν, ἀνεκάλυψαν τώρα ἰδεῶδη ἀληθινὰ πῶς θ' ἀγωνισθοῦμε νά τὰ κάμωμε πραγματικότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰσιοδοξία πείρα ὅλων ἐκαίτων πῶς μὲ μιὰ τέτοια στροφή στὴ ζωὴ τους γνώρισαν τῆς νέες χῶρες τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν.

ΜΕΤΑ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ

Οἱ λίγες αὐτῆς γραμμῆς ἀπευθύνονται κυρίως στοὺς νέους τῶν ἐπαρχιῶν. Πολλοὶ νέοι πῶς πέρασαν τὸ φετεινὸ τους καλοκαίρι στὴν ἐπαρχία καί ἄλλοι πῶς μόνον μόνιμα στὴν Ἑλλάδα τῶν κάμπουν καί τῶν νησιῶν, ἀνάπτυσαν μιὰ ἀξιόλογη ὄρασι. Φρόντισαν μὲ ὅλας τῆς δυνατόμας νά φέρουν σὲ κύκλους εὐρύτερους ἢ στενότερους, σὲ μορφωμένους καί σὲ ἀγράμματος, ἀνάμεικα στὴν παιδικὴ ἡλικία καί στὰ ἀγορτοπαιδα, ὅπου τοῦς δόθηκε ἡ εὐκαιρία, τῆ δροσῆ τῆς Χριστιανικῆς ἀδρας. Κι' ἐπέτυχαν. Οἱ κόποι τῆς εἰδωσαν καρποῦς, ἀλλοῦ περισσότερους, ἀλλοῦ λιγότερους—στὸ φανερὸ τοῦλάχιστον. Παντοῦ ὅμως ἡ θερμὴ προσπάθειά τους εἰδείσε τοὺς καρποῦς τῆς χριστιανικῆς ἀναμορφώσεως καί πρῶ-

τα απ' όλα στον εαυτό τους. Ζόγισαν τον χαρακτήρα τους, μέτρησαν τις δυνατότητες που έχουν, είδαν την πνευματική τους άκμή όπως είναι, χωρίς επικαλύμματα, και άσφαλως θα έβγαλαν και τα άπρακτά συμπεράσματα. Έξασφάλισαν μεγαλύτερη άγωνιστική διάθεση — κι αυτό είναι το σπουδαιότερο. Στη σπορά που άφθονα σκόρπισαν, ίσως να ένοιωσαν στον εαυτό τους τον κόπο μαζί με τον έρωτα, σε μερικά έμποδια άναπάντεχα μπορεί να έλειψε ή μεγάλη άποφασιστικότητα κι' ακόμη ίσως να παρουσιάσθηκαν κι' άλλα κενά. Άνθρωπινα όλα αυτά, αλλά έξαιρετικά ώφέλιμη ή διάγνωση τους, γιατί παρουσιάζεται έτσι άνάγκη για το έδαφος και οι τομείς του χαρακτήρος μας που χρειάζονται μεγαλύτερη πρόοδο κι' έπιμονη καλλιέργεια.】

Γι' αυτό και ο χειμώνας δέν θα πρέπει να περάσει άνεκμετάλλευτος, χωρίς νέες έπιτυχίες, κυρίως στο πεδίο του καθάρτισμοδ. Η στασιμότης στον Χριστιανισμό λένε πως θυμίζει κατά ένα βαθμό την τελαμία, τη δειλία ή κι' αυτή την παρακμή στην πνευματική ζωή. Άλλ' αυτά όλα έχουν άρνητική θέσι άπάναντι στον Χριστιανισμό. Γι' αυτό με άνανωμένο το πνεύμα της μαθητείας και της σπουδής, τη διάθεση για φυσικό πλουτισμό, θα πρέπει να περάσουμε και τον χειμώνα αυτό. Μισά τα πρώτα βήματα συνέχισι, άγνωστε φίλε της άπαργίας, τον άγώνα σου. Και πάνω απ' όλα ως θελήσουμε με άπλότητα και ειλικρίνεια να αδηύουμε τη γνώμημας με πρόσωπα ώριμότερα, με συνεργάτες μας που βρίσκονται στη δική μας περιοχή ή στο κέντρο. Μόνος του είναι σχεδόν άδύνατο να άγωνισθ ή και να νικήση κανείς στον χριστιανικό άγώνα.

Ο ΦΟΙΤΗΤΗΣ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Όλο το χρόνο σχεδόν ο φοιτητής της χριστιανικής κίνησης βρίσκεται δίπλα στο παιδί. Η παιδική ψυχή του είναι πολύ γνώριμη. Στο Κατηχητικό, στην Όμάδα, στη Λέσχη, στην έκδρομή, έρχεται σ' έπαφή με τα προβλήματα, τις δυσκολίες, τα ζητήματα του παιδιού. Γίνεται έτσι ο μεγάλος του φίλος, που θέλει και μπορεί να τον βοηθήσει φυσικά.

Το καλοκαίρι όμως του δίνει ακόμη μεγαλύτερες εχθαιρίες. Η παιδική κατασκήνωση γίνεται για τον φοιτητή μας το κυριότερο πεδίο δράσεως. Μία καλή κατασκήνωση είναι πάντα ένα άρραστέρη: χαρακτήρων. Κάτι που δίνει στην εδπλαστή παιδική ψυχή φτερά δημιουργικά, χαρούμενη αντιμετώπιση της ζωής. Και ή σκέψη του φοιτητού που άσχολείται με το παιδί είναι το πως θα μπορούσ ή βοηθήσει τις άπλές αυτές ψυχές.

Μαζί με το παιδί, στην έκπαιδευτική ώρα, στο μπάνιο, στα γαλήνια της προσευχής βραδυά, στην ψυχαγωγία, πέρασε τους καλοκαιρινούς του μήνες. Το παιδί έρχεται σε πρώτη γνωριμία με την Άγια Γραφή. Νοιώθει την αξία της. Παίρνει από και τα συνήματά του. Έτσι γίνεται

η ή ζύμη στο γυμνάσιο του, έπιδρα στο σπ ή του, δίνει απ' το δικό του παλμό και στην κοινωνία. Νοιώθει την άποστολή του, και ζητάει να γίνει κι' αυτό δημιουργός, μικρός Ιεραπόστολος. Δουλεύει και τραγουδάει: «Μία καινούργια Έλλάδα θέμε, μία Έλλάδα του Χριστού».

«ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ»

Είναι ο τίτλος ενός μικρού βιβλίου που κυκλοφόρησε ή «Χριστιανική Φοιτητική Ένωσις» στις άρχές του καλοκαιριού. Τέσσερες διαλέξεις είναι το περιεχόμενό του, γραμμένες από τον Άλέξανδρο Γκιόλα (Γ. Βαρίτη), τον άξιστατον αυτόν έργατη της χριστιανικής φοιτητικής κίνησης στην Έλλάδα. Οι δύο άπευθύνονται ειδικά σε νέους και οι υπόλοιπες είναι κριτικές μελέτες για τη θρησκεία και το Είκοσιένα.

Οι ασλίδες των «Μηνυμάτων» δίνουν κατευθύνσεις, μιλούν για τους νικημένους της ζωής, γι' αυτούς που διατάζουν μπροστά στο φως, για την «αίωνία νεότητα». Καθώς τα διαβάσεις, αισθάνομαι να έσηηδά από τις γραμμές τους ή πνευματική ρώμη του συγγραφέα. Η δυνατή έκφραση του ποιητού δίνει μία ερροερότητα και ένα παλμό που θυμίζει τον ρυθμό της οικοδομής, της δημιουργίας ενός νέου κόσμου. Στις δύο τελευταίες διαλέξεις διαφαίνεται καθαρά ή άκταμένη μόρφωση του Ά. Γκιόλα, έχει πού προσφέρει νέες άπόψεις, πρωτότυπες αλλά και θεμελιακής αξίας. Όποιος ζητάει κατευθύνει και γραμμές κοσμοθεωρίας μέσα στη σημερινή ζωή, θα άποκομίσει από τη μελέτη του μικρού αυτού βιβλίου πολύτιμα ερήματα. Δέν είναι βιβλίο που συνισά την άτομική ήρεμία και την άδιαφορία προς τους ήρωμας. Καλεί σε άγώνες, σε θυσίες και αυτό είναι το μήνυμά του. Το όλο βιβλίο έχει θαυαία χαραγμένο στις ασλίδες του το πνεύμα του ποιητού. Είναι ένας νέος που άπευθύνεται προς τους νέους και μιλάει για τον Νέο τον μοναδικό.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

— Η ζωή στην κατασκήνωση, όταν μάλιστα είναι φοιτητική, είναι κάτι το άξιστατο. Η «έδωδής κοινωνία» των είκοσι ήμερών ύστερα από ένα χειμώνα εργασίας, σε μία έξοχη, χαρίζει μία γενική τόνωση σ' όλόκληρη την προσωπικότητα. Έφ' όσον υπάρχουν ώριμότερες προϋποθέσεις που περιλαμβάνουν λεπτομέρειες αλλά και γραμμές κατευθύνσεως, το «βιωμά» της έχει πολύτιμη αξία. Ένας φοιτητής έλεγε πώς «στην κατασκήνωση έζησα τις καλύτερες μέρες της ζωής μου». Και δέν είχε καθόλου άδικο στο συμπέρασμα αυτό.

— Η Χ.Φ.Ε. από τα χρόνια της κατοχής θεώρησε άπαραίτητη τη διοργάνωση θερινών φοιτητικών κατασκηνώσεων, σαν ένα μεγάλο βοηθητικό μέσο για την εργασία της. Εφέτος, παρά τις στρατεύσεις, στην Άγία Παρασκευή, στη φοιτητική κατασκήνωση, έλαδαν μέρος 75 φοι-

τητα και στην κατασκήνωση του Β'. Τμήματος 105 φοιτητές. Η έντονη πνευματική τους ατμόσφαιρα συνετέλεσε στην ανανέωση αποφάσεων και στη δημιουργία καινοουργιών...

— Όλο το καλοκαίρι δὲν ἐσταμάτησε οὔτε λεπτό ἢ ἐργασία ἢ χριστιανική ἀνάμειξη στοὺς νέους. Ἀπ' τὸν νεκρὸ ἐλευθερωτῆ στρατιωτῆ τῶν τελευταίων σκληρῶν ἀγώνων, ποὺ γίνεται ὁ πνευματικὸς ἐδηγὸς στὴ διμοιρία του, στὸν λόγο του, ὡς τὸν φοιτητῆ ποὺ ἀνακλάσσει μὲ προσπάθειες πολιτισμοῦ τῆ ζωῆ τοῦ χωριοῦ του ἢ παραστέκεται στὸ πλευρὸ τοῦ ἀναρτόπληκτου παιδιοῦ, παντοῦ τὰ χριστιανικὰ νειῶτα σκορποῦν τὸ μήνυμα τοῦ λυτρωμοῦ. Ἡ δρᾶσι τους εἶναι ἡ πρωτοπορεία γιὰ μιὰν ἀληθινὰ καινούργια κοινωνία.

— Ἐκτός ἀπὸ τῆ φοιτητικῆς κατασκήνωσης, στὶς κατασκήνωσεις τῶν «Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων» (Χ.Μ.Ο.) φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριες ἔλαβαν μέρος ὡς στελέχη, ὁμαδάρχαι κλπ. Οἱ κατασκήνωσεις τῶν Χ.Μ.Ο. περιέλαβαν πάνω ἀπὸ 1000 παιδιὰ στὶς δύο πρωτεύουσες.

— Μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τῶν Χ.Μ.Ο. ἔγιναν ἐπισκεψεῖς σὲ ὅλες τὶς κατασκήνωσεις τῆς Πεντέλης. Ἐπίσης, μέλη τῆς Χ.Φ.Ε. ἐπισκεψέθησαν κατασκήνωσεις στὴν Ἐκάλη, Ἄγ. Ἀνδρέα, στὸ Μετόχι, Καθεδρι, Βούλα κ. ἄ.

— Οἱ ὀκτὼ μεγάλες καὶ πολυπληθεῖς ἐπισκεψεῖς στὸ 423 Στρατιωτικὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ψυχικοῦ, ὅπου νοσηλεύονται τραυματία ἀπὸ τὶς μάχες τοῦ Γράμμου, ἄφησαν ἀληθινὰ ἐντυπώσεις. Τὰ τραγούδια καὶ ἡ συντροφιά τῶν νέων ἐνίσχυσαν καὶ παρηγόρησαν τὰ τιμημένα παλληκάρια μας.

— Ἄλλοι φοιτηταὶ καθὼς καὶ μέλη τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐργαζομένης Νεολαίας» ἐχρησίμευσαν ὡς στελέχη σὲ κατασκήνωσεις τῆς Δέσσης Ἐργαζομένου Παιδιοῦ. Ἐπίσης, στελέχη

ἀπὸ τὴν Χ.Φ.Ε. ἐστάλησαν καὶ στὰ Δωδεκάνησα (Ἄστυπάλαια), σὲ μιὰ παιδικὴ κατασκήνωση.

— Μέλη τῆς Ἐνώσεως συνέχισαν τὴν ἐργασία τους στὴν ἐπαρχία. Συγκεντρώσεις νέων καὶ παιδιοῦν, διαλέξεις, ὁμιλίαι, ἐξορμήσεις σὲ χωριά, ἦσαν τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὅποια κινήθηκε ἡ δραστηριότης τους.

— Εἰδήσεις σχετικὲς ἔχομε ἀπὸ τὰς Πάτρας, τὴν περιφέρεια Πύργου, ὅπου λειτουργοῦν καὶ μιὰ μικρὴ σχολὴ ἀναλφάβητων, ἀπὸ τὸν Βόλο, τὰ Τρίκαλα, τὴ Χίο, τὴ Ναύπλιο καὶ τὴν Τήνο. Στὴν Τήνο ἐσημείωσαν ἀξιόλογη ἐπιτυχία δύο διαλέξεις ποὺ ἔγιναν ἀπὸ μέλος τῆς Ἐνώσεως σὲ εὐρύτερο κοινό.

— Στὴ Θεσσαλονίκη ἡ μεγαλύτερη σημασία δόθηκε στὴν ἐργασία ἀνάμειξη στὰ ἀναρτόπληκτα παιδιὰ. Τὴν πρώτη θέσι κατέχει ἡ ἐργασία στὴν πρότυπη παιδοῦπολι τῆς Ἁγίας Τριάδος, γιὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ δοθοῦν περισσότερες λεπτομέρειες. Στὴν ὅραια τοποθεσία τῆς Νέας Ἐλβετίας τῆς Θεσσαλονικῆς λειτουργεῖ μιὰ κατασκήνωση ἀναρτόπληκτων παιδιοῦν, πάλι μὲ τὴν ἀδελφικὴ καθοδήγησι φοιτητῶν, σπουδαστῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ ἄλλων.

— Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ δρᾶσι τῶν στρατευμένων μελῶν τῆς Ἐνώσεως ἐξακολουθεῖ καὶ δυναμῶναι. Διαρκῶς ἐνισχύεται μὲ τὴν στράτευσι περισσότερων μελῶν τῆς Χ.Φ.Ε. Ἡ «Πρόνοια Στρατιώτου» σημείωσε νέα ρεκόρ στὴν ἀποστολὴ ἐντύπων πρὸς τοὺς μαχομένους. Παράλληλα πύκνωσε καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ ἀλληλογραφία μὲ στρατιώτες καὶ αξιωματικοὺς τοῦ μετώπου. Καὶ τὰ γράμματα αὐτὰ, κάπως διαφορετικώτερα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα, συντελοῦν ὥστε νὰ ἀναπτύσσεται ἕνας πνευματικώτερος σύνδεσμος, ἰκανὸς νὰ διατηρηθῇ κι' ὅταν κοπάσῃ ἡ σημερινὴ θύελλα.

Ο ΕΝΤΕΤΑΜΕΝΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(LIBÉRATION DE L'HOMME)

Είναι ο τίτλος ενός από τὰ τελευταία βιβλία τοῦ σοφοῦ κοινωνιολόγου Ad. Ferrière (Collection Action et Pensée No 3). Είναι: τόσο βαθύ τό βιβλίο αὐτό, πού λέει καί ὁ συγγραφεύς του θέλησας νά κλείσῃ μέσα σ' αὐτό ὅλη τή μακρόχρονη πείρα του, ὅλη τή μελέτη του, πάνω στά διάφορα προβλήματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ Ferrière, γνωστός ἀπό τίς δεκάδες τῶν βιβλίων του—πολλά ἀπ' αὐτά ἔχουν μεταφρασθῆ σέ περισσότερες ἀπό μιά εὐρωπαϊκῆς γλώσσας—μελετᾷ μέ τήν βαθύτητα πού τόν χαρακτηρίζει, τὰ αἷτια πού ὠδήγησαν τόν ἄνθρωπο στή σημερινή του δυστυχία καί δείχνει τόν τρόπο γιά τήν πνευματική του ἀπελευθέρωσι καί τήν κατάκτησιν τῆς χαρᾶς.

Τήν θλίψιν καί τόν πόνον, τά ζῶμα σήμερα ἔλοι μας. Τό σφάλμα ὁμως, τό κακό, τό σάπιον, πού ὠδήγησας σ' αὐτή τήν κατάστασιν, τό διαπιστώνομε, ἀλλά τό ρίχνομε συνήθως στούς ἄλλους. Σπάνια ἀνάμεσα στούς ἐνόχους τοποθετοῦμα καί τόν ἑαυτό μας. Ἐκεῖ ἀκριβῶς πού ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία, ὅσον ἀφορᾷ τήν κατὰστασιν τοῦ σημερινοῦ κόσμου, λέει ὁ συγγραφεύς, εἶναι ἡ διάγνωση. Ποιά εἶναι ἡ ἀρρώστια τῆς ἀνθρωπότητος; Ὁ πόλεμος εἶναι ἀπαράτητος; Ὑπάρχει πραγματική καί μόνιμη εἰρήνη; Πῶς εἶναι ἡ χαρὰ; Ἄτομισμός ἢ κοινωνισμός; Ἰσλαμισμός ἢ ρεαλισμός; Ἀλλά τὰ ἐρωτήματα καί πολλά ἄλλα, πιάζουν σήμερα τή σκέψιν τῶν ἀνθρώπων. Καί ὁμως ὁ κόσμος, βυθισμένος μέσα στόν βασιανιστικό πόνον, κουράστηκε πιά νά περιμένῃ... Ἀνοπομονεῖ, ζητᾷ βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς του, ζητᾷ τή σωτηρία του.

***

Μιά ἀπό τίς βραϊκές αἰτίαι πού ὠδήγησαν στό σημερινό κατάντημα, τονίζει ὁ σ., εἶναι ἡ φυγή ἀπό τήν πραγματικότητα. Ἡ λιποταξία. Ὑπάρχουν διάφορες κατηγορίαι λιποτακτῶν. Οἱ ἄνθρωποι πού ἀπό ἄπλη προκατάληψιν, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀρνούνται κάθε τι πού δέν τοῦς ἀρέσει, πού τοῦς στενοχωρεῖ.

Φεύγουν τήν πραγματικότητα καί ζητοῦν νά βροῦν ἀπόλαυσιν μέσα σέ ψεύτικη ἀτμόσφαιρα, μέσα στή λήθη. Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουμα, μαζί μέ πολλοῦς ἄλλους, τὰ θύματα τοῦ οἰνοπνεύματος καί τῶν ναρκωτικῶν.

Ὑπάρχουν καί ἄλλοι, πού ἄν μποροῦ κανεῖς νά ἐκφρασθῆ ἔτσι, λιποτακτοῦν πρὸς τᾶ ἔμπροσ. Οἱ ἀναχωρηταί. Προσοχή! ὁμως, φωνάζει ὁ σ. Χωρίς γυναικείους. Ὑπάρχουν ἄνδρες καί γυναίκες

πού φεύγουν τόν κόσμο. Ζητοῦν τή μοναξιά, μέ μοναχικό σκοπό νά ἀποσπασθοῦν ἀπό τή γῆ καί ν' ἀπερῶθοῦν στίς αἰώνιαι ἀλήθειαι, γιά νά τίς ζήσουν καί νά τίς ἀκτινοβολήσουν... Δέν πρόκειται γι' αὐτούς. Πρόκειται γιά κείνους πού φεύγουν τή ζωή γιά ν' ἀποφύγουν τή μάχην, τίς δυσκολίας, τόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Γιά κείνους πού δέν ἔχουν τή δύναμιν ν' ἀγαπήσουν τόν πλησίον του, ὅποτε εἶναι πολύ ἀμφίβολη ἡ εὐσεβεία τους καί ἡ ἀφοσίωσι τους στόν Θεό, ὁ ὁποῖος πρὶν ἀπ' ὅλα ζητᾷ τήν ἀγάπην πρὸς τόν πλησίον.

Ἐκεῖνο ὁμως πού ἀποτελεῖ τό σοβαρώτερον σφάλμα καί δημιουργεῖ τό περισσότερο θύματα, εἶναι ἡ ἀποκλειστική προσήλωσι τοῦ ἀνθρώπου στόν κόσμο τῆς βίης. Ἡ φυγή πρὸς τὰ πίσω. Ἡ προσκόλλησι τοῦ ἀνθρώπου στό ἐγώ, στόν μικρόν ἑαυτό του. Οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς κατηγορίας βλέπουν πάντα τόν ἑαυτό τους ὅμα τῶν σφαλμάτων τῶν ἄλλων. Αὐτοί ἔχουν πάντα δίκην. Ἐννοοῦν νά ζήσουν τή ζωή τους, ὅπως αὐτοί τήν καταλαβαίνουν, «ὅπως θέλουν».

Καθένας μας, λέγει ὁ σ., μιλάει γιά τό κακό, γιά τόν πόνον, γιά τίς καταστροφῆς πού ἐπεσοῦραυσε ὁ πόλεμος. Τό θέμα αὐτό βρίσκεται στό κέντρο τῶν συζητησῶν μας. Κάθε ἰδέα, ὁμως, καλλιτερεύσεως τῆς καταστάσεως, μετατίθεται στή μεταπολεμική ἐποχή. Μοιάζομε μέ γονεῖς ἀρρωστημένους πού περιμένουν νά γεννήσουν γερὰ παιδιά.

Καί ὁμως! Ἐκεῖνο πού ὀνομάζομα προχθές ἀκρότη, πρὶν ἀπό τόν πόλεμον, εἰρήνην, δέν ἦταν καθόλου ἀηχλαγμένο ἀπό τό στοιχείο τοῦ πόνου καί τῆς θλίψεως. Ἄρκει νά συλλογιστοῦμε γιά μιά στιγμὴ τὴν δυστοχιμένην ζωὴν τῶν μεταλλωρῶν, τὴν φτώχεια, τὴν δυστυχία, τὰ υποσιτιζόμενα παιδιά τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς... Ὁ πόλεμος ἐμφείνεται στά σφάλματα τῆς χθῆς, τῆς προπολεμικῆς, εἰρηρικῆς ἀκριβῶς, ἐποχῆς. Πολλοὶ ἀπολαστεύουν τό πρόβλημα καί μιλοῦν γιά ἐκματαλλευτῆς καί γιά θύματα, γιά νικητῆς καί γιά νικημένους στόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια ὁμως, λέγει ὁ σ., εἶναι ὅτι ὁ ἐγωισμός εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Οἱ κοινωνικῆς τάξεις χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ κόμματα κομματίζουν τό κοινωνικό σύνολο. Ὑπάρχει σήμερα περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε ἡ δίψα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἀλλά ὅς προσέφημα, τονίζει ὁ Ferrière. Δέν ἐννοοῦμα μέ τόν ὄρον αὐτό τὴν ἀπόλυτην ἰσοπέθωσιν μέσα στήν κοινωνία. Ἐννοοῦμα ἰσότητα ὅσον ἀφορᾷ τίς δυνατότητες γιά

τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς προσωπικότητος. Μισθὸν ἀνάλογον μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας του. Δικαιοσύνη πού δὲν θὰ ὑπελόγιζε τὴν ἀξίαν, τὴν προσπάθειαν, τὴν ἰδιαίτην προσωπικότητα, θὰ ἦταν καλύτερο νὰ ὀνομάζεται ἀδικία.

***

Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ὑπεραισθητὴ πραγματικότητος καὶ ἡ ἀποκλειστικὴ προσήλωσις μονάχα εἰς τὴν αἰσθητὴ πραγματικότητα ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα σφάλματα τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπὸ τῆς κυριώτερης αἰτίας τῆς καταστροφῆς του. Ἐπάρκει ἀδιόριστος σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἡ προσήλωσις εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἡ ἀρνησις τοῦ ἄλλου ἀποτελεῖ μεγάλο λάθος. Αὐτὸ ἀκριβῶς, συμπληρώνει ὁ Ferrière, εἶναι ἀντίθετον καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη, γιὰ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ψυχολογίαν, μέχρι χθὲς ἀκόμη, ὑπῆρχε μονάχα ὅτι, μὴ μποροῦν νὰ γίνῃ αἰσθητὸ. Κάθε τι ἄλλο ἦταν σκοτεινόν. Τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα πού μιλοῦν γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, σκοταδι. Ὅλη ἡ ἐπιστήμη εἶχε γιὰ βάση τὸν ἔμπειρισμόν καὶ τὴν αἰσθησιν. Γιὰ κάθε ἀμφιβολίαν, γιὰ κάθε ἀπορία, καταφεύγετε εἰς τὸ πείραμα. Τὴν ἴδιαν στάσιν πῆρε καὶ ἀπέναντι εἰς τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα, μὲ τὸν ἴδιον τρόπο θέλησε νὰ μετρήσῃ τὰ φαινόμενα πού ἀνάγονται εἰς τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος!

Γιὰ τὸν ἀληθινὸν ὁμῶς σοφὸ, τὸ Φῶς ἐρχεται ἀπὸ ψηλά. Τὸ κάθε τι τοῦ φαινομένου καθαρὸ καὶ ἀπλό. Ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀγάπη, ἡ ὁρασιότης εἶναι τόσο ἀπλά γι' αὐτόν. Βλέπει τὴν ὑπέρτατην διάνοιαν πού κυβερνᾷ. Αὐτός, ἀντίθετος, δὲν μπορεί νὰ καταλάβῃ καὶ μένου σκοτεινὸς γι' αὐτόν, οἱ φιλοδοξίαι, τὰ μίσση, οἱ ἀγῶνες ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Δυσκολεύεται ἀκόμη ἡ ἐνοήσις πῶς οἱ ἡθονές, πού εἶναι τόσο φευγαλέαι καὶ δημιουργοὺν θλιβεράς συνάψεις, ξεγελοῦν τόσους καὶ δημιουργοὺν τόσα θόματα. Σκοτεινὸς ἀκόμη τοῦ μένου τῶσε θεοσις καὶ ἀντιφατικὰς ὑποθέσεις τῆς ἐπιστήμης, τόσε ἐφευρέσεις πού χρησιμοποιήθηκαν εἰς τὴν καταστροφὴν. Ὅλα αὐτὰ τοῦ φωνάζουν ὅτι δὲν πᾶμε καλά, τὸν πείθουν ὅτι ἕκαστο πού φταίει, ἡ αἰτία θηλαδῆ τοῦ κακοῦ, τοῦ πόνου, τῆς πλάνης, εἶναι ἡ ἀρνήσις τοῦ ὑπεραισθητοῦ, τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπ' τὸν Θεόν.

***

Γιὰ νὰ πετύχῃ ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν ζωὴν του, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν «ἀπελευθέρωσιν» του καὶ νὰ κατακτήσῃ τὴν εὐτυχίαν, πρέπει, γράφει ὁ Ferrière, νὰ φέρῃ τὰ μυστικὰ τῆς ζωῆς. Καὶ τὸ πρῶτον μυστικόν τῆς ἐπιτυχίας εἶναι τὸ ὄραμα τοῦ ἑαυτοῦ μας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων. Ἄλλοτε σύμβολο τῆς θυσίας εἶχαν τὴν ἑλεμμοσύνη. Νὰ στεργῆθῃ ἐγὼ κατὰ γὰρ νὰ τὸ δώσω εἰς ἄλλον. Καὶ ὁμῶς! Ἡ ὑπέρτατη θυσία πού θὰ μὴ μὴ προσφέρωμε, καὶ πού θὰ γίνῃ πηγὴ εὐτυχίας γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, εἶναι ἡ θυσία

τῶν κατωτέρων ἐνοτικῶν ἐρμηθῶν καὶ τάσεων μας, ἡ θυσία τοῦ μικροῦ ἐγὼ μας. «Ἐάν μὴ ὁ κόσμος τοῦ οἴτου περὶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ...» Θάνατος πού δίνει ζωὴν εἰς τὴν ὅλην προσωπικότητά μας. Ἐάν δὲν πεθάνῃ τὸ ἐγὼ, ἡ ἑπαφὴ κι' ἡ σύνθεσις μὲ τὸν οὐρανὸν δὲν θ' ἀποκατασταθῇ ποτέ.

Ἡ προσπάθεια νὰ σκορπίσωμε στοὺς γύρω μας χαρὰ, νὰ συμβάλωμε εἰς τὴν ἁρμονίαν τοῦ περιβάλλοντός μας, εἶναι προσπάθεια πού ἔχει γιὰ ἀποτελεσματὸν τὴ δικήν μας εὐτυχίαν. Ἡ θυσία τοῦ ἐγὼ, ἡ μὴ προσαρμογὴ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὰ ἑγωκεντρικὰ ἐνοτικὰ μας, ἀλλὰ ἡ κυριαρχία μας ἐπάνω τους, ἀποτελεῖ τὸ οὐσιαστικώτερον στοιχεῖον τῆς πρόδου μᾶς εἰς τὴν ζωὴν.

Ἐνα μεγάλο μέρος εὐθύνῃς γιὰ τὴ σημερινὴν χρεωκοπίαν, λέγει ὁ Ferrière, ἔχει καὶ ἡ οἰκογένεια πού ἔλαχος τὸν προορισμὸν τῆς. Ἐλάχος ὅτι πρέπει νὰ δώσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων, ὀλοκληρωμένας προσωπικότητες. Ὁ ο. ἐπιμένει πρὸ παντός εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν. Πολλοὶ γονεῖς, γράφει, βιάζονται νὰ βάλουν τὰ παιδιά τους μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, πρᾶγμα πού δημιουργεῖ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα. Γεμίζουν τὴν ἐλεύθερον ἄερον τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν κινηματογράφον, τὸ θέατρο, τὸν ραδιόφωνον. Τοῦ δίνουν τροφὴν πού δὲν τοῦ εἶναι ἀφομοιωσίμη. Δημιουργοὺν κενὰ μέσα εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Καὶ ὁμῶς, ἕκαστο πού χρειάζεται γιὰ τὴν καλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ, νὰ αὐτῆθῃ «σοφία» καὶ ἡλικία καὶ χάριτι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἶναι τὸ ἀπαραίτητον καὶ πρὸ παντός τὸ ὄφελίμου.

Μονάχα οἱ χριστιανικὰς ἀξίαι εἶναι ἱκανὲς νὰ δημιουργήσωμε τὴν κατάλληλῃν προσηθίαν, μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ φέρῃ εἰς πέρας τὸν προορισμὸν τῆς. Καὶ ζητᾷ τόσο ἐπιτακτικὰ ἡ ἐποχὴ μας, τὴν νέα αὐτὴ θεμελίωσις...

***

Αἰσιπὸν ποτὸν θὰ ἀκολουθήσωμε; Ποῖος θὰ μᾶς ἀπελευθερώσῃ; Μονάχα ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν αἰὼνιαν ἀξίαν, ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸν Θεόν, τονίζει ὁ Ferrière, θὰ μὴ μὴ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τὰ θειοταῖα, ὅσοι ὁ ἀνθρώπος καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ τὴν προσωπικότητά του νὰ διατηρήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐκματάλλευσιν νὰ καταργήσῃ... Τὸ μοναδικὸν φάρμακον πού μᾶς χρειάζεται σήμερα εἶναι ἡ ἐπιστροφή.

Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀνοίγουν εἰς τὴν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν καρδίαν πόρτας πού μέχρι τότε ἦσαν κλεισμέναι. Τότε ὁ ἀνθρώπος ἀνυψώνεται εἰς τὴν μεγάλην κλίμακα τῶν ἀξιών. Εἶναι ἡ κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ, πού συνδέει τὴν γῆν μὲ τὸν οὐρανόν. Σκαλοπατὶ μὲ σκαλοπατὶ. Ἀπὸ ἀποκάλυψιν εἰς ἀποκάλυψιν. Μὴ καινούργια ζωὴ, εὐτυχισμένη παρουσιάζεται μπροστὰ τοῦ. Σαφηνιάζεται πού τόσο καιρὸν περνοῦσε διπλα εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, χωρὶς νὰ ἐκλυθῇ...

Μόνον ὁ Χριστιανισμὸς καταδικάζει τὴν στασιμότητα κι' ἀνοίγει μπροστὰ εἰς τὸν ἀνθρώπον δρόμους γιὰ ἀδιάκοπον πρόδον. Καὶ εἶναι φτιαγμένη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτὴν.

Χρειάσθηκα πολὺς καιρὸς γιὰ νὰ συνταλασθῆ τοῦ κατρακύλισμα τῆς ἀνθρωπότητος. Πολὺς καιρὸς χρειάζεται και γιὰ τὸ ἀνέβασμα. Θὰ γίνῃ ὁμοῦ ὁπωσδήποτε τὸ ἀνέβασμα αὐτό. «Καινοῦς οὐρανοῦ καὶ καινῆν γῆν, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα Αὐτοῦ προσδοκῶμεν ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ». Ὁ ἀνθρωπος, γάνοντας τὴν ἐπαχθίαν του μετὰ τὸν Θεό, ἔχασε τὴν πηγὴ τῆς Ἀρμονίας. Ἡ ἀποκάλυψις ὁμοῦ πού ἔφερε στὸν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μᾶς δίνει πάλι τὴν πηγὴ αὐτή.

Ἔχουμε τὸ δικαίωμα, ἐρωτᾷ ὁ σ., νὰ ἐλπίζουμε ὅτι ὁ 20ὸς αἰὼν βρίσκεται στὸ σκαλοπάτι μιᾶς θρησκευτικῆς ἀνοικοδομήσεως;

Κανείς δὲν μπορεί νὰ τὸ βεβαιώσῃ, ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος. Ὁ καθένας ὁμοῦ, συμπληρώνει, πού κατὰ λάβε τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας, τὴν αἰτία καὶ τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ, καλεῖται νὰ συμβάλῃ ὅσο μπορεί γιὰ νὰ βασιλεύσῃ στὸν κόσμο ἡ ἀγάπη, πού ἔφερε πρὶν ἀπὸ ἑκοσὶ αἰῶνας ὁ Ἰησοῦς Χριστός. «Ἐάν οὖν ὁ Γίος ἡμῶν ἐλευθερώσῃ, ὅπως ἐλεύθεροι ἔσομε...»

I. KAP.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἡ «Παγκόσμιος Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ὀμοσπονδία» ἐκυκλοφόρησε ἕνα βιβλίο τῆς γιὰ τὴ «Χριστιανικὴ ἠθολογία στὴν ἀντίστασι» (Christian Witness in the Resistance). Εἶναι ἡ ἐκθεσις τῆς παύρας μερικῶν ἀπ' τὰ μέλη τῶν χριστιανικῶν φοιτητικῶν κινήσεων τῆς Εὐρώπης στὰ χρόνια 1939—1945. Τὰ κεφάλαια αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, πού παρουσιάζουν περισσότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν χριστιανὸ φοιτητὴ, ἀλλὰ καὶ, γενικώτερα, γιὰ τὸν χριστιανὸ διανοούμενο, εἶναι τὸ πρῶτο, «χριστιανικὴ ἠθολογία», γραμμένο ἀπ' τὸν Philippe Maury, καὶ τὸ τελευταίον, «τὸ μάθημα καὶ ἡ ἀπάτη», τοῦ Andreas Schanke. Σ' αὐτὰ τὰ δύο κεφάλαια ἔχουν συνοψισθῆ τὰ βασικώτερα συμπεράσματα τοῦ βιβλίου καὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀντιτάσεως ἀπ' τὴν χριστιανικὴ ἀποψί.

Τὸ πρῶτον συμπέρασμα ἀπ' τὰ χρόνια αὐτὰ τοῦ πολέμου ἦταν, ὅτι «οἱ Χριστιανοὶ ἀνεγνώρισαν πιὸ καθαρά, ὅτι ἐξωστρέφουν ριζικὰ ἀπ' τὸν κόσμο». Αὐτὸ βέβαιον δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ, πῶς σημαίνει ἀποτράχηνμα ἀπ' τὸν κόσμο ἢ ἀξιαφορία τῶν χριστιανῶν γιὰ ὅτι γίνεται μέσα σ' αὐτόν. Κάθε ἄλλο. Τὰ χρόνια αὐτὰ ἴσα-ἴσα «διδάξαν ἔδωκε τοὺς χριστιανούς νὰ παίρνουν στὰ σοβαρὰ τὴ ζωὴ τους μέσα στὸν κόσμο. Ἀνεκάλυψαν οἱ Χριστιανοί, ὅτι ὠρισμένη τους παῖρα ἀπ' τὴ ζωὴ, πού ἄλλοτε τοὺς φαινόταν ἔσχατη μὴ τῆ θρησκευτικῆς βίωσι, στὴν πραγματικότητά τους ἔσπαρξεν πρὸς αὐτή. Μὲ λίγα λόγια, ἀνεκάλυψαν, ὅτι ὁ Κύριος ἀπαιτοῦσε κι' αὐτὸς πλήρη ἀφιέρωσι κι' ὅτι ὁ Χριστιανὸς δὲν ἔχει λιγώτερον ἀπ' τοὺς ἄλλους ὀλοκληρωμένη ἀντίληψιν τοῦ κόσμου» (σ. 10). Γενικά, ἡ περίοδος αὐτὴ τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατὰ τῆς βοήθησε τοὺς Χριστιανούς, νὰ διώξουν τίς

φουδιαθῆσεις πού εἶχαν, ὅσο τὰ πράγματα πῆγαιναν ἄρα (σ. 11).

Εἰδικώτερα ἡ συμπετοχὴ στὴν ἀντίστασι τοὺς ἔβαλε μπροστὰ σὲ πολλὰ καὶ βασικά προβλήματα συνειδήσεως, πού σὸ τὸ τέλος καταλήγουν σ' ἕναν στενωτὸρον σύνδεσμο μετὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας του (σ. 16-18), τοὺς ἔμαθε τὴν ἀξία τῆς κοινωνίας (σ. 20-21) καὶ μάλιστα τῆς «ὁπερτυσιτικῆς», τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας (σ. 22), ἐνῶ ἡ ζωὴ μέσα στὰ Πανεπιστήμια μετὰ τὸν στενωτὸρον σύνδεσμο μεταξὺ καθηγητῶν καὶ σπουδαστῶν, μετὰ τὸ γενικώτερον τῆς ἐνδιαφέρον, τῆρα κατὰ ἀπ' τὸ χροῖμα τῶν πανεπιστημίων τοῦ Μεσοῦ (σ. 23).

Πόση ὁμοῦ ἀξία ἔχει ἡ χριστιανικὴ πίστις γιὰ τὴν καθημερινὴ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, φαίνεται καὶ ἀπ' τὴν ἀντιπαροβολή, πού γίνεται ἀνάμεσα στὴν ψυχικὴ κατάστασι, πού ἔχουν ἀπ' τὸ ἕνα μέρος τὰ μέλη τῆς ἀντιτάσεως, πού πιστεύουν στὸ Χριστὸ καὶ ἀπ' τὸ ἄλλο ἕκαστα πού ἔχουν ἄλλη, ἀντίθετη, πίστι. Ὅσοι δὲν βασίζονται στὸ Χριστὸ ζητοῦν σήμερα νὰ ἐπαρμόσουν καὶ ἐφαρμόσουν μεθόδους καὶ τίς ἀρχὲς ἀκριβῶς ἐκείνες, πού οἱ ἴδιοι σὺν ἀγωνιστῆς τῆς ἀντιτάσεως εἶχαν καταπολεμήσει. Ἀπ' τὸν «ἀμοραλισμὸ» τοῦ σκαπτικιστοῦ πού δὲν μπορεί νὰ διῆθ νόημα στὴν ἠθικὴ ἐπιταγή, εἶναι εὐκόλον νὰ πέσει κανεὶς στὸν καθαρὸ μηχανισμό, πού π.χ. κρύβεται ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸν «παρξισμό» τοῦ Sartre στὴ Γαλλία. Τὸ «πάντα μοι ἔξεσι» μπορεί νὰ τὸ χρησιμοποίησῃ μόνο ὁ Χριστιανός, γιὰτὶ οἱ ρίζες τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, πού φθάνουν μέχρι τοῦ Θεοῦ, τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοῦ νὰ καταντήσῃ στὸν ὀλοκληρωτικὸ σχετικισμό, πού δὲν νοιῶθε: τὸ ἀπόλυτον κύρος τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Ὁ ἠθικός καρπὸς τῆς ἀντιτάσεως εἰς ψυχῆς λιγώτερον λεπτῆς ἦταν ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπογοήτευσι γιὰ ὅλας τίς ἀνθρώπινες ἀξίες. Γιὰ ν' ἀγωνισθοῦν ἀποτελεσματικὰ, μεταχειριστήκαν κάθε μέσο κι' ἔτσι κατὰλήξαν νὰ μὴ πιστεύουν σὲ τίποτα. Καὶ ὅταν ὁ ἀνθρωπος δὲν πιστεύῃ σὲ τίποτα, τότε ὁ μόνος δρόμος γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀπελπισία εἶναι ν' αὐτοδικαιωθῆ, ἀναλαμβάνοντας δρᾶσι, τὴν πιὸ βίαια δρᾶσι, πού εἶναι δυνατὴ. Κι' ἔτσι ὁ κόσμος εἶναι πλήρης γυρίζουμε ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου ἐκινήσαμε—στὸ ναζισμό» (σ. 24).

Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἀξία τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Εἶναι σὺν τὸ ἄλλοτι, πού ἐνῶ ἐξωτερικὰ ἀφίνει τὰ φαγητὰ ὁμοια μετὰ τὰ ἀνάτα, ἐν τούτοις τοὺς δίνει καὶ τὴν νοστιμάδα καὶ τὸν συντρεῖ ἀπ' τὴν ἀποσύνθεσι.

Γιὰ νὰ ἐπιτυχηθῆ ὁμοῦ σήμερα τὸ ἀποτέλεσμα αὐτό, πρέπει οἱ Χριστιανοὶ νὰ συνεχίσουν τὸ μάθημα, πού ἤρξαν στὴν ἀντίστασι. «Ἡ ἀντίστασις ἦταν σχολαστικὴ θυσία» ἀπάρρησις ἀνέσεων, ἀσφαλείας, χρήματος καὶ προσωπικῆς δόξης, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐπιτυχία ἐνός ἰδεώδους, ἢ ἀσφάλεια τοῦ συνδίου, ἢ ἀναγέννησις τοῦ ἔθνους καὶ ἡ κοινὴ νίκη» (σ. 26). «Ἀπαλλαγθήκαμε ἀπ' τὴν εἰδωλολατρεία τῶν ἀνέσεων, ἀνακαλύπτοντας ὅτι ἡ ζωὴ καὶ πῆρα καινοῦργον νόημα σὲ μιὰ ἐποχῇ, πού οἱ προσωπικῆς μας

ἀνέσεις εἶχαν ἐλαττωθῆ σὲ ἐλάχιστο» (σ. 93). Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν «ἀκολουθοῦσαν τὸν Ἐσταυρωμένο καὶ ὠμολογοῦσαν τὴν πίστιν σ' Αὐτόν».

Κι' ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ μετὰ τὴν ἤττα τοῦ ναζιζμοῦ. «Ἡ ἁμαρτία δὲν ἐξαφανίστηκε, οἱ νικητρίαι δυνάμεις δὲν δεικνύουν σημεῖα πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἢ ριζικῆς μεταμορφώσεως τῆς βασικῆς τῶν στάσεως». Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίστηκαν σὲ διάστημα τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς, θὰ ἦταν βαρὺ σφάλμα, «νὰ νομίσουν ὅτι τὸ ἔργο τους τελείωσε καὶ ὅτι τώρα δὲν ἔχουν καμμιά ἀποστολὴ στὴν πολιτικὴ καὶ στὴ δημοσίαν ζωὴ» (σ. 92). Ἰσα-ἰακ, οἱ ἀποτυχῆς ὄλων τῶν ἄλλων συστημάτων, ἢ ἀποτυχία ὄλων τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν ἔκαμε πρὸ φανερό ὅτι «ἡ ἰσχυρότερη, πραγματικὰ ἰσως ἡ μόνη, διεθνῆς δύναμις εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς» (σ. 94).

I. I. K.

*

«Ὁ μοντέρνος ἄνθρωπος εἶναι ἀπὴρ καιρῶμενος» (Modern Man is Obsolete), τοῦ Norman Cousins. «Παγκόσμια συνεργασία καὶ συναδέλφωσι ἢ γυρισμός τοῦ Πολιτισμοῦ 10.000 χρόνια πίσω πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ», εἶναι τὸ συμπέρασμα ποὺ, μαζί με τὸν Cousins, βγάζει καὶ ὁ ἀναγνώστης, ὕστερα ἀπὸ τὴν μελέτη αὐτοῦ τοῦ μικροῦ βιβλίου.

Πράγματι, ὁ σ. μέσα σὲ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ, ποὺ ὁ Rolant Gant στὸν πρόλογό του τὸν χαρακτηρίζει προφητικῶς, φάχγει νὰ βρῆ ποῦ ἀκριβῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζητήσῃ τὴν αἰτία τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος σὲ «μυλῶν» καὶ ἄρα ποῦ ἀκριβῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ τὴν αἰτία τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος, ποὺ βασανίζει τὴν σύγχρονη ἀνθρωπότητα.

Καὶ δὲν χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ δῆ κανεὶς αὐτὴ τὴν αἰτία, αὐτὸ τὸ γιατί. Τὸ βλέπει ἐλοκθάρα στὴν καθημερινὴ ζωὴ, τὸ διαπιστώνει, τὸ ζῆ. Εἶναι αὐτὸ, ποὺ χαρακτηρίζει ὁ σ. σὰν ἀποτέλεσμα μάχης μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ ἠθικῆς. Εἶναι, δυστυχῶς, ἡ καταπολέμησις τῆς ἠθικῆς ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην.

Ὁ ἄνθρωπος, παρατηρεῖ ὁ σ., ἔχει τοὺς τελευταίους αἰῶνας τρέξει πολὺ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη περίοδο, γιὰ νὰ ξεπεράσῃ κάθε περιορισμὸ, κατορθώνοντας μὲ τὴν ἐπιστήμην του νὰ δημιουργήσῃ ἕναν καινούργιον κόσμον, ὅπου θέλει νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ κινήθῃ. Ἄλλὰ ἂν καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς προσπάθειάς του πέτυχε, ἂν καὶ πράγματι δημιούργησε ἕναν καινούργιον κόσμον — ποῖος ἄνθρωπος τοῦ Ἰβου αἰῶνος, ἀκόμη, θὰ ἀναγνώριζε τὴν σύγχρονη ἀνθρωπότητα μὲ τὸν μοντέρνον τῆς πολιτισμὸν; — ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος ἀπέτυχε σὲ βασικώτερον σημεῖον στὴν τοποθέτησι ἐπιπλατῆ τοῦ ἑαυτοῦ του μέσα στὸν κόσμον ποὺ δημιούργησε.

Ὁ «μοντέρνος» ἄνθρωπος, εἶναι τώρα πολὺ «ἀπὴρ καιρῶμενος». Δὲν ξέρει τίποτε ἢ ξέρει πολὺ λίγα πράγματα γιὰ τὸν ἄνθρωπον, γιὰ τὴ ζωὴ,

γιὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου μέσα στὴν σύγχρονη πραγματικότητα.

Καὶ ἐπειδὴ, ἀκριβῶς, ὡς κέντρο τῆς μελέτης τῆς του ἔχει ὁ σ. τὴν ἀτομικὴ ἐνέργεια, παρουσιάζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς χρήσεως αὐτῆς τῆς ἐνεργείας γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἐν ἀντιθέσει μὲ ἐκείνα ποὺ θὰ εἶχε, ἂν αὐτὴ ἦταν στὴν ὑπηρεσίαν εἰρηνικῶν ἐπιδιώξεων τοῦ ἀνθρώπου.

Βασικὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη ἀντιμετώπισεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνόλου. Δὲν μπορεῖς—λέει ὁ σ.— νὰ ξεχωρίσῃς τὸν ἠθροκρατικὸ ἀπὸ τὸν ὀλικὸ ἢ τὸν ἰσολόγον ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνολο καὶ ὡς σύνολο ἁρμονικὸ πρέπει νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ τοποθετηθῇ μέσα στὸν ὅλον ἄλλο ὀλικὸ ἢ πνευματικὸν κόσμον.

Ἄλλὰ μιὰ τέτοια ὀλοκληρωμένη ἀντιμετώπισις τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει καὶ ὀλοκληρωμένη μέρφωσις. Καὶ ἐπομένως ἡ ἔννοια ὀλοκληρώσεως καὶ ὀλοκληρωμένου εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ παίξῃ τὸν βασικὸν ρόλον γιὰ νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον, μετατρέποντάς τον ἀπὸ ἄνθρωπον τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ πολέμου σὲ ἄνθρωπον τῆς εἰρήνης, δημιουργικὸν πολίτην, «πολίτην τῆς ἀνθρωπότητος», ὅπως τὸν λέει ὁ συγγραφεὺς.

Καὶ εἶναι ἀνάγκη, γιὰ νὰ μὴ γυρίσῃ ὁ πολιτισμὸς μας 10000 χρόνια πίσω πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, νὰ νοιώσῃ ὁ ἄνθρωπος βαθειά ὅτι εἶναι πολίτης ὄλου τοῦ κόσμου καὶ ὅτι ἔχει τὴν εὐθύνην νὰ ζῆ τὴν θέσιν του αὐτῆ καὶ νὰ δημιουργήῃ ὄχι ἔργα θανάτου καὶ καταστροφῆς ἀλλὰ ἔργα ζωῆς.

Ἄλλὰ δὲν ἀρνεῖται ὁ σ. τὸν ἑαυτό του νὰ ζῆ μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ κόσμος ὅλος θὰ βρῆ τὴν ἁρμονίαν ποὺ πρέπει μόνον μὲ ἐξυγιάνειν τοῦ ἀτόμου. Ἐχει, βέβαια, ὡς βάζει τὸν ὅτι τὸν κόσμον τὸν ἀποτελοῦν «ἐσὺ καὶ ἐγώ», μὲ τὴν προοπτικὴν εὐθύνην γιὰ τὴν δημιουργίαν ἢ τὴν καταστροφὴν, ἀλλὰ διαβλέπει καὶ τὴν ἀπόλυτην ἀνάγκην ἐνὸς νέου διοικητικοῦ μηχανισμοῦ ἐνὸς «διεθνοῦς ἀλέγχου».

Θέλοντας δὲ νὰ δῆ πρόχειρα μήπως τάχα ἡ δύναμις, ποὺ θὰ φέρῃ τὸν ἔλεγχον, εἶναι ἡ ἀτομικὴ βόμβα, ὁ σ. παρατηρεῖ, πολὺ ζωντανά, πὸς ἦδη ἡ δύναμις αὐτὴ εἶναι ξεπερασμένη. Τὸ μυαλὸν τοῦ ἀνθρώπου συνεχῶς δημιουργεῖ τέτοιαις πλαστῆς δυνάμεις, ποὺ ποτὲ δὲν μποροῦν νὰ σταθεροποιήσων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι μηχανικῆς, μιὰ τάξι στὸν κόσμον.

Καὶ τότε πῶς ἔρχεται τὸ μεγάλο συμπέρασμα: Πὸς διοικήσει καὶ νόμος— νόμος ὅμως καὶ κανόνων ποὺ θὰ ἐμπνέη σεβασμὸν καὶ ποὺ θὰ γίνῃ σεβαστὸς—εἶναι οἱ βίαιαι γιὰ μιὰ παγκόσμια ἐνότητα καὶ συνεργασία ποὺ θὰ χάρισον τὴν εἰρήνην. Καὶ ἐταν λέμε εἰρήνην, μὲ αὐτὸ δὲν ἔννοοῦμε «ὄχι πόλεμον», ἀλλὰ δημιουργικὴν πρόδοον.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἀξιολόγησις τῆς εἰρήνης, τοῦ νόμου κλπ. φέρνουν πρὸς ζωντανὰ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστου τὴν ἀνάγκην ἐνιαίας συνεργασίας ὄλων τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου, συνεργασίας ποὺ δὲν θὰ καταστρέψῃ τίς διαφορὰς, ἀλλὰ ποὺ θὰ τίς χρησιμοποιοῦσῃ, σὰν μιὰν «σεβαστὴν ἱεραρ-

χία, γὰρ μιὰ πρὸ ἁρμονικῆ διαμόρφωσι τοῦ κόσμου.

Μέσος ὁδὸς δὲν ὑπάρχει. Ἡ παγκόσμια συνεργασία ἢ ἀφανισμὸς καὶ καταστροφὴ ποῦ φέρνει τὸν ἄνθρωπο ὀλοταχῶς πρὸ πρὸς ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἐκκίνησε. Καὶ ἀσφαλῶς θὰ μπορούσαμε νὰ συμφωνήσουμε καὶ μῆς με τὸν συγγραφέα, ἂν ἐπέτραπε μονάχα νὰ τὸν ρωτήσουμε μήπως τάχα, στὰ τόσα ἐρωτηματικά του γιὰ τὸ ποῖος θὰ εἶναι ὁ νόμος καὶ ποῖα ἡ διοίκησι μιᾶς παγκόσμιας συνεργασίας, μπορούσαμε ν' ἀπαντήσουμε μὲ λίγες μόνον λέξεις: «ὁ νόμος ποῦ δοκιμάστηκε 2000 χρόνια, ὁ Νόμος ὁ Χριστιανικός». Ἄλλοιῶς θὰ ἦταν οὐτοπία νὰ μιλάμε γιὰ νόμο καὶ διοίκησι, ποῦ ἔχασαν κάθε ἔννοια ἔξω ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θεώρησι τῆς ζωῆς.

Δ. Σ.

*

«Χριστιανισμὸς καὶ Ἐφηβεία» (Christianity and Adolescence) τοῦ D. H. Edwards Rees. Διαβάζοντας κανεὶς βιβλία, ποῦ ἔχουν σκοπὸ νὰ καθοδηγήσουν τοὺς ὑπευθύνους ὁμάδων νέων στὸ πὸς ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ προβλήματα τῆς ἐφηβικῆς ηλικίας, βλέπει ὅτι συνεχῶς ὑπάρχει μιὰ σχετικὴ προσπάθεια νὰ δίνουν οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν τῶν βιβλίων συνταγὰς ἑτοιμες, ποῦ προσιπθῆτον γιὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοὺς μόνο καλῆ θέλησι καὶ κάποια μηχανικὴ δρᾶσι. Ἐκείνο δηλαδὴ ποῦ, κυρίως, λείπει ἀπὸ «ἐγχειρίδια γιὰ τοὺς ὁμαδάρχας ὁμάδων νέων» εἶναι ἡ βάσις ποῦ θὰ ἀξιολογήσῃ στὴ συνείδησι τοῦ νέου ὁμαδάρχου τὰ καθήκοντά του.

Καί, ἀκριβῶς, τὸ βιβλίον τοῦ D. E. Rees, «Christianity and Adolescence» ἔχει μιὰ χαρακτηριστικὴ ἀξία, ἐπειδὴ, ἐνῶ παρουσιάζεται ὡς βιβλίον ποῦ θὰ ἐδηγήσῃ τοὺς ὑπευθύνους ὁμάδων νέων στὸ πὸς θὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ἔμφυχο ὕλικὸ ποῦ ἔχουν στὰ χέρια τους, τὴν ὁμάδα τους δηλαδὴ, δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὰ ἀντικειμενικὴ, τόσο ἀναλυτικὴ ὅσο καὶ συνθετικὴ, ἐργασία.

Ὁ σ. δηλαδὴ δὲν δίνει: τὸ πρόβλημα ποῦ ἀπασχολεῖ τὸν ὑπεύθυνον γιὰ τὴν διαπαιδαγώγησι τῆς νεολαίας σὺν σὲ μιὰ περιγραφικὴ εἰκόνα, ποῦ συνοδεύεται ἀπὸ τὴ λύσι τοῦ προβλήματος, ἀλλὰ φαντάζεται κοντὰ του ὅλους τοὺς σοβαροὺς ἄρουντῆς τοῦ προβλήματος καὶ ἐργάτες γιὰ τὴν καθοδήγησι τῆς νέας γενεᾶς καὶ μαζί τους ἐρευνητὰ, σκέπτεται καὶ συμπρατίνει.

Ζῶντας δὲ ὁ σ. τὴν ἀτμόσφαιρα, ποῦ δημιουργεῖ ἡ ἐποχὴ μας, ρίχνει μιὰ πρόχειρη ματιὰ στὴς ἀνησυχίας τῶν νέων γιὰ νὰ κινήσῃ τὴ διάγνωσι του, δικαιολογημένη ἔξ ἄλλου ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητά τὴν μεταπολεμικὴ καὶ τὴν πτώσι τῶν ἀξιών, ὅτι ὁ νέος, σήμερα, κατ' ἀρχὴν, ζητάει νὰ περῆσῃ ὅπου-ὅπου τὸν καιρὸς του. Ζητάει δηλαδὴ τὴν ἱκανοποίησι τῆς στιγμῆς.

Καὶ ὅταν θέλῃ νὰ καταφύγῃ ὁ σ. στὴν μόρφωσι, γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιοῦσῃ ὡς μιὰ λύσι τοῦ προβλήματος τοῦ νέου. ὡς τὸ ἐνῆλο ἴσως κριτήριον, τότε μόνον του ἔλπει, νὰ ἐπιτηδῇ ἢ

ἐρωτήσῃ: «γιατί τάχα περισσότερο μόρφωσι;» Ἐρωτήσις ποῦ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ χάος, ὅπου ὀδηγεῖ κάθε εἶδη τῆς μονόπλευρης θεωρητικῆς προόδου τῆς σκέψης.

Καὶ τότε, ἀναγκαστικὰ, μᾶς φέρνει κουρασμένους ἀπὸ τὴν θεώρησι μιᾶς ἐσκάρφωτης ἱεραρχίας, μπροστὰ σὲ μιὰ δοκιμασμένη ἀξία, τὸν Χριστιανισμὸ.

Ἡ θέσις αὐτὴ παίρνει σάρκα καὶ ὄσα μέσα στὰ παραδείγματα ποῦ δίνει ὁ σ. καὶ τὸν βοηθεῖ νὰ ὀψώσῃ τὴν φωνὴν τοῦ κατηγοροῦ ἐναντίον ἐκείνων ποῦ συκοφαντοῦν τὴν χριστιανικὴ ἀλήθεια, διαβάλλοντες τὴν ἀντι νὰ τὴν προσφέρουν στὴ διαφασμένη νῆα γενεᾶ, ποῦ ζητάει, μέσα στὸ παρακλῆρημα ἐνὸς μεταπολεμικοῦ ἰσλαμικοῦ, κατὰ τὸ ὀλοκληρωμένον, κατὰ τὸ ἀντικειμενικόν.

Καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ εἶναι μόνον ἡ χριστιανικὴ πίστις. Ἡ Πίστις, ποῦ τόσο ὥρατα παρουσιάζεται στὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ δίνει τὴν δυνατότητα πειθαρχίας στοὺς ἄλλους, γιὰτι χαρίζει πρῶτα τὴν δυνατότητα πειθαρχίας «εἰς ἑαυτὸν». Καὶ ἡ πειθαρχία αὐτὴ εἶναι αἰτιολογημένη, χαρίζοντας μὲ τὴν αἰτιολογίαν τῆς στὸν νῆο τὴν συνείδησι τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του, τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος.

Ὁ μελετητὴς τῶν μεθόδων διαπαιδαγωγήσεως τοῦ παιδιοῦ, παίρνει ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς κανόνες, ποῦ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦσῃ, ἐπειδὴ ξέρει γιὰ τὴν ἡθὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ. Ὅλα δὲ τὰ βασικά προβλήματα τίθενται ἀπὸ τὸν σ., ἐνῶ σὲ ἕνα, ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ ἐπίμοινα, τὸ εὐχρηστικό, δείχνει μιὰ πολιτισμένη πραγματικὰ μέθοδο δημιουργικῆς ἐπικοινωνίας τῶν δύο φύλων ποῦ συγχρόνως ὀλοκληρώνει τὴν σκέψιν γιὰ τὴν πραγματικὰ μοναδικὴν δύναμι τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Κλείνοντας τὴν μελέτη του, ὁ σ. προβάλλει τὴν ἀνάγκη προσεκτικῆς προσπάθειας γιὰ τὴν ὑπεύθυνη ὀλοκληρώσι ἐκείνων, ποῦ θὰ δουλέψουν γιὰ τὸν νῆο, γιὰ νὰ τὸν κάνουν χρήσιμον καὶ πειθαρχημένον, γιὰτι τὸ ζωντανὸ παράδειγμα τοῦ ἡγέτου εἶναι ἐκείνο ποῦ θὰ βοηθήσῃ τὴν καινούργια γενεά.

Δ. Σ.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙ- ΝΗΣΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΙΑ ΖΩΝΤΑΝΗ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Μαγάλῃ πολεμικὴ ἔχει ξεσπάσει τὸν τελευταῖον καιρὸ ἐναντίον τοῦ Κατηγορητικοῦ Σχολείου—καὶ δχι μόνον ἀπὸ λόγους πολιτικοῦς, ὅπως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς. Ἡ ἀπάντησι στὴν πολεμικὴ αὐτὴ; Σὺν ἀπάντησιν ἐρχεται ἡ πραγματικότης νὰ μιλήσῃ μὲ τοὺς πρὸ εὐχλότους ἀριθμοὺς: 34.400 μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι περισσότεροι ἀπὸ πῆρουσι ἐνεγράφησαν στὰ 921 Κατηγορητικὰ Σχολεῖα ποῦ εἶναι σκορπισμένα ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη τῆς Ἑλλάδος στὴν ἄλλη. Ἐκατὸν εἰκοσι τέσσαρες χιλιάδες παιδιὰ ἔτρεξαν καὶ φέτος μὲ πραγματικὸ ἐν-

θουσιασμό νά παρακολουθήσουν τὸ ζωντανὸ χριστιανικὸ μάθημα στὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο. Πλουσιώτερη ἀξίγησι δὲν θά μπορούσας νά προβλέψῃ κανεὶς.

Αὐτοὺς τὴς ἀριθμοὺς, καὶ πολλοὺς ἄλλους, μᾶς δίνει ἡ "Ἐκθεσις περὶ τῆς λειτούργειας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀβελφόρητος Θεολόγου «Ἡ Ζωή». Καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ἀριθμοί. Στὴν ἰδίαν Ἐκθεσὶ βλέπουμε ὅτι τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο ἀπευθύνθηκε σὲ παιδιὰ κάθε τάξεως, ἐνὸς μὲ ἰδιαίτερη στοργὴ στράφηκε πρὸς ἑκείνα, ποὺ σηκώνουν τόσο γῶρις τὰ βάρηνα τῆς ζωῆς. Ἔγιναν Κατηχητικὰ Σχολεῖα σὲ ὄρφανοτροφεία, σανατόρια, ἀναρρωτήρια, ἀναμορφωτικὰ ἀστυα, καθὼς καὶ τυφλῶν καὶ κωφῶν. Τὴν ἰδίαν χριστιανικὴ ἐλπίδα ἦλθε νά δώσῃ τὸ Κατηχητικὸ στὰ κέντρα τῶν συμμοριοληκτικῶν παιδιῶν, χωρὶς νὰ ξεχνᾷ καὶ τίς θεινὲς κατακοινώσεις, ὅπου ἐρχόταν νά δώσῃ πνεῦμα καὶ νόημα. Ἀπὸ τίς κατακοινώσεις τῆς Ἀττικῆς μέχρι τὰ βασανισμένα παιδιὰ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως παντοῦ τὸ ἴδιο, ἐπιδοφόρο καὶ ἔμπρακτο σύνθημα: «μὴ καινούργια Ἑλλάδα θίμει, μὴν Ἑλλάδα τοῦ Χριστοῦ»!

Μία γρήγορη ματιὰ στὸ καλοδουλεμένο πρόγραμμα μαθημάτων ἀρκεῖ νά τὸ δείξῃ αὐτὸ. Ἄλλὰ

καὶ ἡ ποικιλία τῶν παιδαγωγικῶν μέσων ποὺ χρησιμοποιοῦνται, ἀπὸ τὴν ὀδικὴ καὶ τὴν ψυχολογία ἕως τὴν ἀσκησὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆ συμμετοχῆ στὴ ζωντανὴ λατρεία τί ἄλλο ἀποδεικνύει παρὰ ἓνα ἔργο ἐπιστήμης καὶ πείρας ἐτών; Μία πείρα ποὺ καὶ οἱ ξένοι, ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀγωγὴ τοῦ παιδιοῦ, ζητοῦν νά τὴν γνωρίσουν ἀπὸ κοντά.

Ὅσο γιὰ τοὺς καρποὺς τῆς συστηματικῆς αὐτῆς δουλειᾶς, τοὺς σημαίνει βέβαια μὲ λίγες λέξεις ἡ "Ἐκθεσις" πέρα πολλὰ ὅμως ἔχει νά πῃ σχετικῶς ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια, τὸ Σχολεῖο καὶ μάλιστα τὸ Γυμνάσιο, ἡ κοινωνία δλόκληρη μέχρι τοὺς στρατιώτες τοῦ Γράμμου καὶ τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Κόνιτσας ποὺ δέχονται μὲ δάκρυα ἐγγνωσμένης οἱ πρώτοι τὰ γράμματα τῶν Κατηχητόπουλων, οἱ δεύτεροι τὰ στοργικὰ τους ὄψα. Μία μόνον ἀπλὴ φράσι μεταφέρουμε ἀπὸ τὴν Ἐκθεσι: «Μαθήτριά τοῦ ἐργατικῶν Κατηχητικῶν καθάρθωσαν νά προλάβουν τὴν αὐτοκτονίαν μᾶς νεάνιδος».

Δὲν εἶναι μόνον δείγμα κοινωνικῆς ἀντιλήψεως τὸ γεγονός. Εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς γενικώτερης ἐργασίας. Μήπως τὸ Κατηχητικὸ δὲν προλαμβάνει τὴν πνευματικὴν αὐτοκτονίαν ἐνός μεγάλου μέρους τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας;

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ ΜΕ ΤΟΝ ROBERT ANDREWS MILLIKAN

Ἐπιτακτικὸν καθήκον πρὸς τοὺς ὑπογράφοντας τὴν «Ἀγλῶσιν» Ἑλληνας Χριστιανούς ἐπιστήμονας μὲ ἠνάγκασε νά ἐπισκεφθῶ τὰ περίφημα Πανεπιστήμια τῆς Καλιφορνίας Berkeley, Stanford καὶ Institute of Technology διὰ νά συζητήσω μὲ τοὺς καθηγητὰς καὶ σπουδαστὰς ἐπὶ τοῦ παρεχομένου τῆς «Ἀγλῶσεως». Ἐξ αὐτῶν τὸ Berkeley, τὸ ὅποτον ὀνομάζεται University of California, εἶναι ἑκεῖνο εἰς τὸ ὅποτον ἔλαβον χώραν τὰ πειράματα γύρω ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἐνεργεσίαν καὶ ἐπετεύχθη εἰς τὰ εἰδικὰ ἐργαστήρια τοῦ ἡ διασπακτικῶν τοῦ ἀτόμου. Τὸ Πανεπιστήμιον αὐτὸ ἔχει καὶ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν θέατρον, τὸ ὅποτον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ φίλου τῶν γραμμάτων κ. William Ravidolph Hearst. Οἱ φοιτηταὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἐπεκοινωνήσα, ὠμίλουν περὶ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Institute of Technology, Robert Andrews Millikan ὡς περὶ ἐνός τῶν μεγαλύτερων ἐπιστημόνων ὄχι τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν παροσμένων. Αὐτὸ μὲ ὤθησεν ἀκόμη περισσότερο εἰς τὸ νά ἐπιδιώξω μίαν συνέντευξιν μὲ τὸν ἐν λόγῳ ἐπιστήμονα, μεταβαίνων πρὸς τοῦτο εἰς τὴν πόλιν τῶν «Ἀγγέ-

λων» διότι ὁ καθηγητὴς Millikan ἐργάζεται ἀκόμη παρ' ὄλην τὴν ἡλικίαν του, εἰς τὸ Institute of Technology τῆς «Pasadena» τῆς πόλεως Los Angeles.

Ἄλλὰ πρὶν ἐπισκεφθῶ τὸ Institute of Technology ἐβάρησα σκόπιμον νά ἐπισκεφθῶ προηγουμένως τὸ περίφημον Πανεπιστήμιον Stanford, τὸ ὅποτον ἴδρυσεν ὁ κ. Leland Stanford μετὰ τῆς συζύγου του Jane καὶ τοῦ υἱοῦ τῶν Leland καὶ τὸ ὅποτον φημίζεται τόσοσιν διὰ τὸν θαυμασίον Πανεπιστημιακὸν ναὸν του (αὶ θύραι του εἶναι ἀνοικταὶ διὰ τοὺς πιστοὺς ὄλων τῶν χριστιανικῶν δογματῶν), ὅσων καὶ διὰ τὴν βιβλιοθήκην του «Hoover War Library», τὴν ὅποιαν ἴδρυσεν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ὁ τότε πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ φίλος τῆς Ἑλλάδος κ. Herbert Hoover. Ἡ ἀντιληψίς τῶν σπουδαστῶν τοῦ Berkeley περὶ τοῦ καθηγητοῦ Millikan ἦτο καὶ ἀντιληψίς τῶν σπουδαστῶν τοῦ Stanford. Ἄλλὰ καὶ οἱ καθηγηταὶ τὴν ἰδίαν ἀντιληψιν εἶχον. Ὁ Dean of Students Mr Laurence E. Kimpton (Stanford University), ὁ ὅποτος μὲ ἐδέχθη εὐχαριστῶς εἰς τὸ γραφεῖον του καὶ ὁ ὅποιος, ὡς μοῦ ἔλεγαν, ἀρέσκεται νά παρακολουθῇ εἰς τὸ Chicago τοὺς ἑλληνικοὺς ἐπιταφίους κατὰ τὴν Μ. Παροκαυμένην, μὲ παρακλίσεις νά συγκαρῶ ἕκ μέρους του τοὺς Ἑλληνας ἐπιστήμονας οἱ ὅποιοι ὑπέγραψαν τὴν «Ἀγλῶσιν» πιστῶς τῶν, τὴν ὁ-

* Ὁ ἀναγνώστης τῶν «Ἀκτιῶν», ἠμπορεῖ νά ἴδῃ περισσότερα περὶ τοῦ Millikan εἰς δύο άρθρα τῶν «Ἀκτιῶν» εἰδικῶς ἀφιερωμένα εἰς τὸν κορυφαῖον ἐπιστήμονα μὲ τὸν τίτλον: «Ἐκεῖνοι ποὺ δεῖχνουν τὸν δρόμον—Robert Andrews Millikan» Κ. Πενταλικῶ, «Ἀκτίες», 1943, σ. 276-282 καὶ σ. 318-322.

ποῖαν οὕτως ἐπαρκατήρισε μὲ τὰς ὁραίας λέξεις· «Ἡ Ἑλλάς, ἡ κοίτις τοῦ πολιτισμοῦ, ἐρχεται καὶ πάλιν νὰ παύσῃ, τὸν ἐκπολιτιστικὸν ρόλον της». Τὸν ἠὲ χαριστήρα καὶ τοῦ εἶπον, οὗτι «Ἡ Ἑλλάς παρκαμένη· ἡ αὐτὴ πάντοτε, παρ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς περιπτώσεις της, ἀναλλοίωτος, ἀρραγής, πνευματικῶς ὀρθία!» Πρὶν τὸν ἀποχαιρετήσω, μοῦ εἶπαν οὗτι εἶναι πρόθυμος νὰ μὲ ἐξυπηρετήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων μου καὶ μοῦ ὑπαχάθῃ νὰ μοῦ ἀποστείλῃ ἔγγραφο τὴν γνώμην του διὰ τὸ «πιστώσω» τῶν ἐπιστημόνων μας. Ἐκεῖ ἐγκυπέλευσα τὴν Πανεπιστημιούπολιν τοῦ Stanford, Calif. διὰ νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸν «San Francisco».

Τὴν πόλιν τῶν «Αγγέλων», ἣ ὅποια ἀπέχει περὶ τὰ 400 μίλια ἀπὸ τὸν «Αγ. Φραγκίσκον», ἐπισκέψθην μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Τὸ Institute of Technology εὑρίσκεται εἰς τὴν συνοικίαν «Pasadena» τοῦ Los Angeles. Ἐκεῖ ἐβρέθην τὴν 3ην ἀπογευματινὴν ὥραν τῆς 21ης Ἰουλίου. Ἀμέσως «ἄνοιξα τὸ τηλέφωνον», ὅπως λέγουσι οἱ Ἀμερικανοί, εἶπα οὗτι εἶμαι ἀντιπρόσωπος τῶν «Ακτινῶν» καὶ παρακάλεσα τὴν γραμματεῖαν τοῦ Ἰνστιτούτου νὰ μὲ πληροφωρήσῃ ἂν ὁ καθηγητὴς Millikan εὑρίσκεται ἐκεῖ καὶ ἂν τοῦ ἴτο δυνατόν νὰ μὲ δεχθῇ τὸ ἀπόγευμα ἐκεῖ. Ὁ καθηγητὴς Millikan τὸ ὅπου τοῦ γραφείου εὑρίσκεται παραπλεύρως τῆς γραμματείας τοῦ Ἰνστιτούτου ὅταν ἦκουσε τὴν γνωστὴν λέξιν «Ακτινῶν» ἠὲ χαριστήρη τὸσον, ὥστε διὰ τῆς γραμματείας τοῦ μοῦ ἔκμαε γνωστὸν οὗτι θὰ μὲ δεῦξο οἰανόδοκον ὄραν ἐγὼ ἐπεθύμουν.

Ἔτσι, χάρης εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «Κλιφὸρνια» κ. Ἀνδρέου Σαμπάνη, ὅστις διέθεσε τὸ αὐτοκίνητό του καὶ δὲν ἐπίσθη οὐδεμίαν ὀλιχθῆς ἢ ἠθικῆς θυσίας διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ συνάντησις μου αὐτὴ τὴν 4 1/2 μ. μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰσερχόμεθα μαζὶ εἰς τὸ Ἰνστιτούτον τῆς Τεχνολογίας.

Ὅταν μετὰ δύο λεπτά εισήλθον εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κ. Millikan, ὁ διάσημος καθηγητὴς ἠγέρθη διὰ νὰ μὲ χαιρετήσῃ καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ καθίσω. Ἡ περιβολὴ του καὶ ἡ ἐν γένει διακόσμησις τοῦ γραφείου του ἴτο ἀπλουστατὴ, εἰς δὲ τὸ πρόσωπόν του ἀκτινοβολοῦσε ἡ βαθεῖα πίστις του πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, ὅπως Ἐκείνος τὴν εισήγαγεν εἰς τὸν κόσμον!

—Ἐφθασα μέχρις ἐδῶ, τοῦ εἶπα (ἐνθ' τοῦ ἀνεπαίριστα μίαν «ἀηλιον») διὰ νὰ σὰς φέρω τὸν χαιρετισμὸν τῶν συναδέλφων σὰς χριστιανῶν ἐπιστημόνων τῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς εὐχαριστίας των διὰ τὸ ἐνδιωχέρον καὶ τὴν ἠθικὴν συμβολὴν σας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πνευματικῆς προσπάθειάς των.

—Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ, μοῦ ἀπήντησε· εἶμαι καὶ ἐγὼ ὑποχρεωμένος ἀπέναντί σας, διότι γνωρίζετε νὰ τιμᾶτε τὴν ἐπιστήμην... Καὶ ἀμέσως ἐστράφη τὸ καθίσμα τὸ δεξιὰ, ἀπῆρε δύο μεγάλα βιβλία εἰς τὰ χέρια του καὶ μὲ πολλὴν χαρὰν μοῦ ἔδειξε τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸν ἐκδότην. Ἦσαν οἱ δύο τόμοι τῆς εἰς ἀγγλικὴν ἐκδο-

σιν μελέτης τῶν «Ακτινῶν» «Πρὸς ἓνα χριστιανικὸν πολιτισμὸν», ἣ ὅποια τοῦ εἶχε σταλῆ.

—Τοῦ γνωρίζετε τοὺς τόμους αὐτούς; Μὲ ἠρώτησε, μειδιῶν.

Ἔτσι ἤρχισαν ἡ συζήτησις μας γύρω ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», τῆς συγγερῶν πνευματικῆς κινήσεως τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἐθνικοῦ μας δράματος κλπ.

— Ποῖος σὰς ἐνέπνευσε αὐτὴν τὴν ἰδέαν; μὲ ἔρωτᾷ ὁ καθηγητὴς Millikan. Ἐνοῶ τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Γνωρίζω βεβαίως οὗτι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐπήγαγον τὰ φῶτα καὶ ὁ πολιτισμὸς, ὁ ὅποιος ἐπηρεάζει καὶ σήμερον τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της. Ἀλλὰ ποῖα ἦσαν τὰ κύρια αἰτία καὶ αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐνώσεως σας καὶ ἰδίως τῆς «ἀηλιώσεως»;

Μολοντοὶ εἶχα εἶθαι διὰ νὰ πάρω καὶ ὄχι, φυσικὰ, διὰ νὰ δώσω συνέντευξιν, δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀρνηθῶ νὰ ἀπαντήσω εἰς τὴν τόσον φυσικὴν καὶ εἰλόγον ἔρωτησιν.

—Στασαστέ μου Καθηγητὰ, γνωρίζετε καλύτερον ἀπὸ ἐμὲ οὗτι τὸ καθῆκον τοῦ ἐπιστήμονος δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνον, ποῦ ἐκτελεῖ οὗτος κλεισμένος εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους μιᾶς αἰθούσης διδασκαλίας, ἀλλὰ κυρίως ἡ διαφώτισις καὶ καθοδήγησις τοῦ λαοῦ του...

—Αὐτὸ εἶναι ὁσπαστόν...

—Λο·πὸν, μέσα ἀπὸ μίαν σύγχυσιν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν, ποῦ ἐδημιουργήσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, αἱ διαφοροὶ ἀντιχριστιανικαὶ δοξασαὶ ἐπιστημόνων τινῶν, οἱ ὅποιοι ἀπεδείχθησαν δεινοὶ πλαστογράφοι τῆς Ἐπιστήμης, ἰδρῆθ' ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» μὲ σκοπὸν τὴν διαφώτισιν καὶ καθοδήγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζῆσῃ μακρὰν τῆς θρησκείας του...

Κατὰ τὰς φωνὰς λοιπὸν ἡμέρας τῆς ἑσπερικῆς κατοχῆς, ἡ Ἐνωσις αὐτὴ ἐνόμισεν οὗτι θὰ διέπραττεν ἐγκληματὰ ἐὰν δὲν ἐπεσπύετο ἐμπροσθεν τοῦ λαοῦ καὶ ἰδιαίτερως τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, ἣ ὅποια εἶχεν ἀνάγκην ἠθικῆς χειραγωγίας. Διότι ὁ πόλεμος μίαν ἡμέραν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ ἐτελείετο μὲ τὴν συντριβὴν τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ μαρτυρικοῦ λαοῦ μας καὶ ἰδίως τῆς νεολαίας θὰ ἐγαίροντο τόσα προβλήματα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὥστε ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ σύγχυσις νὰ εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα καὶ ἐπικίνδυνότερα ἐκείνης ποῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τοῦ πολέμου. Διὰ νὰ προλάβῃ τὸ κακὸν αὐτὸ ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» ἀπήυθη πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὴν γνωστὴν «Διακήρυξιν», τῆς ὁποίας περίληψις εἶναι ἡ «ἀηλιώσις» αὐτῆ, ἣ ὅποια σὰς εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστὴ.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ καθηγητὴς ἠγέρθη διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ἀπὸ ὅπου ἔφερε μίαν «Διακήρυξιν» ποῦ ἀπήνθουν μεγάλοι Ἀμερικανοὶ ἐπιστήμονες πρὸς τὸν Ἀμερικανικὸν λαὸν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1923, εἰς ἀφορμῆς τῆς ἰδίας ἀκριβῶς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως ποῦ ἐπικράτει τότε, δὲν ἔδλ. ἢ μὲν θρησκεία ἠφίσταται:

μόνον διὰ τὴν μεσαιωνικὴν θεολογίαν, ἡ δὲ ἐπιστήμη εἶναι ὀλιστικὴ καὶ ἀθρησκός. Τὴν «Διακήρυξιν» αὐτὴν, τὴν ὁποίαν ὑπογράψαι καὶ ὁ καθηγητὴς Millikan, ὑπογράφουν ἔκτος τῶν ἐπιστημῶν διδασκῆται κληρικοί, ὑπουργοί, κυβερνήται, διευθύνται μεγάλων ἐπιχειρήσεων κλπ. Ὁ καθηγητὴς Millikan μοῦ ἀνέγνωσε βραδέως λέξιν πρὸς λέξιν ἐλόκληρον τὸ κείμενον τῆς «Διακήρυξεως».

— Καὶ τώρα, σεβαστέ μου Καθηγητά, τοῦ εἶπον, θά μοῦ ἐπιτρέψῃτε νὰ ὡς ὑποβάλω μίαν ἐρώτησιν, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ ἔχω μίαν ἐγγραφοῦν ἀπάντησιν ἅς διὰ τὸ περιοδικὸν μας «Ἀκτίνας».

— Σὰς ἀκούω εὐχαρίστως.

— Πιστεύετε ὅτι, διὰ μέσου τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας θά λυθοῦν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα; Αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος σκοπὸς τῆς «Ἐνωσεως» μας. Τί νομίζετε; Ἡ ἐπιτοχὴ μου;

— Σὰς παρακαλῶ νὰ γράψετε εἰς τὸ σημειωματάριόν σας, μὴ ἐτόνιζαν ὁ σεβαστὸς ἐπιστήμων, ὅτι ἡ ἀπάντησίς μου εἶναι «Yes!» Ἀλλὰ διὰ νὰ λάβετε πληρεστέραν ἰδέαν τῶν σχετικῶν ἀπόψεών μου, θά μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ὡς διαβάσω μερικὰς σελίδας ἀπὸ τὸ νῦν ἔργον μου «Φιλοσοφία μου», τὸ ὁποῖον θά ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ ἐπόμενον ἔτος 1949.

Ὁ Dr. Millikan μοῦ ἀνέγνωσε 5-6 σελίδας ἀπὸ τὰς 300 περίπου ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ὅλην ἐργασίαν του, αἱ ὁποῖαι περιέχον τὰς κυριωτέρας ἀψεις του ὡς πρὸς τὴν λύσιν ὅλων τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Κατὰ τὰς ἀψεις του αὐτὰς ἡ λύσις ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων θά πραγματοποιηθῇ διὰ μέσου τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀξιών. Μεταξὺ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Θρησκείας δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀντίθεσις, οὐδεμία ἐχθρότης. Ἐχθρότης ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὅταν ἡ Ἐπιστήμη δὲν κατανοῇ ὀρθῶς τὴν Θρησκείαν ἢ ὅταν ἡ Θρησκεία δὲν κατανοῇ ὀρθῶς τὴν Ἐπιστήμη. Μὲ ἄλλους λόγους ἐχθρότης εἶναι πιθανὴ μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Θρησκείας, ὅταν οἱ οἱ κῆνον καταχρησιν τῆς θέσεως των καὶ ἀγωνίζονται, ὑπεισχυρόμενοι εἰς ἕνας πρὸς τὸ ἔργον των σφίραξ, νὰ ἀπορροήσῃ ἐπιζητημάτων διὰ τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἀρμοδίαι, τὰ δὲ μέσα τὰ ὅποια διαθέτουν δὲν εἶναι ἱκανὰ πρὸς τοῦτο. Ἀντίθεσις ἢ ἐχθρότης μεταξὺ τῆς Ἐπιστήμης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν καὶ τῆς πίστεως εἶναι τι τὸ ἀκατανόητον καὶ ἀδύνατον, διότι σκοπὸς τῆς Ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἀνεύρα οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως γνώσις τῶν γεγονότων, τῶν νόμων καὶ τῶν μεθόδων τῆς Φύσεως, ἐνῶ, ἐξ ἀντιθέτου, τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀνθρώπου. Θά ἔμποροῦσε, λοιπόν, ἡ ἀνθρωπότης νὰ λύσῃ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα προβλήματα τῆς διὰ μέσου τῆς Ἐπιστήμης καὶ διὰ μέσου τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, τῆς ὁποίας

τὸ κέντρον εἶναι ἡ ἀγάπη. Δὲν ἔχει σημασίαν κατὰ τὸν καθηγητὴν Millikan, τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ἐπὶ μέρους χριστιανικαὶ Ἐκκλησιασμοί, ὅσων σημασίαν ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ γεγονός ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Χριστός. Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ βλέπουν πάντοτε ἐμπρὸς των, πρὸς τὸ θεῖον πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγάπη. Διότι ὁ μεγάλος σκοπὸς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἶναι ἡ ἀδελφότης τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ πατρότης τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ἡ Ἐπιστήμη καὶ Θρησκεία θά εἶναι δύο ἀδελφαί, αἱ ὁποῖαι θά ἐδῆγγήσουν τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ἀληθινὴν χαρὰν τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἡ συνέντευξις εἶχε κρατήσει πάρα πολὺ ἢ ὡρα ἦτο ἤδη 6 μ.μ. Ἠγέρθη, λοιπόν, εὐχαρίστησα τὸν κ. καθηγητὴν καὶ πρὸ τοῦ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσω, τοῦ ὑπανθίστωμαι τὴν παράκλησίν μου διὰ μίαν ἐγγραφοῦν ἀπάντησίν του εἰς τὸ ἐρώτημα τὸ ὅπονον τὸν εἶχα θέσει, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίνων». Τοῦ εἶπα μάλιστα εἰς τὸ πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς πρώτης δεκαετίας τῶν «Ἀκτίνων» δημοσιουμένην ἀγγλιστί καὶ εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν τὴν γνῶμην του διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς «Δηλώσεως». Ὁ καθηγητὴς ἐνομιμασεν τὴν διευθύνειν τοῦ περιοδικοῦ καὶ εὐχαρίστησε ὑπεσχέθη νὰ σταλῇ τὴν ἀπάντησίν του.

Ἔτσι ἐπεσφραγίσθη ἡ συνέντευξις μου μὲ τὸν καθηγητὴν Millikan. Ὁ περίφημος αὐτὸς ἐπιστήμων ἐώρασεν εἰς τὰς 22 Μαρτίου 1948 τὴν 80ὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων του, καὶ ὁ καθηγητὴς A. A. Noyes ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν διευθυντὴν τοῦ «Mount Wilson Observatory» Dr. George E. Hale, ἔβρυσ τὸ σημερινὸν «Institute of Technology» τῆς Καλιφορνίας. Τὸ ἐπιστημονικὸν στάδιον τοῦ καθηγητοῦ Millikan εἶναι πληρὴς ἐπιστημονικῶν κατορθωμάτων, περιφημον δὲ εἶναι τὸ παράμα «Oil Drop» κατὰ τὸ ὅπονον εἶδος ἀπειρόμενος τὰ ἀπλᾶ φορτία τοῦ ἡλεκτρισμοῦ ἐπὶ σταγόνων ἐλαίου καὶ ἔτσι ἐμέτρουν ἀκριβῶς τὴν τιμὴν τοῦ ἡλεκτρικοῦ φορτίου. Διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦτο κατόρθωμα τὸ ἐτιμήθη τὸ 1923 μὲ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἐκτός 5-μωσ τοῦ βραβεῖου τοῦτου ὁ περιφημος φυσιοδίφης, ἐτιμήθη μὲ ἄλλα εἰκοσι πέντε τιμητικὰ βραβεῖα, ὅπως εἶναι τὸ μεταλλίον «Faraday» ἀπὸ τὴν Χημικὴν Ἐταιρίαν τοῦ Λονδίνου, τὸ μεταλλίον «Hughes» ἀπὸ τὴν Βασιλικὴν Ἐταιρίαν, τὸ «χρυσὸν μεταλλίον» ἀπὸ τὸ Franklin Institute κλπ. Ἐπίσης ὁ καθηγητὴς Millikan ὡνήρξεν ἐνεργὸν μέλος τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ «Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ἐρευνῶν», πρόεδρος τοῦ «Ἀμερικανικοῦ Συλλόγου διὰ τὴν πρόβδον τῆς Ἐπιστήμης», τῆς «Ἀμερικανικῆς Φυσικῆς Ἐταιρίας» καὶ ἀποτελεῖ διακεκριμένον μέλος τῆς «Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν» καὶ ἐπίτιμον μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν τοῦ κόσμου.

Αὐτὸς ὁ περίφημος καθηγητὴς καὶ φιλόσοφος εἶναι συγγενὸς ἕνας συναιδητὸς χριστιανός. Ἔτσι συμβαίνει πάντοτε — ἀλλὰ ἐφ' ἑσῶν προ-

κεῖται διὰ τὴν ἀληθινὴν Ἐπιστήμην. Ἡ δὲ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη δὲν ἤμπορεῖ ποτὲ νὰ ὁμιλῇ διὰ στόματος ἑκείνων οἱ ὅποιοι κατήγαγον προσκαίρων «ἀθλίαν νίκη» διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν τοῦ Γκαίτε, ἢ, μὲ ἄλλας λέξεις, ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔγιναν καὶ γίνονται πλαστογράφοι τῆς. Ἡ Ἐπιστήμη ὁμιλῆτος καὶ ὁμιλεῖ πάντοτε τὴν γλῶσσαν τῶν ἐπιστημόνων τοῦ Eddington, Jeans κ. ἄ. Ἡ Ἐπιστήμη ὁμιλεῖ καὶ σήμερον διὰ τοῦ στόματος τοῦ Robert Andrews Millikan.

San Francisco Καλοκαίρι 1943.

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΔΑΒΒΕΤΑΣ

ΗΡΩΪΚΗ ΝΕΟΤΗΣ

ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: MARCEL CALLO

Τὸ βιβλίον τοῦ R.P. Jégo: Jeunesse Heroïque (Ἡρωϊκὴ Νεότης), ποῦ κυκλοφόρησε σὲ τατάρτη ἔκδοσι στὴ Γαλλία, εἶναι ἡ βιογραφία τοῦ Marcel Callo, ἑνὸς νεαρῶ χριστιανοῦ ἥρωος ποῦ βρῆκε τὸ θάνατο, ὅστρα ἀπὸ ἀφάνταστα μαρτύρια, σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ γερμανικὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει πῶς ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς βιογραφίας εἶναι νὰ δώσῃ ἓνα μάθημα θάρρους καὶ δυναμείας στὶς νεαρὰς καρδίαις τῶν δυσκόλων αὐτῶν μέρες.

Ὁ Marcel Callo μὲγάλως σὲ χριστιανικὸ περιβάλλον, σὲ ἡλικία 14 ἐτῶν γίνεται πρόσκοπος καὶ μέλος τῆς Χριστιανικῆς (Καθολικῆς) Ἐνώσεως Ἐργαζομένης Νεολαίας (J.O.C.) ἀπὸ παιδί ἔχει τὸ συναίσθημα, πῶς ἡ ζωὴ δὲν εἶναι «οὐδέτερον πεδῖον», ἡ οὐδετερότης εἶναι ἓνα φέμα, μία ἐπιδοκιμασία τοῦ κακοῦ. Μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ θάρρος του, γίνεται ἀγαπητὸς σὲ ὅσους τὸν συνανατρέφονται. Ἀκούρατος ἀναπτύσσεται μεγάλη χριστιανικὴ ἔρασι, προσφέρει τὶς ὑπηρεσίας του, ὅπου καλεῖται, καὶ παίρνει μέρος σὲ διάφορα συνέδρια. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1943 οἱ Γερμανοὶ τὸν πῆραν ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ τὸν μετέφεραν στὴ Γερμανία καταναγκαστικά. Ἀργότερα παρ' ὅλη τὴν παρακολούθησι τῶν χιτλερικῶν, τὸν βρῖσκουμε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια, σὲ ἓνα στρατόπεδο στὴ Θουριγγία. Ἐκεῖ, στὴν ἀρχή, ὁποφέρει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του, σιγά-σιγά ὅμως ἀντιρᾷ στὴ θλίψι καὶ καταρθῶναι νὰ τὴ δεχθῆ καὶ θάρρος. «Αὐτοὶ οἱ μῆνες θλίψεως», γράφει, «μοῦ ἔκαναν καλὸ, μὲ ἔκαναν νὰ καταλάβω τὴ ζωὴ, μὲ ἔκαναν ἄνδρα. Τίποτα δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποῦ χιτίζεται μέσα στὴ θλίψι καὶ τὶς θυσίας». Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1944 γράφει ἀπὸ τῆ φυλακῆ τοῦ Gotha: «κάθω βράδυ, πρὶν κοιμηθῶ, σκέπτομαι τὸ μέλλον. Ἐξετάζω προτερήματα καὶ ἑλαττώματα. Προσπαθῶ νὰ γίνω καλύτερος; πλησιάζοντας διαρκῶς περισσότερο τὸ Θεό».

Στὴ Γερμανία, ὅπως καὶ στὴ Γαλλία, ὁ Marcel εἶναι ἓνα φῶς μέσα στὰ σκοτάδια. Παρηγορεῖ τοὺς λυπημένους, ἔστω καὶ ἂν ἔπειτα ἀπὸ λίγο κρύβεται ὁ ἴδιος κάπου γιὰ νὰ κλάψῃ

γιὰ τὸν πόνο τοῦ ἄλλου. Μ' ὄλο ποῦ ἡ Γκεσταπὸ προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ μέλη τῆς J.O.C. ὁ Marcel δὲν σταματᾷ, ὅττι γιὰ λίγο, τὴ ἔρασι του σὲ ἓνα γράμμα του γράφει: «στὶς 7 Ἰανουαρίου θὰ ξαναρχίσω τὶς συγκεντρώσεις μου, ἂν καὶ θὰ εἶναι πολὺ δυσκόλο ἀλλὰ ὅποιοι δὲν διακινδυνεύει τίποτα δὲν ἔχει τίποτα».

Ἰότερα ἀπὸ μερικὸς μῆνας, συλλαμβάνεται. Σὲ ἓνα συνάδελφό του, ποῦ ρώτησε γιὰ τὸ ἀπάντησαν: γιὰτὶ εἶναι πάρα πολὺ χριστιανός. Μαζὶ μὲ τὸν Callo, συλλαμβάνονται καὶ ἄλλα μέλη τῆς J.O.C. καὶ κλείνονται στὴ φυλακῆ. Καὶ ἀπὸ τὸ μπουντροῦμι ὅπου βρῖσκεται, γράφει σὲ ἓνα γράμμα στοὺς δικούς του: «Ἐδύχως εἶναι ἓνας φίλος, ποῦ δὲν μ' ἀφήνει ὅττι στιγμή καὶ ποῦ ἔβρει νὰ μὲ στηρίξῃ στὶς ὀδυνηρὰς καὶ καταθλιπτικὰς ὥρες. Πόσο εὐχαριστῶ τὸ Χριστὸ ποῦ μοῦ χάραξε τὸ δρόμο ποῦ βρῖσκομαι τώρα».

Ὅταν, ἀργότερα, συγκεντρῶνουν ὅλους τοὺς κρατουμένους σὲ μίαν μεγάλη αἴθουσα, αὐτὴ ἡ δμάδα γίνεται μίαν ἀληθινὴν θρησκευτικὴν κοινότητα. Εὐμαρτα ὅλοι ἀδελφοί, ὅλα ἔσαν κοινά. Κάτω ἀπὸ ἓνα σταυρὸ ἀπὸ ἀθάνατα, ἔκαναν κάθε βράδυ κοινὴ προσευχὴ. Κάθε Πέμπτη βράδυ, ἔκαναν μελέτη τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν Κυριακὴν εἰδιάδαζαν τὴ Λειτουργία. Μὲ τὴν ἀρετὴ τους, εἶχαν καρδίαις τῆ συμπάθεια τῶν φυλακῶν. Οἱ φρουροὶ ποῦ ἔδλεπαν, ἀπὸ τὸ παραθυράκι, αὐτοὺς τοὺς «κακοποιούς» νὰ προσεύχονται δὲν ἀνέφεραν πιά τὸ καλλί τους μὲ τὸν ἀριθμὸ του ἀλλὰ: ἡ Ἐκκλησία. Φαντασθήκαμε ποτὲ οἱ νεαροὶ μας μαρτυρες τοῦ Χριστοῦ πῶς ἔξακολουθῶσαν, μὲ τὸ παράδειγμά τους, τὸ ἔργο τοῦ Ἀυτρωτοῦ;

Ἰότερα τοὺς μετέφεραν στὸ φριχτὸ στρατόπεδο τοῦ Μάουτχάουζεν (Mauthausen), ὅπου ἔστησαν τὰ πῖο ἀπάνθρωπα μαρτύρια. Ὁ συγγραφεὺς μᾶς περιγράφει μερικὲς σκηνὰς ἀπ' αὐτὴ τὴν κόλασι. Ἡ παῖνα, ἡ γύμνια, τὸ κρύο, ἡ δυσεντερία, τὸ ἀπάνθρωπο εὖλο τῶν Γερμανῶν φυλακῶν, οἱ ἐνέσεις φορμόλης, ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλες πολλὰς θηριωδίας, ἦταν ὁ κλῆρος τῶν ἡρώων τῆς Πίστεως. Τὰ δύο στρατόπεδα ποῦ πέρασε ὁ Callo ἦταν στρατόπεδα θανάτου, οἱ αἰχμάλωτοι εἶχαν διαγραφῆ ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζωντανῶν. Ἐκεῖ πέθανε μὲ χριστιανικὴν γαλήνη ὁ Marcel Callo. Κ' ἔτσι ἔγινε πραγματικὸ δλοκαύτωμα, μαζὶ μὲ 300.000 πτώματα 20 καὶ πλέον ἔθνων, στὸ κρεματόριο τοῦ Mauthausen. Λίγες ἑβδομάδες πρὶν ἔλθουν τὰ Ἀμερικανικὰ στρατεύματα.

T. ΡΟΥΦΟΥ

Η ΘΥΣΗΝ ΠΡΟΔΟΜΕΝΗ

Γιὰ τὴ μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ κινηματογράφου καὶ τοῦ θεάτρου, ἔχουν γράψῃ κατ' ἐπαγγελματιῶν αἱ «Ἀκτινές».

Θὰ ἱκανοποιηθῶν ὅμως οἱ ἀναγνώσται τους πολὺ νὰ ἰδοῦν, σὲ ὅσο πρόσφατες περιπτώσεις προβολῆς κακῶν ταινιῶν, στὴν Ἀμερικὴ, πόσο

ἐξαρτᾶται καὶ ἀπ' αὐτοῦ, σὺν «κοινῇ γνώμῃ» ἢ ἐκλογῇ τῶν ἔργων ποῦ θὰ προβάλλωνται:—
«Ἡ μία περίπτωση εἶναι τῆς ταινίας «Forever Amber».

Τὶ εἶδους ταινία ἦταν αὕτη, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος τῆς κινηματογραφικῆς ἐταιρείας ποῦ τὴν ἀνέθεκε ὁ Hays, τὴν εἶχε ἄλλοτε ὀνομάσει: «θυναμίτιδα» καὶ «πολὺ ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα γιὰ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ὀργανώσεώς του». Διαμαρτυρήθηκαν ἀργότερα καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἐταιρείας. Ὡστόσο τὸ ἔργο ἀνέβηκε.

Ἀμέσως ὅμως ἄρχισε τὸ μποϊκοττάρισμα ἀπ' τὸν τύπο: «Προδομένη» τὴν λέει τὴν «κόρη» ποῦ τὸ ἀνέθεκε. Καὶ ἡ λέξις ποῦ περισσότερο ἐχρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπιθεωρησιογράφους γιὰ νὰ τὸ κρίνουν, ἦταν «κουπίδι» (Wilm Trash)—παρ' ὅλα τὰ 6.700.000 δολλάρια ποῦ ἔστοίχισε.

Τὸ «Herald Tribune» γράφει: μιὰ «ἐπιδεικτικὴ, στεῖρα, ὑπερποτικὴ δραματοποίηση: ἑνὸς φιλολογικοῦ σκουπιδιοῦ». Τὸ ἴδιο ἐκφράζονται καὶ ἄλλες ἀμερικανικὲς ἐφημερίδες, «Daily News», «Times», «World Telegram», «The Sun» κ.ά.

Ὁ Καρδινάλιος Dougherty τῆς Φιλαδελφείας, ἠπειλήσε πὺς θὰ μποϊκοττάριζε, μὲ τὰ μέλη τῆς περιφέρειᾶς του (πάνω ἀπὸ 1.000.000) γιὰ ἕνα χρόνον τὰ δύο θέατρα ποῦ ἀνέθεσαν τὸ φιλμ αὐτὸ ἂν δὲν ἔσπευδαν νὰ τὸ καταβάσουν μέσα σὲ 48 ὥρες—τὸ μέτρο αὐτὸ θὰ ἴσχυε καὶ γιὰ κάθε ἄλλο θέατρο ποῦ θὰ τολμοῦσε νὰ ἀνεβάσῃ παρόμοιο ἔργο. Ἀποτέλεσμα: τὸ φιλμ ἀπεσύρθη σὲ μιὰ ὥρα.

—Ἀγαπητὸς Ἰούδας (Dear Judas) ἦταν ὁ τίτλος στὴν ἄλλη περίπτωση. Καὶ αὐτὸ μὲν ποῦ ἀπειράθησαν νὰ ἀνεβάσουν ἕνα ἔργο μὲ τέτοια ὑπόθεσις, θὰ προτιμηθῶν φαίνεται νὰ δώσουν τὴν ἀγάπῃ τους ὅχι γιὰ τόσα ἀναξιοπαθόντα θύματα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ ν' ἀνατρέξουν στὸν... «ἀγαπητὸ Ἰούδα».

Τὸ κοινὸ, ὅμως, πὺς τὸ ὑποδέχτηκε; Στάθηκε «ἄξιο συγχαρητηρίων» γράφει ὁ Τύπος «γιατὶ ἔδειξε τὴν ἀποδοκίμασίαν του... Εἶναι λυπηρὸ ν' ἀναφέρεται πὺς μιὰ τέτοια κακὴ καὶ πονηρὴ προσβολὴ κατὰ τῆς θρησκείας τῶσιν νεοὺρκέζων ἠξίωρε νὰ παρουσιασθῆ ἔστω καὶ μὴ φορᾶ».

Καὶ ἔρχεται στὰ χεῖλη μας ἡ ἐπιρροὴ τῶν «Ἀκτινῶν»: Φτιάξτε ἀνθρώπους. Ἀνθρώπους ποῦ, ὅλο καὶ περισσύτερο, θὰμποροῦν νὰ ἐπιβάλλουν, ἔτσι, τὸ πολιτικὸν γόστον τους, σὲ κείνους ποῦ ἐχγινῶνται καὶ θέλουν νὰ μᾶς γυρίσουν πίσω στὰ χρόνια τῆς πρωτόγονης βαρβαρότητος (*).

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΑΚΥΛΑ

(* Βλ. Τ. Παρμενᾶ: Τὶ μᾶς λέει ὁ σημερινὸς κινηματογράφος τ. 1945, σ. 17, 254, τ. α. Ροῦθου: Τὸ φιλμ καὶ τὸ μέλλον, τ. 1947, σ. 76 κ. ἄ.

ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΓΙΑ Τ' ΑΝΙΚΑΝΑ ΠΑΙΔΙΑ

Μιὰ ἐκδηλωσις πολιτισμοῦ, ποῦ τὴν προέβουσι τῆς τὴν βλέπουμε κάπως πῶς ἔντονα στὴν Ἄγγλ(ια), εἶναι ἡ προσπάθεια, τοῦ Ἰπουργεῖου τῆς Παιδείας αὐτῆς τῆς χώρας, γιὰ τ' ἀνίκανα παιδιὰ. Ἡ προσπάθεια αὕτη στηρίχθηκε σὲ μιὰ γενικώτερη ἀρχή, στὴν ἀρχὴ τῆς ἀκτιμώσεως τῆς ἀξίας τῆς προσωπικότητος κάθε παιδιοῦ, καὶ στὴν προσπάθεια ρυθμίσεως τῆς διαπαιδαγωγώσεως τοῦ παιδιοῦ μὲ ὅσιν τὴν ἀξιολόγησι αὕτη. Ἔτσι, ὅσοι, ἀπὸ ἀρκετὴ ἔντατικὴ ἐργασία, ἔγινε μιὰ μελέτη καὶ παρακολούθησι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνίκανου παιδιοῦ, ποῦ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία ἑνὸς παιδαγωγικοῦ συστήματος ποῦ βοηθεῖ τὸ ἀνίκανο παιδί νὰ ὑπερνικήσῃ τὴς δυσκολίας του καὶ νὰ γίνῃ χρήσιμος.

Τὸ Ἰπουργεῖο τῆς Παιδείας ἔδωκε γιὰ αὐτὸ τὸ σκοπὸ βιβλία καὶ ὁδηγίες ποῦ κατατοπίζουν τὸν ἐργάτη, ποῦ θ' ἀναλάβῃ τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργο τῆς διαπαιδαγωγώσεως αὐτῶν τῶν παιδιῶν, στὴν προσπάθειά του. Τονίζεται, κυρίως, ἡ ἀνάγκη ἐφαρμογῆς διαφόρων μεθόδων γιὰ διαφορετικὰς ἀνάγκας. Μὲ ἄλλο τρόπο «βολτάρεται» τὸ παιδί ποῦ δὲν ἀκούει ἢ ποῦ δὲν βλέπει, μὲ ἄλλο ἐκεῖνο ποῦ ὕστεραὶ διανοητικὰ. Μιὰ ὅμως γενικὴ ἀρχὴ φαίνεται νὰ ἐπιβάλλεται γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγκης ἐμπνεύσεως ἐμπιστοσύνης στὰ ἀνίκανα παιδιὰ. Στὸ σχολεῖο τὸ παιδί πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ βοηθηθῇ νὰ ξεχάσῃ τὴν ἀδυναμία του, γιὰ ν' ἀποφυγῇ τὸ πνευματικὸ μαρῶζωμα. Ὁ δασκάλος του πρέπει νὰ τὸ πλησιάσῃ ὅπως θὰ πλησίαζε ἕνα κανονικὸ παιδί.

Εἶναι εὐκολονόητος πόσο καταρτισμένους καὶ ἀπειρημένους δασκάλους προϋποθέτει τὸ δύσκολο αὐτὸ ἔργο. Γράφοντας γι' αὐτοὺς ἕνα Ἄγγλικὸ περιοδικὸ λέει ὅτι «μόνο ὅσοι ἔχουν ζωντανὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν προσωπικότητα τῶν μαθητῶν τουςμποροῦν νὰ πετύχουν καὶ νὰ νοιώσουν εὐτυχία ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησιν μὲ τ' ἀνίκανα παιδιὰ». Καὶ ἂν σκεφθῶμεν τὴν βαρεὴ κληρονομία ποῦ μᾶς ἄφισαν οἱ δύο τελευταῖοι παγκόσμιοι πόλεμοι, θὰ μπορούσαμε πῶς συγκεκριμένα νὰ δοῦμε τὴν ἐπίδρασιν ποῦμποροῦν νὰχρῶν τέτοια σχολεῖα στὴν σημερινὴ κοινωνία. Τὸ ὅτι δὲ ὅταν πρωτάρχισεν στὴν Ἄγγλ(ια) νὰ γίνεται συζητήσις γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀνίκανου παιδιοῦ, στὴ Γερμανία τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔπαρταν θύματα ὀμαδικῶν ἐκτελέσεων, μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ δοῦμε τὴν αἰτία τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς ποῦ βρίσκειται στὴν ἑλλησι: πνεύματος χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πολιτισμοῦ ποῦ ἐνθαρρύνει τὴς χριστιανικὰς χῶρας νὰ πολλαπλασιάζουν τὴς εὐσεβτικὰς ἐκδηλώσεις, ὅπως εἶναι: καὶ ἡ φροντίδα γιὰ τὰ ἀνίκανα παιδιὰ.

